



Rapport
2019:32

Betydningen av utdanning fra utlandet for tidlig karriere



Siv-Elisabeth Skjelbred, Kjersti Nesje, Aleksander Å. Madsen, Jannecke
Wiers-Jenssen

NIFU

Rapport
2019:32

Betydningen av utdanning fra utlandet for tidlig karriere

Siv-Elisabeth Skjelbred, Kjersti Nesje, Aleksander Å. Madsen, Jannecke
Wiers-Jenssen

Rapport	2019:32
Utgitt av Adresse	Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning (NIFU) Postboks 2815 Tøyen, 0608 Oslo. Besøksadresse: Økernveien 9, 0653 Oslo.
Prosjektnr.	21042
Oppdragsgiver Adresse	Kunnskapsdepartementet Postboks 8119 Dep, 0032 Oslo
Bilde	Adobe Stock
ISBN	978-82-327-0445-3
ISSN	1892-2597 (online)



Copyright NIFU: CC BY-NC 4.0

www.nifu.no

Forord

Hovedformålet med denne rapporten er å undersøke vurdering av utdanningskvalitet samt overgangen fra utdanning til arbeidsliv. Vi sammenligner dem som har studert i utlandet med dem som har tatt hele graden ved et norsk lærested. Datagrunnlaget for rapporten er Spesialkandidatundersøkelsen 2019; en spørreundersøkelse NIFU gjennomførte i februar 2019. I denne rapporten undersøkes mastere to til fire år etter fullført utdanning og vi fokuserer på fem brede fagfelt: humanistiske og estetiske fag, samfunnsvitenskapelige fag, økonomisk administrative fag, naturvitenskapelige og tekniske fag, samt utvalgte helsefag.

Rapporten er skrevet av forskerne Kjersti Nesje, Siv-Elisabeth Skjelbred, Aleksander Å. Madsen og Jannecke Wiers-Jenssen. Kjersti Nesje er prosjektleder og har hatt hovedansvaret for kapittel 4 og 7, Siv-Elisabeth Skjelbred har hatt hovedansvaret for kapittel 2, 3, og 6, Aleksander Å. Madsen har hatt hovedansvaret for kapittel 5, mens Jannecke Wiers-Jenssen har hatt hovedansvaret for kapittel 1. Sammendraget og avslutningskapittelet har blitt skrevet i fellesskap. Datainnsamlingen og arbeidet med rapporten er finansiert av Kunnskapsdepartementet. Vi vil takke Liv Anne Støren for god bistand under hele prosessen. En stor takk til Lånekassen og UNIT - Direktorat for IKT og fellestjenester i høyere utdanning og forskning for meget god og effektiv hjelp til å framskaffe kontaktinformasjon. Til slutt ønsker vi å takke alle som har tatt seg tid til å besvare undersøkelsen.

Oslo, desember 2019

Sveinung Skule
direktør

Nicoline Frølich
forskningsleder

Innhold

Sammendrag	11
1 Innledning.....	15
1.1 Utdanningspolitikk og utviklingstrender	17
1.2 Utreisende studenter i tall	20
1.3 Kan vi forvente at utdanning fra utlandet har betydning for arbeidsmarkedsutbytte?	22
2 Data og metode	28
2.1 Design og utvalg.....	28
2.2 Kategoriseringer og definisjoner	32
2.3 Analysemetode og analyseutvalg.....	34
3 Hvem er de mobile studentene, og hva og hvor studerer de?	37
3.1 Mer om utenlandsoppholdene	37
3.2 Bakgrunn	38
3.3 Tidligere internasjonale relasjoner og erfaringer.....	42
3.4 Humankapital	43
3.5 Oppsummering	48
4 Vurdering av utdanningen	50
5 Arbeidsmarkedstilpasning	61
5.1 Hovedaktivitet og arbeidsmarkedsstatus.....	62
5.2 Ansettelsesforhold.....	63
5.3 Antall måneder mellom fullført utdanning og første jobb	65
5.4 Utdanningens relevans for arbeidsoppgavene.....	66
5.5 Månedslønn	74
5.6 Oppsummering	78

6	Internasjonale aspekter ved arbeidet	80
6.1	Arbeid i utlandet.....	80
6.2	Internasjonale aspekter ved arbeidet	85
7	Jobbmestring og jobbtilfredshet.....	91
7.1	Jobbmestring.....	91
7.2	Tilfredshet med nåværende jobb	95
7.3	Oppsummering	98
8	Avslutning.....	99
8.1	Utenlandserfaring: Humankapital og signal.....	99
8.2	Seleksjon – forskjeller mellom de mobile og de ikke-mobile.....	103
8.3	Styrker og begrensninger ved studien.....	105
	Referanser.....	107
	Vedlegg 1 Representativitet.....	112
	Vedlegg 2 Mer om analyseutvalget.....	114
	Vedlegg 3 Mer om andre påminnelse	119
	Vedleggstabeller	120
	Vedleggsfigurer	128
	Tabelloversikt.....	129
	Figuroversikt.....	131

Sammendrag

Internasjonalisering og studiemobilitet står høyt på den utdanningspolitiske agendaen både i og utenfor Norge. Det er et viktig politisk mål å øke antallet studenter som har utvekslingsopphold i utlandet. Norske utdanningsinstitusjoner og norsk arbeidsliv er forventet å vokse på den kunnskapen studenter bringer med seg hjem fra utlandet. Samtidig viser undersøkelser at arbeidsgivere legger lite vekt på internasjonal erfaring ved ansettelser. Generelt foreligger det lite forskning på betydningen av å ta utdanning i utlandet for vurdering av utdanningen og om de som har studert i utlandet i større eller mindre grad har utfordringer med overgangen fra utdanning til arbeidsliv.

Det overordnede formålet med rapporten er å undersøke hvordan de som har studert i utlandet vurderer kvaliteten på utdanningen sammenlignet med de som har studert i Norge, og om de som har studert i utlandet i større eller mindre grad har utfordringer med overgangen fra utdanning til arbeidsliv. Datagrunnlaget for rapporten er Spesialkandidatundersøkelsen 2019; en spørreundersøkelse NIFU gjennomførte i februar 2019. I denne rapporten undersøkes mastere to til fire år etter fullført utdanning og vi fokuserer på fem brede fagfelt: humanistiske og estetiske fag, samfunnsvitenskapelige fag, økonomisk administrative fag, naturvitenskapelige og tekniske fag, samt utvalgte helsefag.

Hovedresultatet er at personer som har tatt hele masterutdanningen i utlandet enten gjør det likt, eller på noen indikatorer bedre på arbeidsmarkedet enn personer som ikke har tatt utdanningen i utlandet. Dette står i kontrast til tidligere funn. Våre resultater kan tyde på at konsekvensene av å ta utdanning i utlandet har forandret seg de siste par tiårene. Globalisering og digitalisering kan ha bidratt til å senke barrierene for å søke og få arbeid i et annet land enn studielandet og redusere informasjonsproblemer rundt utenlandsk utdanning.

Godt tilpasset arbeidslivet og tilfreds med utdanningen

Overordnet sett klarer kandidater med utenlandserfaring seg godt i arbeidslivet og vi finner, i motsetning til tidligere undersøkelser, ingen tegn til at de gjør det dårligere på arbeidsmarkedet sammenlignet med kandidater uten utenlandserfaring. Personer som har tatt hele mastergraden i utlandet, gradsmobile, gjør det likt

eller bedre enn personer som ikke har studert noe i utlandet, ikke-mobile, på indikatorer for arbeidsmarkedstilpasning, selv når vi kontrollerer for fagsammensetningen. Forskjellene mellom de delmobile, det vil si personer som har hatt utvekslingsopphold, og de ikke-mobile er derimot ofte mindre, men ikke alltid ubetydelig.

Gradsmobile er mest fornøyd med utdanningen, med unntak av helsefagene

Generelt er gradsmobile mer fornøyd med utdanningen enn de som er uteksaminert fra norske læresteder. Det gjelder, både hvordan de vurderer utdanningen som helhet, og med utdanningskvalitet, faglig kvalitet, undervisningskvalitet, tilbakemeldinger, studiets arbeidslivsrelevans og det sosiale miljøet. Den positive tendensen for gradsmobile ser ut til å gjelde på tvers av nesten alle fagfelt. Helsefag generelt, og medisin spesielt, skiller seg noe ut ved at det her i mindre grad er forskjeller mellom kandidater med og uten utenlandserfaring i hvordan de vurderer utdanningen.

Mobile økonomer raskere i arbeid

Arbeidsledigheten er generelt lav blant de relativt nyutdannede masterne og de gradsmobile skiller seg ut ved å ha enda lavere ledighet. Omtrent to av tre oppgir at de er fast ansatt og av de resterende har mange langvarige midlertidige stillinger. Kandidatene bruker i gjennomsnitt 4,6 måneder fra fullført utdanning til første jobb, og også sett under ett skiller de gradsmobile seg ut ved at de raskere får innpass på arbeidsmarkedet sammenlignet med delmobile og, i særdeleshet, ikke-mobile kandidater. Det er noen forskjeller mellom fagfelt, det er kun innen økonomisk-administrative fag det er signifikant forskjell i hvor hurtig de gradsmobile kommer i jobb sammenlignet med delmobile og ikke-mobile.

Økonomer og naturvitere uten utenlandserfaring mer utsatt for overutdanning enn de mobile

Selv om kandidatene overordnet sett er godt tilpasset arbeidsmarkedet, oppgir en betydelig andel at det er manglende samsvar mellom utdanning og arbeidsoppgaver. Omtrent en av tre oppgir at de er overutdannet, det vil si at arbeidsoppgavene krever et lavere utdanningsnivå enn master. Videre, mener kun en av to at utdanningens innhold samsvarer godt med arbeidsoppgavene. Graden av samsvar mellom utdanning og arbeidsoppgaver varierer betydelig etter utenlandserfaring og fagfelt. Det er særlig de ikke-mobile som oppgir at de er overutdannet og at utdanningens innhold ikke samsvarer med arbeidsoppgavene. Når det gjelder fagfelt er det særlig innen økonomisk-administrative fag og naturvitenskapelige og tekniske

fag at en høyere andel ikke-mobile er overutdannet. Forskjellen mellom delmobile og ikke-mobile er den samme selv når vi tar høyde for forskjeller i bakgrunn, karakterer fra videregående, fagfelt og om de jobber i privat sektor. Forskjellen mellom gradsmobile og ikke-mobile er ikke statistisk signifikant etter kontroll for disse forholdene.

Små lønnsforskjeller mellom gradsmobile, delmobile og ikke-mobile

Det er små lønnsforskjeller mellom gradsmobile, delmobile og ikke-mobile. Det er ingen nevneverdig forskjell mellom delmobile og ikke-mobile, mens gradsmobile i gjennomsnitt tjener mellom fem og ti prosent mer. Selv om en lønnsforskjell mellom gradsmobile og ikke-mobile av en slik størrelsesorden ikke er ubetydelig, er den ikke statistisk signifikant i denne rapportens datamateriale. Det gjelder både med og uten kontroll for bakgrunn, humankapital, fagfelt, sektor og overutdanning. Det er heller ingen betydelige lønnsforskjeller etter utenlandserfaring innad i fagfelt.

Mobile og ikke-mobile er like tilfreds med jobben, men mobile har mer internasjonal jobb

Selv om de gradsmobile opplever marginalt bedre jobbmestring enn kandidater uten utenlandserfaring, er ikke de gradsmobile kandidatene mer tilfreds med jobben. Kun innen fagfeltet økonomisk-administrative fag oppgir de gradsmobile å ha en høyere jobbtilfredshet enn dem uten utenlandserfaring. Noe av dette kan forklares med at de mobile kandidatene oftere har arbeid som samsvarer med utdanningen. De mobile kandidatene, både gradsmobile og delmobile, har mer internasjonale jobber enn de ikke-mobile, målt i utenlandsreiser, hvorvidt de arbeider i internasjonale virksomheter og hvor mye de bruker fremmedspråk. Unntaket er mobile kandidater innenfor helsefag.

Utenlandsstudentene er til dels en selektert gruppe

En stor andel av de som tar mastergrad i utlandet på høyere nivå tar utdanninger innenfor helse, sosial og idrettsfag. Innen dette fagfeltet er medisinstudentene særlig overrepresentert, det er nesten like mange medisinstudenter i utlandet som det er i Norge. Det er også mange studenter i utlandet innenfor fagfeltene økonomisk-administrative fag, samfunnsvitenskapelige fag og naturvitenskapelig og tekniske fag. Utenlandsstudentene skiller seg derfor fra de norske studentene i hvilke fagfelt de studerer innenfor, noe vi tar høyde for i denne rapporten når vi sammenligner mobile og ikke-mobile studenter innenfor hvert fagfelt separat.

I tillegg er det slik at personer som velger å studere i utlandet ikke nødvendigvis er like de som velger å studere kun i Norge. Selv om kandidatene i stor grad ligner

hverandre, er personer med utdanning fra utlandet yngre, en høyere andel er kvinner, de har høyere sosioøkonomisk bakgrunn og de har i større grad bodd utenlands før utdanningen eller har familie som har bodd utenlands, mens kandidater uten utenlandserfaring har oftere tidligere arbeidserfaring.

Hvis utenlandsstudentene utgjør en selektert gruppe i utgangspunktet, er det vanskelig å vite om utbyttet av utdanningen skyldes utenlandsoppholdet i seg selv eller ulike kjennetegn de hadde før de reiste ut. Vi kontrollerer for disse forskjellene i noen av analysene, men det er viktig å understreke at det kun er noen kjennetegn ved individene vi har informasjon om og som vi har kontrollert for. Antakeligvis er det flere kjennetegn, slik som personlige egenskaper, vi ikke har data om som kan ha betydning for forskjeller i arbeidsmarkedsutfall etter utenlandserfaring.

Siden vi kun rapporterer korrelasjoner kan vi ikke trekke konklusjoner om at det å ta hele eller deler av utdanningen i utlandet forårsaker positive arbeidsmarkedsutfall. Dette er viktig å understreke siden NIFUs arbeidsgiverundersøkelse viser at arbeidsgivere legger lite vekt på internasjonal erfaring (Støren m.fl. 2019). Det kan indikere at det ikke er utenlandsoppholdet i seg selv som er av betydning for arbeidsmarkedstilpasning, men andre karakteristika ved kandidater som har internasjonal erfaring.

1 Innledning

Det overordnede formålet med denne rapporten er å undersøke hvordan de som har studert i utlandet, vurderer kvaliteten på utdanningen sammenlignet med de som har studert i Norge, og om de som har studert i utlandet, i større eller mindre grad har utfordringer med overgangen fra utdanning til arbeidsliv. Vi undersøker masternes arbeidsmarkedssituasjon to til fire år etter fullført utdanning og hvordan utdanningen vurderes. Vi sammenligner norske mastere som er uteksaminert ved læresteder i utlandet med personer med mastergrad fra norske læresteder. Vi sammenligner også med en tredje kategori, mastere som er uteksaminert fra norske læresteder, men som har tatt deler av utdanningen i utlandet. Gjennom dette ønsker vi å øke kunnskapen om arbeidsmarkedsutbyttet av å ta hele, eller deler av, en høyere utdanning i utlandet, sammenlignet med å ha all utdanning fra Norge.

Vi undersøker om utdanning fra utlandet er gunstig langs flere dimensjoner; for å oppnå en (relevant) jobb, lønn, og for å få brukt sin kompetanse i arbeidssituasjonen. Vi undersøker om utdanning fra utlandet er mer lønnsomt for noen grupper enn andre, blant annet om utbyttet varierer med om man har tatt hele eller deler av utdanningen i utlandet, fagfelt og studieland. I tillegg kartlegger vi hvordan kandidatene vurderer ulike aspekter ved utdanningen, som kvalitet og arbeidslivsrelevans.

Rapporten er basert på analyser av en spesialutgave av NIFUs kandidatundersøkelse (se faktaboks 1). Kandidatundersøkelsen er en spørreundersøkelse som gjennomføres på årlig basis. Tema og innretning for undersøkelsene varierer noe. Studenter uteksaminert i utlandet har kun vært med to ganger tidligere (Wiers-Jenssen 2008, Wiers-Jenssen 2005), og det er mer enn ti år siden sist. Oppdatert kunnskap er derfor viktig, spesielt med tanke på det pågående arbeidet med stortingsmeldingen om internasjonal studentmobilitet.

I denne rapporten fokuserer vi på forskjellene mellom de med utdanning fra utlandet og de med utdanning fra Norge. Utdypende informasjon om arbeidsmarkedssituasjonen blant dem som er uteksaminert i Norge, finnes i et eget arbeidsnotat (Støren 2019). Støren (2019) sammenligner resultatene blant kandidatene

fra de norske lærestedene med tidligere undersøkelser av masterkandidater uteksaminert ved norske læresteder.

Faktaboks 1: Kandidatundersøkelsen

Kandidatundersøkelsen er en spørreskjemaundersøkelse som utføres av NIFU på oppdrag av Kunnskapsdepartementet. Hovedmålet med undersøkelsen er å kartlegge overgang fra utdanning til arbeid blant personer med mastergradsutdanning eller tilsvarende. Undersøkelsen har vært gjennomført på årlig basis siden 1972. Det gjennomføres to typer undersøkelser:

Halvtårsundersøkelser foretas ca. seks måneder etter fullført utdanning. De gjennomføres annethvert år, og inngår i en tidsserie. Undersøkelsene omfatter de fleste kandidater med høyere grads eksamen fra norske læresteder.

Undersøkelsen kartlegger overgangen fra høyere utdanning til arbeidsmarked og eventuell videre utdanning. Den fungerer blant annet som en «temperaturmåler» på arbeidsmarkedet, ved at den kartlegger hvor lett/vanskelig det er for nyutdannede å få innpass i arbeidslivet. Hoveddelen av spørsmålene er de samme fra gang til gang, slik at halvtårsundersøkelser gir godt grunnlag for å følge utviklingen over tid. De senere årene har halvtårsundersøkelsene også inneholdt informasjon om kandidatenes vurderinger av utdanningen og studiestedet.

Spesialundersøkelser gjennomføres også omtrent annethvert år. De foretas som oftest vanligvis lengre tid etter fullført utdanning, for eksempel tre til fire år senere, noe som gjør at man kan se på arbeidsmarkedssituasjon og karriereutvikling over tid. Undersøkelsene kan ta opp et bredere spekter av tema enn halvtårsundersøkelsene og fokuserer gjerne på utvalgte grupper, for eksempel som her; kandidater med utdanning fra utlandet. Enkelte ganger har spesialundersøkelsene inngått i større internasjonale undersøkelser, som REFLEX eller EUROGRADUATE. For mer informasjon, se <http://www.nifu.no/forskning/kandidatundersokelsen/>

I resten av dette kapitlet begrunner vi først hvorfor det er interessant å undersøke arbeidsmarkedsutfall av utdanning fra utlandet, deretter følger en kort gjennomgang av tidligere forskning på feltet. I kapittel 2 presenterer vi datamaterialet og metodene vi bruker, og i kapittel 3 presenterer vi bakgrunnskjennetegn ved ikke-mobile mastere, delmobile og gradsmobile mastere. I kapittel 4 ser vi på kandidatenes vurdering av utdanningen. I det femte kapitlet undersøker vi arbeidslivstilknytningen til kandidater som bor i Norge, mens vi i kapittel 6 tar for oss kandidater som bor utenlands. I kapittel 7 ser vi på kandidatenes jobbmestring og jobbtilfredshet. I det åttende og siste kapitlet oppsummerer vi hvilket utbytte man har av utdanning i utlandet og eventuelt hvem som har mest utbytte.

I denne rapporten belyser vi følgende problemstillinger:

- Er overgangen fra utdanning til arbeidsmarkedet ulik for kandidater med og uten utenlandserfaring?
- Er det forskjell i overgangen til arbeidsmarkedet for personer som har tatt hele mastergraden i utlandet sammenlignet med de som kun har et utvekslingsopphold?
- Vurderes utdanningen fra utlandet bedre eller dårligere enn utdanningen fra Norge?
- Varierer disse forskjellene mellom norsk og utenlandsk utdanning med fagfelt, studieland eller andre faktorer?

1.1 Utdanningspolitikk og utviklingstrender

Internasjonalisering og internasjonal studentmobilitet står høyt på den utdanningspolitiske agendaen, både i Norge og i mange andre land. De siste par tiårene har det i norsk sammenheng vært særlig fokus på utvekslingsopphold. Dette har sammenheng med at dette også har høy prioritet i den Europeiske Union (EU), der utvekslingsprogrammet ERASMUS+ står sentralt. Men norske myndigheter og læresteder har også egne agendaer for studentutveksling, og de utvikler stadig mer ambisiøse målsettinger for hvor mange som skal reise ut. Politiske dokumenter har gått fra å uttrykke en målsetting om en økning av antall utreisende delstudenter (Stortingsmelding nr. 19, 1996-97) til at det skal tilrettelegges for at alle studenter som ønsker det skal ha mulighet til å ha et utvekslingsopphold i utlandet som en del av sin norske grad (Stortingsmelding 27, 2000-2001).

Gjennom Bolognaprosessen har Norge forpliktet seg til å ha en målsetting om at 20 prosent av studentene skal reise ut. Statsråd for høyere utdanning, Iselin Nybø, har flere ganger uttalt at målsettingen på sikt er at halvparten av alle norske studenter skal ha et utenlandsopphold (se f.eks. På Høyden, 2018). Dette er et stykke fra dagens realitet. De siste fem årene har omtrent rundt 7-8 000 studenter reist på utveksling årlig, noe som utgjør ca. tre prosent av studentmassen. Når man summerer opp hvor mange som har hatt utvekslingsopphold i løpet av studietiden, ligger andelen på 15-16 prosent (Kunnskapsdepartementet, 2018). Om man legger til gradsstudentene (de som tar en hel grad i utlandet), blir andelen høyere, og nokså nær Bolognamålet på 20 prosent. Ifølge en rapport som er utarbeidet på grunnlag av Eurostudent-prosjektet, er andelen nordmenn som har studert i utlandet, om lag dobbelt så høy som gjennomsnittet for andre europeiske land (DZHW, 2018; s. 233). I snitt for perioden 2005 til 2017 har 24 prosent av nyutdannede mastere hatt et studieopphold i utlandet, ifølge NIFUs kandidatundersøkelser.

I tillegg til de som reiser på utveksling, tar mange norske studenter en hel grad i utlandet (gradsstudenter). De siste årene har Lånekassen registrert mellom 16 000 og 17 000 gradsstudenter i utlandet (Lånekassen, 2018). Dette utgjør om lag seks prosent av studentmassen. Andelen har ligget relativt stabilt siden 1990-tallet, og er betydelig høyere enn gjennomsnittet for EU (3 prosent) og OECD-land (under 2 prosent) (OECD, 2016). Relativt sett var det imidlertid mer vanlig for norske studenter å ta utdanning i utlandet for noen tiår siden. På 1950-tallet tok opp mot 30 prosent av norske studenter utdanningen sin i utlandet (Bie, 1974). Hovedårsaken den gangen var mangel på studieplasser i Norge. Dette er i mindre grad tilfelle i dag (med noen, vesentlige, unntak).

Gradsstudier i utlandet er nokså lite framme i det offentlige ordskiftet om internasjonalisering og internasjonal studentmobilitet. En medvirkende årsak til dette er at denne type mobilitet i liten grad involverer norske læresteder, og dermed ikke gir noen internasjonaliseringsgevinst for disse. Men ettersom de fleste gradsstudenter kommer tilbake til Norge etter fullført utdanning, bidrar disse utvilsomt til å internasjonalisere norsk arbeidsliv. Om man har et mer helhetlig perspektiv på internasjonalisering, kan denne type utdanningsopphold oppfattes som vel så viktige som kortvarige utvekslingsopphold. Det er rimelig å anta at lengre opphold gir dypere forståelse for språk og kultur, bedre muligheter til å tillegne seg alternative faglige perspektiver, i tillegg til at studentene får en større mulighet til å etablere faglige kontakter og nettverk.

Begrunnelsene for at myndigheter og læresteder ønsker å satse på studentmobilitet er sammensatte, og har endret seg noe over tid. Studentmobilitet ble i utgangspunktet sett på som et virkemiddel for å løse kapasitetsmangel. Etterhvert ble også *tilleggsdimensjonene* ved utdanning i utlandet vektlagt, som for eksempel språkferdigheter og kulturkunnskap. På 1990-tallet syntes mobilitet nærmest å være et mål i seg selv. På 2000-tallet har det vært understreket at internasjonal studentmobilitet må ses i sammenheng med kunnskapspolitiske målsettinger, og begreper som kvalitet og relevans står sentralt (Stortingsmelding nr. 14 2008-2009, Stortingsmelding nr. 16 2016-2017). Politikken er for tiden bygd på en antakelse om at det er sammenheng mellom internasjonalisering og kvalitet i utdanningen, og ut- og innveksling ses på som sentrale virkemidler for å heve kvaliteten ved norske læresteder. Imidlertid er det mindre klart hvilke dimensjoner ved kvalitet som søkes styrket gjennom mobilitet, og hvilke forutsetninger som må være til stede for at kvaliteten kan styrkes.

I internasjonal litteratur deles politiske begrunnelser for internasjonalisering i høyere utdanning ofte inn i fire kategorier; akademiske, økonomiske, politiske og kulturelle (se for eksempel Knight & de Wit, 1995). Alle disse fire kategoriene finnes i norsk politikk på området (Wiers-Jenssen & Sandersen, 2017). Som nevnt

legges det for tiden særlig vekt på kvalitet, som i hovedsak er et akademisk rasjonale. Her skiller Norge seg fra en del andre land, som i økende grad legger vekt på økonomiske argumenter (Sin, Antonowicz & Wiers-Jenssen, 2019).

Selv om Norge i dag har et godt utbygd utdanningssystem, er det likevel et misforhold mellom tilbud og etterspørsel på noen fagfelt. Eksempler på dette er medisinske fag og psykologi. Dette er utdanninger med et relativt lavt antall studie-plasser i Norge, men stort behov for arbeidskraft. Dette bidrar til at mange velger å ta slike utdanninger i utlandet. To av tre norske medisin-, veterinærmedisin- og odontologistudenter som studerer i utlandet, oppgir det å ikke komme inn på ønsket utdanning i Norge som en viktig årsak til å reise ut (Hovdhaugen & Wiers-Jenssen, 2017). Støtteordningene i Lånekassen gjør det mulig å ta utdanning i utlandet, uten at det nødvendigvis blir vesentlig mer kostbart enn å studere i Norge (selv om dette varierer mye med studieland og størrelse på studieavgifter). Støtte til livsopphold gis etter samme satser som i Norge, og i tillegg gis lån og stipend til å dekke studieavgifter og reisekostnader. Universelle finansieringsordninger bidrar til mindre avhengighet av foreldres økonomi og velvilje, og er en viktig grunn til at Norge har en høy andel studenter i utlandet sammenlignet med andre land.

En annen faktor som bidrar til at mange tar utdanning i utlandet, selv om de kunne fått plass på tilsvarende utdanning i Norge, er at høyere utdanning i økende grad er blitt en tjeneste i et globalt utdanningsmarked. Mange læresteder rundt i verden ønsker å tiltrekke seg studenter av økonomiske hensyn, og det er derfor særlig universiteter og høyskoler som krever studieavgifter, som markedsfører sine tilbud internasjonalt. Dette skjer gjennom nettbasert markedsføring og sosiale media, men det er også etablert kontorer som bistår potensielle studenter med søknadsprosesser, såkalte *agenter*. En undersøkelse blant norske gradsstudenter i utlandet har vist at bruk av agent er mest vanlig blant de som studerer i Storbritannia og Oseania (Australia og New Zealand). Mer enn seks av ti som studerer i disse landene, har benyttet agent i søknadsprosessen (Hovdhaugen & Wiers-Jenssen, 2017). Også blant de som studerer i Øst-Europa er dette vanlig; fire av ti har benyttet seg av agentenes tjenester.

Agentene bidrar til å forenkle søknadsprosessen, og gjør informasjon tilgjengelig også for grupper som tradisjonelt ikke har tatt utdanning i utlandet. Samtidig ser vi at agentenes aktiviteter kan ha noen uheldige konsekvenser. De mest prestisjefylte lærestedene har neppe behov for agenter for å rekruttere, og agentene representerer ikke læresteder som ikke krever studieavgifter. Dette kan bidra til en kvalitetsmessig og geografisk skjevhet i hvor studenter velger å studere, eksempelvis at de i mindre grad blir bevisst gode universiteter i land der studieavgifter er lite utbredt, som for eksempel Tyskland eller Frankrike.

Når man spør studentene selv hvorfor de reiser ut, legger flertallet mest vekt på lystbetonte faktorer, som interesse for å studere i et internasjonalt miljø, eventyrlyst, og ønske om å oppleve en annen kultur (Hovdhaugen & Wiers-Jenssen, 2017). Gode finansieringsmuligheter gjennom Lånekassen er en annen faktor de legger stor vekt på. Karriere- og kvalitetsdimensjoner spiller også inn, og for noen grupper er som nevnt en avgjørende årsak til å dra utenlands at det er vanskelig å få plass på ønsket utdanningen i Norge.

1.2 Utreisende studenter i tall

Nedenfor viser vi utvalgt statistikk om norske studenter i utlandet. Vi fokuserer på gradsstudentene, siden det er den gruppen vi ser spesielt på i denne rapporten¹.

1.2.1 Gradsstudenter

Fordelingen av studenter mellom de ulike fagfeltene i Norge har endret seg i løpet av den siste tiårsperioden. Fagfeltene økonomisk administrative fag, naturvitenskapelig og tekniske fag og lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk har hatt gjennomsnittlig vekst i perioden på om lag 50 prosent. Sammen med helse-, sosial og idrettsfag og humanistiske og estetiske fag utgjør disse de største fagfeltene i høyere utdanning.

En stor andel av de som tar en hel grad i utlandet tar utdanninger innenfor helse, sosial og idrettsfag. I dette fagfeltet er medisinstudentene særlig overrepresentert; det er nesten like mange medisinstudenter i utlandet som det er i Norge.² Videre er det et vesentlig antall gradsstudenter innenfor fagfeltet økonomisk-administrative fag, samfunnsfag og juridiske fag, og naturvitenskapelige og tekniske fag og humanistiske og estetiske fag. Innenfor lærerutdanning og pedagogikk er det så godt som ingen registrerte studenter ved utenlandske læresteder. Fordelingen mellom fagfelt har vært relativt stabil de siste ti årene, og er vist i vedleggstabell V1.

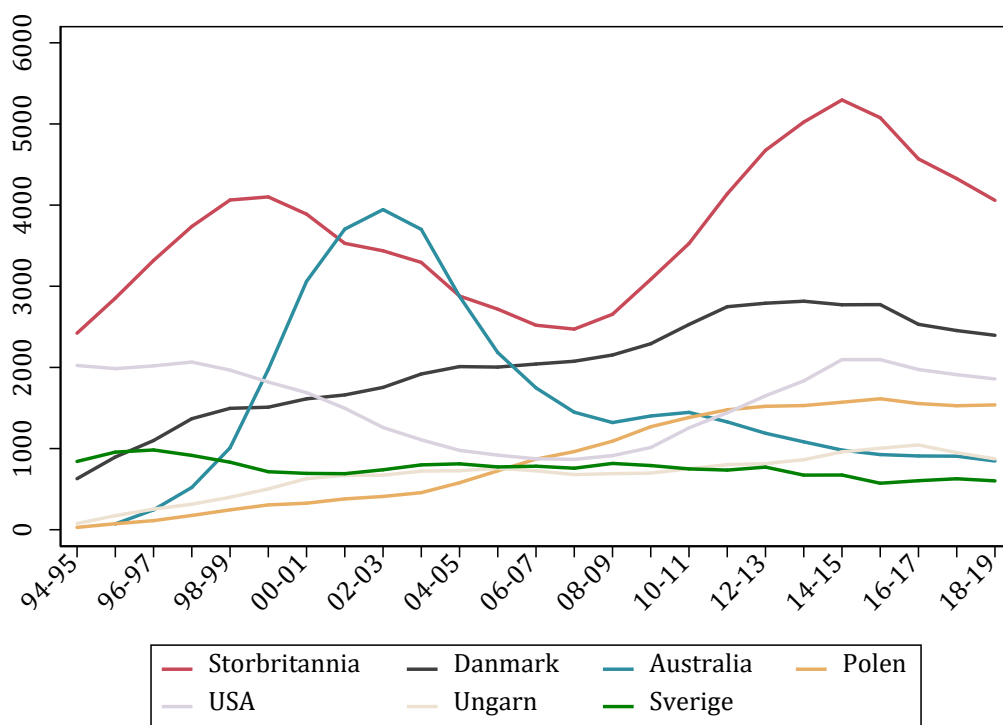
Tabell V2 i vedlegget viser hvordan studentene fordeler seg på ulike utdanninger. I tillegg til medisin er psykologi, veterinærfag og odontologi også overrepresentert. Som vi har vært inne på, er dette studier som er vanskelige å komme inn på i Norge. Noe av det samme gjelder fysioterapi. Ellers ser vi at samfunnsfaglige utdanninger og kunsthøgskolefag er andre populære fag å ta i utlandet, mens det er få

¹ Mer statistikk om studentmobilitet finnes på nettsidene til Lånekassen (<https://data.lanekassen.no/statistikk/>), Database for statistikk om høgre utdanning (DBH) (<https://dbh.nsd.uib.no/>) og Direktoratet for internasjonalisering og kvalitetsutvikling i høyere utdanning (Diku)

² <https://legeforeningen.no/Emner/Andre-emner/Legestatistikk/Medisinstudenter/> nedlastet 22.01.18

som tar kortere profesjonsutdanninger, som sykepleier- og lærerutdanninger og utdanninger rettet mot sosialt arbeid.

Når det gjelder studieland, så har ulike land hatt ulik popularitet over tid. Figur 1.1 viser utviklingen i antall gradsstudenter i de landene som flest norske studenter har reist til, fra midten av 1990-tallet.³ Storbritannia har vært det mest populære studielandet i mesteparten av denne perioden. Tallet på gradsstudenter mer enn doblet seg mellom 2007 og 2014. De senere årene har studenttallet gått noe ned, men det er fremdeles mer enn 4000 norske gradsstudenter i Storbritannia. Dette innebærer at omtrent hver fjerde gradsstudent befinner seg på de britiske øyer. Australia hadde opp mot 4000 studenter rett etter årtusenskiftet, men tallet er senere redusert til under 1000.



Figur 1.1 Antall gradsstudenter i fordelt på de mest populære studielandene 1994/1995 – 2018/2019.

Kilde: Lånekassen.

Danmarks popularitet har økt i løpet av perioden, og har de siste årene huset rundt 2500 norske studenter, mens Sverige for tiden er vertsland for drøyt 600 norske studenter. For norske studenter som utdanner seg i andre land i Norden, er det helse-, sosial- og idrettsfag som er det største fagfeltet på lavere nivå, mens det på

³ Lånekassens tall dekker kun de som har studert med støtte fra dem. Vi antar imidlertid at de aller fleste tar imot slik støtte

høyere nivå er økonomiske-administrative fag og samfunnsfag og juridiske fag som er de største fagfeltene.

Det har vært en sterk vekst i antall studenter som tar en hel grad i USA, og dette har seilt opp som det tredje mest populære studielandet med rundt 2000 studenter. Videre er det mange som velger Polen og Ungarn, som til sammen huser rundt 2500 studenter. Dette er i hovedsak studenter på medisinerutdanning og andre lange profesjonsutdanninger, og som går på engelskspråklige programmer i disse landene. Av land som ikke er inkludert i figuren, er både Nederland og Slovakia for tiden vertsland for drøyt 600 studenter, mens Tyskland, Frankrike og Tsjekkia har rundt 200 til 300 studenter.

Vi ser altså at land der undervisningsspråket er engelsk eller nordisk, er mest populære. Slik har det ikke alltid vært. På 1960- og -70-tallet studerte mer enn halvparten av norske studenter i vesteuropeiske land (utenom Norden og Storbritannia), og det var særlig vanlig å dra til tyskspråklige land (Hovdhaugen & Wiers-Jenssen, 2017). Årsakene til at langt færre velger disse landene i dag, er sammensatte. Manglende språkferdigheter er trolig en medvirkende årsak, men også framveksten av relevante tilbud i andre land (som for eksempel medisinske studier i Øst-Europa) og utviklingen i retning mer markedsorientering i høyere utdanning spiller inn.

1.2.2 Delstudenter

De som tar en del av sin utdanning i utlandet, har en annen fordeling på fagfelt og land enn gradsstudentene. Økonomistudenter er godt representert også i denne gruppen, det samme er studenter i samfunnsvitenskapelige utdanninger. Men det er også et høyt antall teknologi- og realfagsstudenter. Videre er jusstudenter og sykepleierstudenter langt bedre representert blant delstudenter enn gradsstudenter.

Delstudentene velger også andre studieland enn gradsstudentene. Australia og USA ligger på topp, mens en lavere andel reiser til Storbritannia. Sammenlignet med gradsstudentene, er det også relativt flere som velger vesteuropeiske land som Frankrike, Spania og Tyskland. Det er også flere som reiser til afrikanske land, med Tanzania og Sør-Afrika på topp.

1.3 Kan vi forvente at utdanning fra utlandet har betydning for arbeidsmarkedsutbytte?

I mange sammenhenger framstilles utdanning fra utlandet som noe som styrker karrieremulighetene. Både myndigheter, læresteder og organisasjoner trekker fram dette som en begrunnelse for studier i utlandet. Det er flere grunner til at vi

kan tenke oss at utdanning fra utlandet vil være en fordel. Med utgangspunkt i teorien om humankapital (Becker, 1993), kan man anta at tilleggskompetansen som kan følge med utdanning i utlandet, som for eksempel språk- og kulturkompetanse kan gi et fortrinn på arbeidsmarkedet. Men man kan også tenkes seg at utdanning i utlandet kan gi positiv effekt ut fra hva utenlandsoppholdet signaliserer til arbeidsgivere. Ut fra signaliseringsteori (Spence, 1973) kan utdanning fra utlandet være en silingsmekanisme; den kan ses på et tegn at man har visse typer ferdigheter eller karaktertrekk som arbeidsgiver kan være interessert i, som for eksempel fleksibilitet, utholdenhet og produktivitet.

Men det er også mulig å tenke seg at utdanning fra utlandet kan være en ulempe sammenlignet med utdanning fra Norge. Noe av humankapitalen man tilegner seg er landspesifikk, og de som har studert mange år utenfor Norges grenser, kan tenkes å mangle noe kunnskap og ferdigheter som er spesifikke for en norsk kontekst. Eksempler på dette kan være mindre kjennskap til norske lover og regler, manglende erfaring med systemer og programmer som benyttes i norsk arbeidsliv og trening å bruke norsk som fagspråk. De som har hele utdanningen fra utlandet, kan dessuten ha et svakere faglig nettverk i Norge, og har i mindre grad opparbeidet seg (relevant) arbeidserfaring i studietiden. Både nasjonal og internasjonal forskning antyder at en del arbeidsgivere ikke vektlegger utenlandserfaring i spesielt stor grad, med mindre det er for å fylle stillinger med et internasjonalt tilsnitt (Humburg & van der Velden; 2015, Van Mol, 2017; Petzold, 2017; Garam, 2005; Støren og medarbeidere, 2019).

Også ut fra et signaliseringsperspektiv kan utdanning fra utlandet slå begge veier. Tidligere var det slik at de som studerte i utlandet, gjorde det først og fremst fordi de ikke kom inn på ønsket utdanning i Norge. Selv om dette i begrenset grad er tilfelle i dag, kan det tenkes at noen arbeidsgivere fortsatt ser på de med utdanning fra utlandet som de «nest beste» kandidatene, særlig i de studiene hvor det er lettere å komme inn på studiet i utlandet enn i Norge. For arbeidsgivere kan det også ha betydning at de ikke har like god kjennskap til utenlandske læresteder som til norske. Det kan medføre at de velger det trygge, og for eksempel prioriter en kandidat fra NTNU framfor en kandidat fra Technische Universität München, selv om sistnevnte institusjon befinner seg langt høyere enn NTNU på internasjonale rankinger.

1.3.1 Overgang fra utdanning til arbeid

Det er grunn til å tro at de som studerer i utlandet, kan utgjøre en selektert gruppe med hensyn til sosial bakgrunn (Blanck & Börjesson 2008; Brooks & Waters, 2011, Wiers-Jenssen, 2013; Gerhards & Hans, 2013; European Commission, 2016) og

personlighetsprofil (Zimmermann & Neyer, 2013). Om utenlandsstudentene utgjør en positivt selektert gruppe i utgangspunktet, er det vanskelig å vite om eventuelle positive effekter på arbeidsmarkedsutbytte skyldes selve utenlandsoppholdet, eller om det skyldes ulike bakgrunnskjennetegn ved mobile og ikke-mobile studenter. Nedenfor skal vi se på hva tidligere forskning har vist med hensyn til effekter av utdanning fra utlandet på ulike arbeidsmarkedsutfall.

Waibel, Rüger, Ette & Sauer (2017) har foretatt en systematisk litteraturgjennomgang av karriereeffekter av utdanning fra utlandet, og summert opp funn fra 65 forskningsbidrag. De konstaterer at studier som baserer seg på subjektive, selv-vurderte indikatorer, ofte finner at utdanning i utlandet bidrar til en lettere overgang til arbeidsmarkedet. Eksempelvis at de som har studert i utlandet rapporterer at utenlandsoppholdet bidro til at de fikk sin første jobb. I kontrast til dette finner de at studier som er komparative, og som baserer seg på mer objektive indikatorer, sjelden viser positive effekter av utdanning fra utlandet på jobbmuligheter. Kun to av studiene i deres analyse dokumenterte en raskere overgang fra utdanning til arbeid blant de som hadde utdanning fra utlandet. Disse studiene var begge fra Sør-Europa, i henholdsvis Italia (Camelli, Ghishelli & Mignoli, 2008) og Hellas (Lianos, Asteriou & Agiomirgianakis, 2004).

Denne forskningen viser altså små forskjeller i jobbmuligheter mellom de som har utdanning fra utlandet og fra hjemlandet, men indikerer at effekter av utdanning fra utlandet kan variere med hvilket land studentene kommer fra. Et slikt mønster kommer også fram i studier av studenter som har vært på utveksling gjennom ERASMUS-programmet. Studenter fra Øst-Europa og Sør-Europa som har vært på utveksling, har en mindre relativ risiko for arbeidsledighet enn studenter som ikke har vært på utveksling, mens et slikt mønster er mindre tydelig for studenter fra nordeuropeiske land (Janson et al, 2009; European Commission, 2016). Dette kan tenkes å ha sammenheng med hvor vanlig det er å ta utdanning i utlandet (om man skiller seg ut ved å gjøre det), om de som tar slik utdanning utgjør en selektert gruppe og med det generelle arbeidsmarkedet for akademisk arbeidskraft i ulike land. Det kan også tenkes at jobbsjansene kan variere med hvilket utenlandsk land man har studert i. Analyser av Kandidatundersøkelsen 2002, viste at de som hadde studert i nordiske og i kontinentaleuropeiske land, hadde større sannsynlighet for å være i jobb enn de som hadde studert i andre land utenom Norge (Wiers-Jenssen & Try, 2005).

1.3.2 Lønn

Forskning som ser på effekten av utdanning i utlandet på lønn, viser generelt en svak positiv effekt. En slik tendens finner vi både hos Waibel og medarbeidere (2017), og i andre nyere studier (f.eks. Kratz & Netz 2018; Liwinski 2016; Teichler 2015; Rodrigues, 2013). Waibel og medarbeidere (2017) ser den positive effekten

i sammenheng med at de som har studert i utlandet oftere arbeider i store, private selskaper. Kratz & Netz (2018) viser at tyske kandidater som har studert i utlandet, har en brattere lønnskurve de første årene i arbeid, sammenlignet med de som ikke har studert i utlandet. Dette forklarer de med at de som har studert i utlandet er forskjellige fra de som ikke har gjort det i utgangspunktet, og at de med utenlandserfaring har flere arbeidsgiverskifter tidlig i karrieren.

Liwinski (2016) finner også en positiv korrelasjon mellom utdanning i utlandet og lønn for polske kandidater. Lønnsforskjellene reduseres imidlertid når det kontrolleres for karakterer. Studien finner også at lønnsforskjeller bare observeres i privat sektor, og at korte utvekslingsopphold (under ett semester) ikke gir økt lønn. Videre finner han at menn belønnes mer enn kvinner, og at kandidater med lav sosial bakgrunn og moderat karakternivå har best lønnsmessig utbytte av utdanning fra utlandet.

En fersk studie fra Tyskland viser en positiv sammenheng mellom studier i utlandet og yrkesstatus, og at denne sammenhengen delvis skyldes at de som reiser ut er annerledes i utgangspunktet (Waibel, Petzold & Rüger, 2018).

Disse studiene indikerer at effekter av utdanning fra utlandet på lønn, og muligens også for andre mål på arbeidsmarkedsutfall, kan variere mellom grupper; noen kan ha større sannsynlighet for positivt utbytte av utdanning fra utlandet enn andre. Tidligere undersøkelser som sammenligner nordmenn uteksaminert i utlandet og i Norge noen år etter fullført utdanning, viser at de som er uteksaminert i utlandet, har noe høyere lønn. Forskjellen reduseres når det kontrolleres for kjennetegn som karakterer og fagfelt, men lønnen er likevel 3–4 prosent høyere blant dem som er uteksaminert i utlandet enn blant de øvrige (Wiers-Jenssen & Try, 2005, Wiers-Jenssen, 2009).

1.3.3 Samsvar mellom utdanningsnivå og arbeid

Når det gjelder samsvaret mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver for kandidater som har vært internasjonalt mobile, versus de som ikke har det, foreligger det begrenset med internasjonal forskning. Tidligere analyser av data fra Finland og Norge, tyder imidlertid på at det er en noe større sannsynlighet for å være overutdannet (ha mer utdanning en arbeidsoppgavene krever) om man er uteksaminert i utlandet enn i hjemlandet (Saarikallio-Torp & Wiers-Jenssen, 2010, Wiers-Jenssen & Try, 2005).

1.3.4 Arbeid med internasjonalt tilsnitt

Både internasjonale og norske studier har vist at de som har studert i utlandet har arbeid med annet innhold enn de som ikke har utenlandserfaring. Eksempelvis

gjør de oftere bruk av fremmedspråk i arbeidssituasjonen, og de har flere arbeidsreiser utenlands (Bracht, Engel, Janson, Over, Schomburg & Teichler, 2006; Wiers-Jenssen, 2008). De som har studert i utlandet er også mer tilbøyelige til å finne seg arbeid i utlandet (Wiers-Jenssen, 2008; Parey and Waldinger; 2010, Oosterbeek & Webbink; 2011, Rodrigues, 2013, Teichler 2015, Kaplan, 2016). Med andre ord ser det ut som at utdanning fra utlandet kan være et springbrett til en internasjonal karriere. Om lag fire av fem norske studenter som har tatt en hel grad i utlandet, har flyttet tilbake til Norge etter 3–4 år. Det foreligger imidlertid lite forskning om de som forblir i utlandet; verken om hvem de er, eller i hvilken grad de lykkes i arbeidsmarkedet.

1.3.5 Fagforskjeller

Få har undersøkt om utdanning fra utlandet er mer «lønnsomt» i noen fagfelt enn andre. Waibel, Petzold & Rüger (2018) finner at kandidater fra det de kaller «ikke-spesifikke fagfelt» (disiplinfag) har bedre utbytte enn studenter på spesifikke fagfelt.

En studie basert på svenske registerdata har sett på hva som skjer med utenlandsstudenter etter fullført utdanning. Den finner relativt moderate forskjeller mellom de som har studert i utlandet og de som har studert i Sverige når det gjelder etablering på arbeidsmarkedet. Hvorvidt forskjellene går i utenlandsstudentenes favør eller ufavør, avhenger av fagfelt. I fagfeltene samfunnsfag, økonomi, jus og naturvitenskap, er det en høyere andel som er etablerte på arbeidsmarkedet blant de som har studert i utlandet, enn blant de som har studert i Sverige. For fagfelt som pedagogikk og lærerutdanning, kunst- og humanistiske fag og pleie- og omsorgsfag er det omvendt (CSN, 2017). Den samme undersøkelsen har også sett på inntekt, og finner små forskjeller mellom de som har graden sin fra utlandet og de som har graden fra Sverige. Den gruppen som har høyest lønn, er de som har graden fra Sverige, men utvekslingsopphold i utlandet i løpet av studietiden, altså det vi i Norge kaller delstudenter.

1.3.6 Undersøkelsens formål

Kort oppsummert viser disse studiene litt blandede resultater når det gjelder effekter av utdanning fra utlandet på arbeidsmarkedstilpasning. Det ser ikke ut til at slik erfaring har særlig betydning for å få sin første jobb, eller at det gir bedre samsvare mellom utdanningsnivå og arbeid. Men det er en tendens til at de etter hvert oppnår litt høyere lønn, selv om effekten avtar når det kontrolleres for bakgrunnsforhold. Det synes nokså klart at de som har utdanning fra utlandet oftere tar seg jobb i utlandet, eller har arbeid med internasjonalt tilsnitt i et nasjonalt arbeids-

marked. Om utdanning i utlandet «lønner seg», kommer altså an på hvilke indikatorer man bruker. Det kan også komme an på hvilken type utdanning man tar, og i hvilket studieland den er tatt i, og utbyttet kan også tenkes å variere med bakgrunnsforhold som karakterer og sosial bakgrunn. I denne rapporten skal vi se på nettopp på dette. For hvilke grupper kan vi observere en positiv effekt av å studere i utlandet, og for hvilke har det mindre betydning?

2 Data og metode

I dette kapittelet gjør vi rede for datamaterialet vi analyserer; hvordan utvalget er trukket, oppslutning om undersøkelsen, databearbeiding og analyse.

2.1 Design og utvalg

Rapporten bygger på Spesialkandidatundersøkelsen 2019, en spørreundersøkelse som NIFU foretok våren 2019. Undersøkelsen foregikk fra 6. mars til 6. mai 2019. Undersøkelsen er en «spesialutgave» av NIFUs kandidatundersøkelse. Den har mange felles spørsmål med NIFUs ordinære kandidatundersøkelser, som gjennomføres et halvt år etter fullført utdanning, men spesialundersøkelsen gjennomføres lenger etter fullført utdanning. I tillegg inneholder årets spesialundersøkelse en rekke spørsmål som er spesielt rettet mot kandidater som har tatt hele eller deler av sin utdanning i utlandet.

Undersøkelsens utvalg består av personer med *mastergrad eller tilsvarende*⁴ ved norske eller utenlandske læresteder. Utvalget består av to underutvalg: 1) kandidater som er uteksaminert med mastergrad ved alle norske læresteder⁵ i 2016 2) norske statsborgere som har fullført en mastergrad i utlandet i 2015 eller 2016. Vi valgte to årskull for å få et tilstrekkelig stort utvalg av kandidater utdannet i utlandet.

For å gjennomføre undersøkelsen trenger NIFU informasjon om hver enkelt kandidat. Vi har mottatt kontaktdata (kandidatens private e-postadresser, oppdatert postadresse fra folkeregisteret og telefonnummer), personlige bakgrunnsvariabler (kjønn og fødselsår) i tillegg til informasjon om studieprogram og avslutningsår for graden. I etterkant av undersøkelsen har NIFU koblet disse opplysningene til respondentenes svar, etter samtykke fra respondentene. Koblingen gjør det mulig å ha et kortere skjema, da en del informasjon allerede er foreliggende.

⁴ Vi inkluderer også seksårige profesjonsstudier, slik som cand psychol, cand. theol, cand med. og cand. med. vet., men for enkelhetsskyld er alle referert til som mastere i dette dokumentet.

⁵ Unntatt kandidater fra Høyskolen Kristiania og Handelshøyskolen BI, da disse ikke ønsket å ta del i undersøkelsen

Uttak av informasjon om kandidater fra norske læresteder ble foretatt av UNIT – direktoratet for IKT og fellestjenester i høyere utdanning. Opplysningene fra UNIT hentes fra lærestedenes studieadministrative system (FS) som brukes av de fleste universiteter og høyskoler. Lærestedene som ikke bruker FS, rapporterte tilsvarende data (med de samme spesifikasjonene) direkte til NIFU. Informasjon norske personer med utdanning fra utlandet er mottatt fra Lånekassen⁶.

Dataene fra studenter fra norske institusjoner ble sendt til befolkningsregisteret for påkobling av oppdaterte adresser. Dette ble ikke gjort med dataene fra Lånekassen da Lånekassen selv kobler lister opp mot befolkningsregisteret hver uke.

Datakvaliteten er jevnt over svært god. Data for de fleste variablene (kontaktinformasjon, kjønn, alder, etc.) finnes for nesten alle studentene. For personer som er utdannet i utlandet, er NUS-kodene⁷ noe mangelfulle da de varierer mellom to og seks sifre. Dette betyr at vi for mange av personene som har tatt hel grad i utlandet, mangler detaljert informasjon om utdanningen de har tatt. Mer informasjon om dette finnes i vedlegg 2.

2.1.1 Datainnsamlingsprosessen

Utvalget fikk invitasjon til å delta i undersøkelsen på e-post. E-posten inneholdt utfyllende informasjon om undersøkelsen, innloggingskode og url-adresse for innlogging. Hver kandidat har et unikt skjema, som han/hun får tilgang til via lenken som sendes. Kandidaten kan endre besvarelsen når som helst i svarperioden, og det er den sist endrede versjonen av besvarelsen som lagres. Det var ikke mulig for en kandidat å sende inn flere besvarelser. Kandidater som ikke hadde besvart skjemaet, eller som bare hadde besvart delvis, fikk tilsendt påminnelser på e-post og post. Hver kandidat ble kontaktet maksimalt fire ganger, inkludert den opprinnelige invitasjonen. Tabell 2.1 viser oversikt over de ulike utsendingene.

Det ble sendt tre påminnelser, første og tredje påminnelse ble gjort med e-post, mens andre påminnelse ble gjort både med e-post og postalt for majoriteten av utvalget⁸. Dette er i tråd med tidligere praksis. Alle besvarte undersøkelsen via

⁶ Dette betyr at personer som har tatt en utdanning i utlandet, men som ikke har mottatt støtte fra Lånekassen, ikke er en del av utvalget. Dette er antatt å være en særdeles liten andel, men det finnes ikke register over disse. Det er noe usikkerhet rundt når og hvorvidt kandidatene faktisk er uteksaminert. Per 2019 rapporteres det ikke inn til Lånekassen om utdanningen er fullført, da dette ikke har noen konsekvenser for studielånet. Uttrekk er derfor av personer som det foregående semesteret fikk støtte, men som ikke lenger får støtte. Disse personene kan enten ha fullført, falt fra eller være aktive studenter uten støtte. Populasjonen består således av personer som *antatt* uteksaminert i 2015 eller 2016. Respondentene består kun av personer som har bekreftet at de er uteksaminert i 2015 eller 2016.

⁷ NUS-kode er den norske standarden for utdanningsgruppering som brukes til å gruppere personers utdanningsaktiviteter i utdanningsstatistikk

⁸ Deler av utvalget ble randomisert til å motta enten kun post eller kun e-post som en del av en undersøkelse av effekten av å sende post.

internett (web-skjema), og undersøkelsen var tilpasset både datamaskin, nettbrett og mobil.

Tabell 2.1 Tidsplan for utsendingen

Dato	Utsending
6. mars	Invitasjon sendt til privat epost
21 mars	Påminnelse sendt til privat epost
9. april-11.april	Påminnelse sendt på post og/eller e-post (se informasjon i vedlegg)
26 april	Påminnelse sendt til privat e-post
6. mai	Datainnsamling avsluttet

2.1.2 Svarprosent

Dataene ble rensset for dubletter for å unngå flere utsendinger til samme student og for at studentene kun skulle være oppført med ett studieprogram. I de tilfellene der samme person var registrert med to fullførte mastergrader på forskjellige institusjoner og på forskjellige studieprogrammer, ble personen fjernet fra utvalget fordi vi ikke kunne vite hvilket studieprogram vedkommende svarte for. I de tilfellene der dublettproblematikken skyldes at samme person var registrert på et studieprogram som hadde to navn, beholdt vi det ene.

Etter rensing av datasettet hadde vi informasjon om 13 127 personer som var uteksaminert fra norske læresteder. Fra Lånekassen mottok vi data for 5154 personer som hadde mottatt støtte fra Lånekassen og som var antatt uteksaminert med en mastergrad fra utenlandske læresteder i 2015 eller 2016. Totalt har vi derfor register på 18 281 kandidater.

Tabell 2.2 Bruttoutvalg og svarprosent

	Norske læresteder	Utenlandske læresteder	Alle
Bruttoutvalg (anslått)	12578	5018	17596
Åpnet skjema	4335	1853	6188
Svarprosent	34%	37%	35%

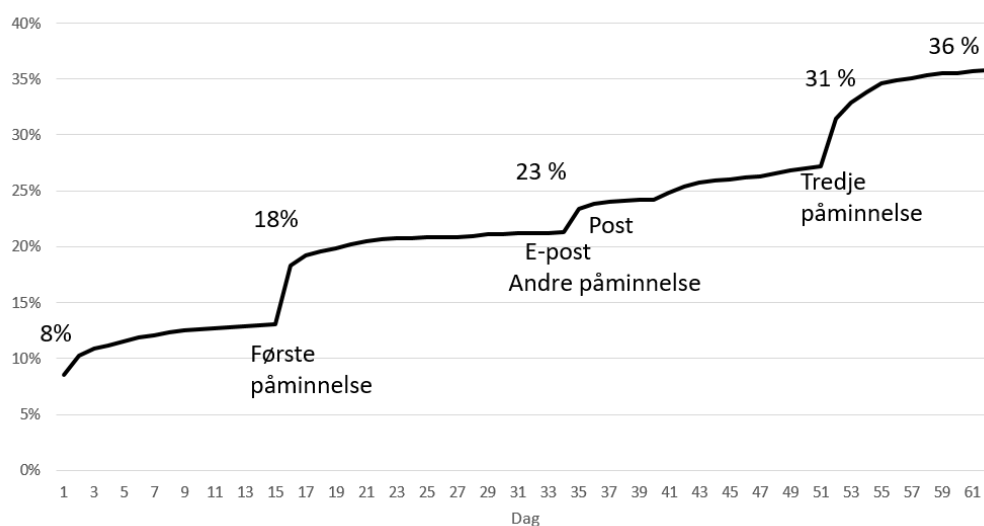
Fra de norske lærestedene viste det seg at 363 av personene ikke var registrert med et gyldig fødselsnummer⁹ som gjorde at de ikke kunne vaskes mot folkeregistret for å motta status og oppdatert adresse. Disse ble derfor ekskludert fra utvalget. Det viste seg at 49 personer manglet registrert e-post før utsending. Ved utsending fikk vi i tillegg feilmelding fra 148 personer som dermed ikke var registrert med gyldig e-postadresse. Disse er derfor også ekskludert fra utvalget da det ikke var mulig å nå dem. Ytterligere 125 personer ble ekskludert fra utvalget fra Lånekassen etter utsending da de rapporterte at de ikke hadde fullført en master

⁹ Feilen i personnummeret var ofte at det var brukt et såkalt «H-nummer» et midlertidig personnummer der det er lagt til fire eller fem på siffer nummer tre i personnummeret. Dette indikerer at de trolig har kommet til Norge for å studere.

i 2015 eller 2016. Disse ble ekskludert siden de ikke var i målgruppen. Populasjonen besto derfor av 17596 personer, hvorav 5018 er antatt uteksaminert i utlandet i 2015 eller 2016.

Totalt åpnet 6457 personer spørreskjemaet. Av disse har vi ekskludert personer av følgende årsaker: de har kun svart på de første to spørsmålene, de har svart i kommentarfeltet at de ikke tok undersøkelsen alvorlig eller de har krysset av for at de ikke tok utdanning i 2015 eller 2016, noe som betyr at de er ledet ut av skjemaet. Dette omfatter totalt 269 personer. Resten, 6188 personer, utgjør da en svarprosent på 35 av personene i (det anslåtte) bruttoutvalget. Det er disse 6188 besvarelsene som er grunnlag for analysene i denne rapporten. I mange analyser er imidlertid grunnlagstallene (N) lavere enn 6188, siden det er noe frafall underveis i undersøkelsen. Videre er det noen spørsmål som bare ble stilt til enkelte av respondentene, basert på hva de svarte på tidligere spørsmål. For eksempel ble spørsmål om utenlandsopphold kun stilt til de studentene som svarte at de hadde tatt deler av utdanningen i utlandet og bare sysselsatte blir spurt om forhold som angår jobben deres. I tillegg fokuserer vi på kun på fem av fagfeltene. Dette utdypes i kapittel 2.3.

I vedlegg 2 er det en nærmere omtale av representativitet. Alt i alt konkluderer vi med at skjevhetene mellom populasjon og utvalg av besvarte er små og følger tradisjonelle mønstre som at det er noe høyere svarprosent blant kvinner og at tekniske fag og økonomiske fag har noe lavere svarprosent.



Figur 2.1 Svarprosent etter undersøkelsesdag

2.2 Kategoriseringer og definisjoner

2.2.1 Mobilitet

Personer som er uteksaminert med en master ved et utenlandsk lærested refereres til som *gradsmobile*. De som ble uteksaminert fra et norsk lærested, blir delt i to kategorier: *Delmobile* er de som har hatt minst ett studieopphold i utlandet (enten på bachelor- eller masternivå), mens de resterende er såkalt *ikke-mobile*. I de tilfellene vi refererer til både gradsmobile og delmobile samlet, for eksempel fordi de to gruppene ikke skiller seg fra hverandre, vil vi bruke termen *mobile*.

Det er verdt å merke seg at de gradsmobile også kan ha vært delmobile, men når vi omtaler de delmobile gjelder dette de som ble uteksaminert med en master fra et norsk lærested¹⁰. Videre kan de delmobile være uteksaminert med en bachelor fra et utenlandsk lærested, men for gradsmobilitet er det den gradsgivende institusjonen for *masteren* som er styrende for definisjonen. Videre er det slik at vi inkluderer alle kandidater som er uteksaminert fra norske læresteder. Dette inkluderer personer som har kommet til Norge for å ta utdanning. I den forbindelse er det verdt å merke seg at delmobilitet også kan bety at de har tatt en utdanning før de kom til Norge, det vil si at de er delmobile *til* og ikke *fra* Norge.

2.2.2 Sysselsetting og arbeidsledighet

Vi definerer sysselsatte som alle som oppfattet seg som hovedsakelig yrkesaktiv, eller utførte minst én times inntektsgivende arbeid i uka 11. – 17. februar 2019, eller hadde et inntektsgivende arbeid som de var midlertidig borte fra i undersøkelsesuka. Denne definisjonen følger de anbefalingene som Den internasjonale arbeidstakerorganisasjonen (ILO) har gitt for utarbeiding av arbeidsmarkedsstatistikk og er i samsvar med den offisielle definisjonen som SSB bruker i sin arbeidskraftundersøkelse (AKU)¹¹.

Arbeidsledige defineres som alle som var uten inntektsgivende arbeid (dvs. var ikke-sysselsatte etter definisjonen over) og som i tillegg oppfylte minst én av følgende betingelser: (1) oppfattet seg som hovedsakelig arbeidsledig og hadde søkt arbeid, (2) oppfattet seg ikke som hovedsakelig yrkesaktiv eller arbeidsledig, men hadde søkt arbeid de siste 4 ukene forut for undersøkelsestidspunktet og kunne ha påtatt seg arbeid i undersøkelsesuka, (3) var i nærmere definerte arbeidsmarkedstiltak. I sum består arbeidsstyrken av sysselsatte og arbeidsledige. Personer

¹⁰ De delmobile kan også ha tatt en hel bachelorgrad i utlandet og således være gradsmobile, men vi fokuserer på mobiliteten på masterstudiet når vi henviser til gradsmobile.

¹¹ Vernepliktige regnes normalt ikke som sysselsatte i NIFUs Kandidatundersøkelser, i motsetning til i AKU, men omfanget av verneplikt er så liten i kandidatundersøkelsen 2019 at denne definisjonsforskjellen ikke har noen praktisk betydning.

utenfor arbeidsstyrken omfatter alle som ikke var sysselsatte eller arbeidsledige. Se faktaboks 2 for nærmere informasjon.

2.2.3 Land

De som har studert i utlandet i vår undersøkelse, fordeler seg på en rekke studie-land. Disse har vi gruppert i 9 regioner; Norden, Britiske øyer, Vest-Europa (utenom Norden og de britiske øyer), Øst-Europa, Nord Amerika, Sør-Amerika, Oseania og Asia og Afrika. Definisjonen av Nord-Amerika følger FN sin inndeling og består av det nordlige Amerika, Karibia og Sentral Amerika. Tabell 2.3 viser hvilke land som inngår i de ulike landgruppene.

Tabell 2.3 Klassifisering av land til regioner

Kategori	Land
Norge	Norge
Norden	Danmark, Finland, Island, Sverige
Britiske øyer	Storbritannia, Irland
Vest-Europa	Belgia, Frankrike, Hellas, Italia, Liechtenstein, Luxembourg, Malta, Monaco, Nederland, Portugal, San Marino, Spania, Sveits, Tyskland, Vatikanstaten, Østerrike
Øst-Europa	Albania, Bosnia-Hercegovina, Bulgaria, Estland, Georgia, Hviterussland, Kosovo, Kroatia, Latvia, Litauen, Makedonia, Moldova, Montenegro, Polen, Romania, Serbia, Slovakia, Slovenia, Tsjekkia, Ukraina, Ungarn
Nord-Amerika	USA, Canada, Antigua og Barbuda, Bahamas, Barbados, Belize, Cuba, Den dominikanske republikk, Dominica, Grenada, Guatemala, Haiti, Honduras, Jamaica, Mexico, Nicaragua, Panama, Saint Kitts og Nevis, Saint Lucia, Saint Vincent og Grenadinene, Trinidad og Tobago,
Sør-Amerika	Argentina, Bolivia, Brasil, Chile, Colombia, Costa Rica, Ecuador, El Salvador, Guyana, Paraguay, Peru, Surinam, Uruguay, Venezuela
Oseania	Australia, Cookøyene, Fiji, Kiribati, Marshalløyene, Mikronesia, Nauru, New Zealand, Niue, Palau, Papua Ny-Guinea, Salomonøyene, Samoa, Tonga, Tuvalu, Vanuatu
Asia	Land i Asia
Afrika	Land i Afrika

2.2.4 Bakgrunnsvariabler

I denne rapporten tar vi utgangspunkt i SSBs definisjon av innvandringsstatus. Vi definerer personer som er født i utlandet av to foreldre som er født i utlandet som *innvandrere*. Personer som er født i Norge av to foreldre som er født i utlandet, kalles enten *norskfødte med innvandrerforeldre* eller, i denne rapporten, for *etterkommere*. De øvrige (uten innvandringsbakgrunn) refereres til som den øvrige befolkningen.

Vi har også informasjon om kandidatenes sosiale bakgrunn. Sosial bakgrunn er her målt gjennom foreldrenes utdanningsnivå. Vi fokuserer hovedsakelig på ett mål: om minst en av foreldrene høyere utdanning, det vil si fra 1-2 års høyere utdanning og høyere. I tillegg har vi informasjon om kandidatenes kjønn, alder, sivilstatus, antall barn og karakterer fra videregående.

2.3 Analysemetode og analyseutvalg

En viktig hensikt med denne rapporten er at den skal være dokumentasjon på Spesialkandidatundersøkelsen 2019, med fokus på forskjellen mellom personer som er utdannet i utlandet og personer som er utdannet i Norge. Den inneholder derfor en rekke krystabeller som viser forskjellene mellom disse gruppene. Ubesvarte er holdt utenfor resultatene, med mindre noe annet er eksplisitt nevnt.

En utfordring når man skal se på utbytte av utdanning i utlandet, er at de som reiser ut og de som ikke gjør det kan være ulike i utgangspunktet. I noen tilfeller blir problemstillingene derfor undersøkt i lys av en rekke bakgrunnsforhold, og vi bruker da ulike former for regresjonsanalyser slik at vi har mulighet til å kontrollere for flere forhold samtidig. Slike bakgrunnsforhold er for eksempel kjønn, alder, gjennomsnittskarakterer, arbeidserfaring før uteksaminering og om personen har innvandringsbakgrunn. Slike bakgrunnsvariabler kan påvirke forhold som arbeidsledighet og lønn, og slike bakgrunnsvariabler kan være assosiert med ulik tilbøyelighet til å studere utenlands.

For å ha et tilstrekkelig antall observasjoner til å gjøre analyser på ulike undergrupper, valgte vi å inkludere to årskull av personer med grad fra utlandet i undersøkelsen. Kandidater uteksaminert i 2015 har dermed hatt ca. ett år ekstra til å tilpasse seg arbeidsmarkedet enn kandidater uteksaminert i 2016. Siden det kun er gradsmobile som har hatt dette ekstra året, kunne det bidra til skjevheter i sammenligningen mellom overgangen til arbeidsmarkedet mellom de med utenlandsk grad og de med norsk grad. Vi valgte derfor å ekskludere de som var uteksaminert i 2015 i kapittel 5. I de øvrige kapitlene er derimot begge kull brukt etter å ha først kontrollert at de gradsmobile fra 2015-kullet ikke skiller seg fra de gradsmobile fra 2016 kullet. Se Tabell 2.4 for årskull som er inkludert i analysene i de ulike kapitlene.

Tabell 2.4 Årskull som er inkludert i analysene i de ulike kapitlene

Årskull	Kapittel 3	Kapittel 4	Kapittel 5	Kapittel 6	Kapittel 7
Uteksaminert i Norge i 2016	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Uteksaminert i utlandet i 2016	Ja	Ja	Ja	Ja	Ja
Uteksaminert i utlandet i 2015	Ja	Ja	Nei	Ja	Ja

2.3.1 Utvalg av utdanninger

Kandidatene fordeler seg på en rekke ulike utdanninger. Vi tar utgangspunkt i fordelingen av utdanninger i fagfelt fra Statistisk sentralbyrå¹², som bruker det andre sifferet i NUS-koden til å identifisere fagfelt og det tredje sifferet til å identifisere det de kaller faggrupper. En faggruppe er en gruppe utdanninger som er antatt å

¹² <https://www.ssb.no/klass/klassifikasjoner/36>

være faglig homogene. I denne rapporten vil vi fokusere på de fagfeltene og faggruppene der det er relativt god representasjon av kandidater både fra norske og utenlandske læresteder siden hovedformålet er å sammenligne utfall for ulike mobilitetstyper.

Tabell 2.5 viser at 97 prosent av respondentene fra utenlandske læresteder er innenfor fagfeltene humanistiske og estetiske fag, samfunnsfag, økonomiske og administrative fag, naturvitenskaplige og tekniske fag og helse- og sosialfag. Vi fokuserer derfor på disse fagfeltene i denne rapporten.

Tabell 2.5 Antall kandidater i populasjonen per fagfelt

Fagfelt	Norske læresteder	Utenlandske læresteder	Inkludert i denne rapporten
Humanistiske og estetiske fag	1264	391	Ja
Pedagogikk/lærerutdanning	1328	14	Nei
Samvitenskapelige fag og juss	2506	1035	Ja, unntatt jurister
Økonomisk administrative fag	1608	1594	Ja
Naturvitenskapelig og tekniske fag	3683	487	Ja
Helse, sosial og idrett	1973	1476	Utvalgte fagfelt
Primærnæringsfag	115	11	Nei
Samferdsel, service og sikkerhet	101	0	Nei
N (total)	12578	5018	

Innenfor fagfeltet samfunnsvitenskapelige fag og juss har vi valgt å ekskludere jurister, da det er få jurister som tar utdanning i utlandet. Dette fagfeltet blir derfor kun referert til som samfunnsvitenskapelige fag videre i rapporten.

Innenfor fagfeltet helse, sosial og idrettsfag utgjør faggruppene medisin, tannhelsefag, terapeutiske fag (herunder ergoterapi, fysioterapi, kiropraktor) og veterinærfag 95 prosent av kandidatene fra utenlandske læresteder. Vi fokuserer derfor på disse faggruppene i dette fagfeltet, og fagfeltet refereres til som utvalgte helsefag, eller kun helsefag i denne rapporten. Alle fagfelt analyseres i et arbeidsnotat (Støren 2019). Mer informasjon om fagfelt og faggruppefordeling finnes i vedlegg til kapittel 2.

Tabell 2.6 Andel av kandidater i fagfeltet helse, sosial og idrett som er innenfor hver faggruppe og om faggruppen er inkludert i denne rapporten

Faggruppe	Norske læresteder	Utenlandske læresteder	Inkludert i denne rapporten
Pleie- og omsorgsfag	15	0	Nei
Sosialfag	6	0	Nei
Medisin	31	72	Ja
Tannhelsefag	6	6	Ja
Terapeutiske fag	3	8	Ja
Apotekfag	6	0	Nei
Veterinærfag	3	9	Ja
Idrettsfag	9	2	Nei
Helse-, sosial- og idrettsfag, andre	21	3	Nei
N (=100%)	1973	1476	

Tabell 2.7 viser fordelingen av respondenter på de fagfeltene som er inkludert i denne rapporten. Vi ser at det er noe ulik fordeling. Blant kandidater fra norske

læresteder er naturvitenskapelig og tekniske fag det største fagfeltet, mens det for kandidater fra utenlandske læresteder er økonomiske og administrative fag som er den største gruppen. Å ta høyde for at fordelingen av fagfelt er forskjellig blant mobile og ikke-mobile mastere, er derfor viktig i analysene.

Tabell 2.7 Antall respondenter i de ulike fagfeltene og mobilitetskategoriene i analyseutvalget for denne rapporten

Utdanningskategori	Ikke-mobil	Delmobil	Gradsmobil
Humanistiske og estetiske fag	146	150	335
Samfunnsfag	404	207	370
Økonomiske og administrative fag	576	200	239
Naturvitenskapelige og tekniske fag	211	408	673
Utvalgte helsefag	439	74	209
N (=100%)	1776	1039	1826

3 Hvem er de mobile studentene, og hva og hvor studerer de?

I dette kapittelet skal vi se på kjennetegn ved de som tar hele eller deler av utdanningen i utlandet, sammenlignet med de som tar hele utdanningen i Norge. I hvilken grad skiller de mobile studentene seg ut med hensyn til kjønn, alder, fagfelt, foreldrenes utdanningsnivå og innvandringsbakgrunn? Vi skal også se på noen aspekter ved kandidatenes kunnskaper og ferdigheter, såkalte humankapitalvariabler, som karakterer, og tidligere arbeidserfaring. Som vi var inne på i innledningskapittelet, indikerer tidligere forskning at de som tar utdanning i utlandet skiller seg fra de som tar utdanning i hjemlandet, for eksempel når det gjelder sosial bakgrunn. Det er derfor relevant å undersøke om slike forskjeller også gjenfinnes blant norske studenter. I tillegg skal vi se på om det er forskjeller i mobilitet mellom ulike fagfelt og studieland. I kapittel 2.2.1 definerte vi de som tok master ved et utenlandsk lærested som gradsmobile, mens de som ble uteksaminert fra et norsk lærested blir delt i to kategorier: delmobile er de som har hatt minst ett studieopphold i utlandet, mens de resterende er såkalt ikke-mobile.

3.1 Mer om utenlandsoppholdene

Av de som ble uteksaminert ved norske læresteder, hadde 36 prosent av kandidatene minst ett studieopphold i utlandet. 21 prosent hadde vært utenlands på bachelornivå og 22 prosent hadde vært utenlands på masternivå (se Tabell 3.1). Blant de gradsmobile masterne har naturlignok alle minst ett studieopphold. Men i tillegg hadde 60 prosent av masterne hatt utenlandsopphold under bachelorgraden. I stor grad skyldes dette at de har tatt hele utdanningen, både bachelor- og masterutdanning i utlandet, ved samme lærested. Men mange har også studert i ytterligere et studieland, hele 40 prosent av de gradsmobile har derfor mer enn ett utenlandsopphold. Dette står i stor kontrast til de delmobile, der kun 7 prosent har hatt mer enn ett utenlandsopphold.

Tabell 3.1 Prosentandelen som har ulike studieopphold

	Norsk grad	Gradsmobil
Minst ett studieopphold	36	-
Mer enn ett studieopphold	7	40
Opphold på masternivå	22	-
Opphold på bachelornivå	21	60
N (=100%)	2912	1776

Tabell 3.2 viser oversikten over alle utenlandsoppholdene de med norsk grad har hatt og fordelingen på varighet på utenlandsopphold. Den viser at den mest vanlige lengden på utenlandsopphold er på rundt ett semester (4-6 måneder). Det er ganske uvanlig å ha kortere utenlandsopphold enn dette, kun 12 prosent av oppholdene er kortere. Videre er ett av fem utenlandsopphold på opp mot ett år, mens hele 15 prosent av de med norsk grad har tatt en hel grad i utlandet før masteren de fullførte i 2016.

Tabell 3.2 Prosentandelen utenlandsopphold med de ulike varighetene av alle utenlandsopphold for de med norsk grad

Varighet av utenlandsopphold	
Under 1 måned	3
1-3 måneder	9
4-6 måneder	50
7-12 måneder	20
Mer enn 12 måneder, men ikke en hel grad	3
Hel grad	15
Antall studieopphold (=100%)	1247

Som nevnt i kapittel 1, er det en stor andel av de gradsmobile som tar utdanningen ved engelskspråklige institusjoner. Det samme er tilfellet for de delmobile. Tabell 3.3 viser at tre av fire utenlandsopphold for de delmobile er ved læresteder som har hatt engelsk som undervisningsspråk.

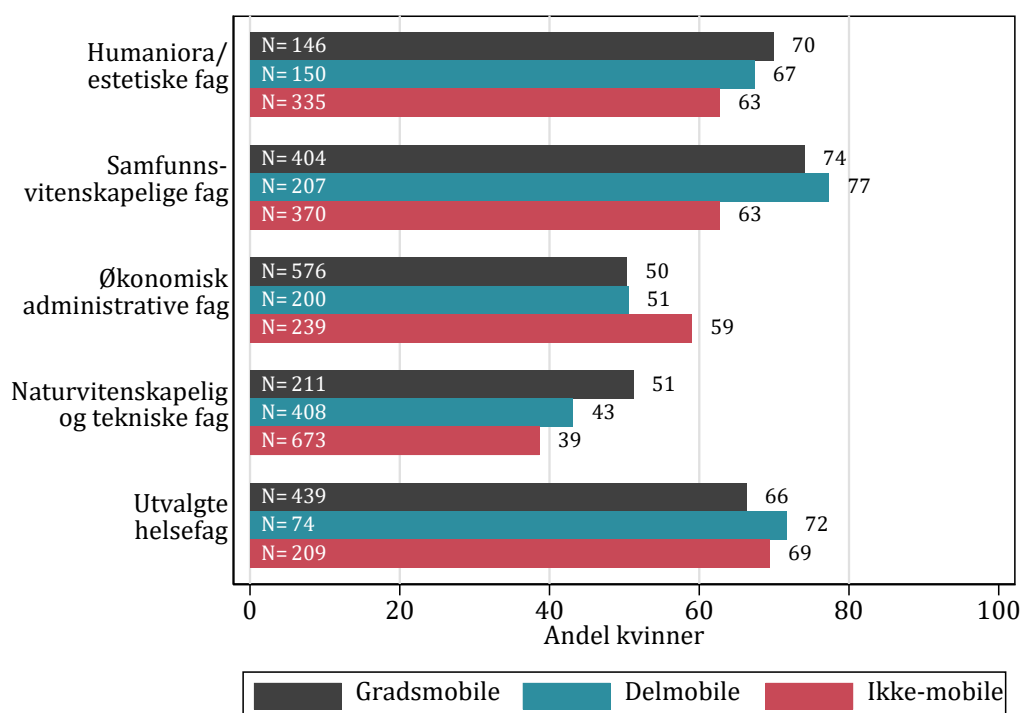
Tabell 3.3 Antallet utenlandsopphold med hvert undervisningsspråk og andelen det utgjør av alle utenlandsopphold, for personer med norsk grad

Land	Antall	Andel
Norsk/Skandinavisk	87	7
Engelsk	946	76
Tysk	51	4
Fransk	42	3
Spansk	52	4
Annet:	62	5
Antall utenlandsopphold (=100%)	1240	100

3.2 Bakgrunn

Det er flere kvinner blant de gradsmobile enn de ikke-mobile. Dette skyldes ikke at kvinner har høyere mobilitet enn menn, men at kvinner i større grad velger utdanninger der flere reiser ut. Det er kun i noen få fagfelt det er forskjell i andel kvinner mellom mobile og ikke-mobile mastere. Innenfor samfunnsvitenskapelig

fag er det høyere andel kvinner blant de mobile (både delmobile og gradsmobile) enn blant de ikke-mobile, det er også høyere andel kvinner blant de gradsmobile enn de ikke-mobile innenfor naturvitenskapelig og tekniske fag. Derimot er det innenfor økonomisk og administrative fag lavere andel kvinner blant de gradsmobile enn de ikke-mobile. Kjønnforskjellene er derfor ikke entydige, men avhenger av fagfelt.



Figur 3.1 Prosentandelen kvinner innenfor hvert fagfelt og i analyseutvalget totalt

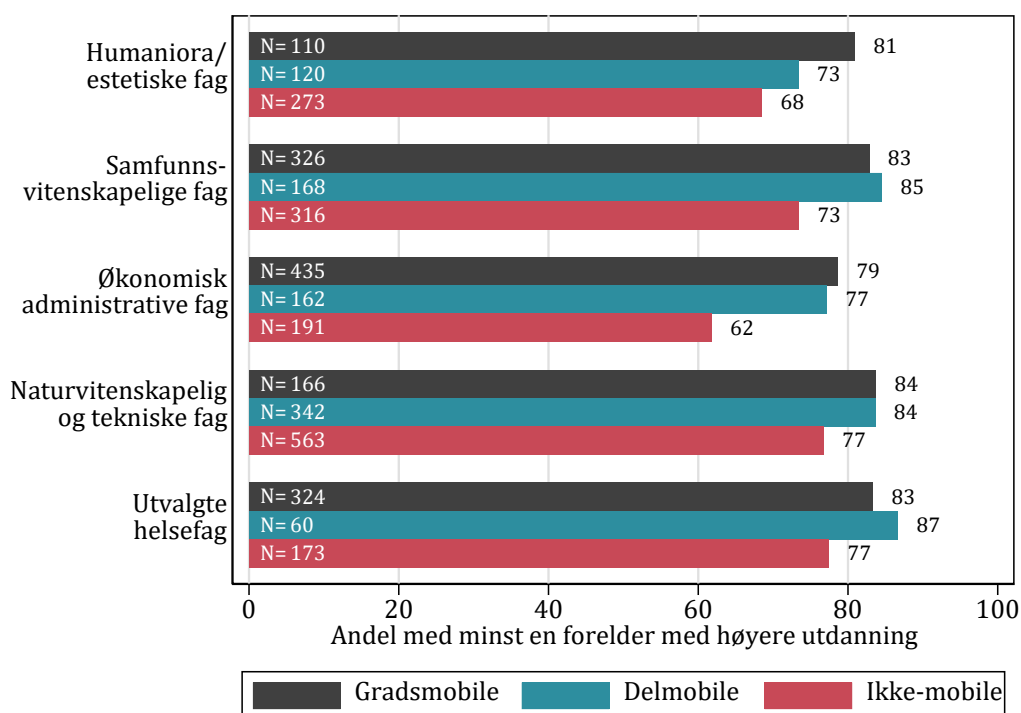
De gradsmobile og de delmobile er jevnt over yngre ved uteksamineringstidspunktet enn de ikke-mobile. Gjennomsnittsalderen ved fullført grad for de gradsmobile og delmobile er 27 og 28 år, mens den er 31 år for de ikke-mobile. Aldersforskjellen forklares ikke av fagfeltsammensetningen, da de mobile kandidatene er yngre enn de ikke-mobile i alle fagfelt.

Det er lavere andel innvandrere blant de gradsmobile enn blant kandidatene fra norske læresteder. Dette skyldes delvis at man må være norsk statsborger for å få støtte til utdanning i utlandet fra Lånekassen.¹³ Utvalget fra norske læresteder inkluderer personer som har kommet til Norge for å ta utdanningen og andre personer som ikke har norsk statsborgerskap.

¹³ <https://www.lanekassen.no/nb-NO/Stipend-og-lan/Utland/krav-og-vilkar-for-a-fa-stotte/Statsborgere-fra-EOS-land/>

Majoriteten av de som fullfører mastergrad, har minst en forelder med noe høyere utdanning. Internasjonale funn viser at mobile kandidater har høyere sosioøkonomisk bakgrunn enn ikke-mobile (Wiers-Jenssen 2005, CSN 1995, Opper og medarbeidere 1990). Innenfor studier det er vanskelig å komme inn på i Norge (som medisin og psykologi) har de gradsmobile ofte lavere sosial bakgrunn enn de som studerer i Norge, mens det er omvendt for samfunnsfag og humaniora (Hovdhaugen og Wiers-Jenssen, 2017).

Det er en høy andel som har minst en forelder med høyere utdanning blant masterne, men andelen er lavere blant de ikke-mobile enn blant de mobile. Det gjelder alle fagfelt som vises i figur 3.2. I humanistiske fag er det særlig de gradsmobile som har høy andel foreldre med høyere utdanning. I de øvrige fagfeltene er det liten forskjell mellom delmobile og gradsmobile. Forskjellene er derimot små og ikke statistisk for naturvitenskapelig og tekniske fag og helsefag.¹⁴



Figur 3.2 Andelen med minst en forelder med høyere utdanning, per fagfelt og mobilitetsgrad

¹⁴ Vi hadde dessverre en utfordring med spørsmålsstillingen på dette spørsmålet, som gjør at vi ikke kan gå nærmere inn på hvorvidt de hadde foreldre med kort eller lang høyere utdanning. Ved et uhell var svaralternativene i dette spørsmålet ikke identiske for de som svarte ved mobil/nettbrett og de som svarte med datamaskin. Dette er korrigert for i andelen som har foreldre med minst noe høyere utdanning, men å skille ut de som har foreldre med lang høyere utdanning, er usikkert.

Hva kjennetegner de ulike gruppene

Gradsmobile



Delmobile



Ikke-mobile



Andel kvinner



61 %

57 %

54 %

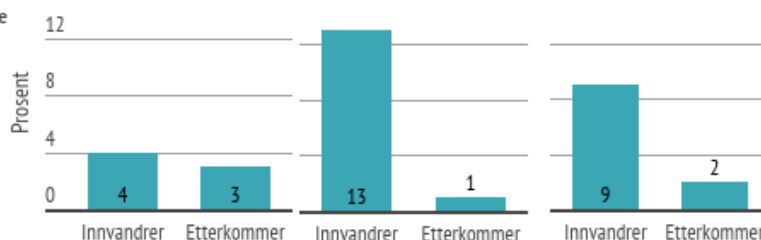
Høyere andel kvinner blant gradsmobile; kvinner velger i større grad fagfelt med høyere mobilitet

Andel under 26 år



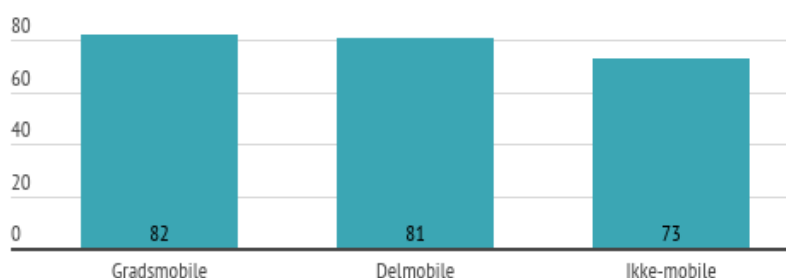
Mobile kandidater er yngre enn ikke-mobile kandidater ved fullført grad

Andel innvandrere



Flere innvandrere og norskfødte med innvandrerforeldre fra norske læresteder

Foreldrenes utdanning



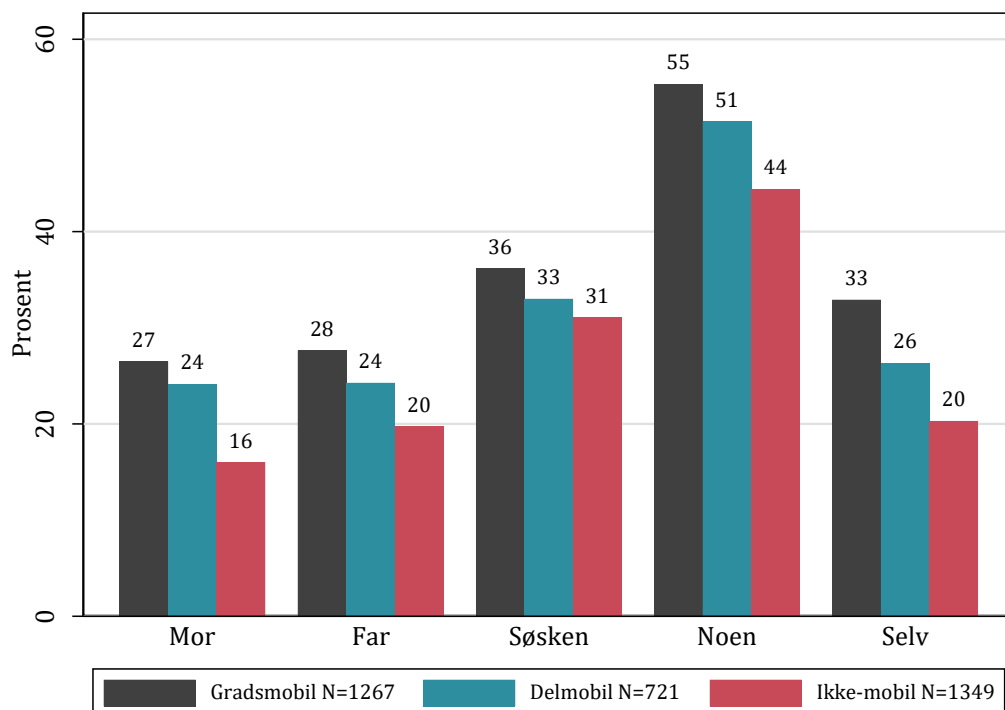
● Minst en forelder med høyere utdanning

Mobile kandidater har i større grad foreldre med høyere utdanning

3.3 Tidligere internasjonale relasjoner og erfaringer

Et annet mønster som er kjent fra internasjonale og norske studier, er at en høy andel av mobile studenter har familie som har bodd i utlandet eller selv har hatt tidligere utenlandsopphold (Opper, Teichler og Carlson 1990, Murphy-Lejeune 2002, Wiers-Jenssen 2005a). Denne formen for internasjonal eksponering er sentrale aspekter i det som kalles mobilitetskapi- tal (Murphy-Lejeune 2002). Mobilitetskapi- tal kan betraktes som en form for humankapital, men kan også inneholde elementer av sosial kapital i form av nettverksressurser. Å besitte mobilitetskapi- tal øker sannsynligheten for å velge utenlandsopphold og akkumulere ytterligere internasjonale erfaringer (Wiers-Jensen 2009).

Innvandrere og personer med innvandringsbakgrunn vil naturlig svare ja på spørsmål om deres foreldre har bodd i utlandet. Figur 3.3 viser derfor internasjonale relasjoner kun for personer uten innvandringsbakgrunn. Vi finner det samme som tidligere studier. Figur 3.33 viser at begge typer mobile studenter har i større grad nær familie som har bodd i utlandet sammenhengende minst seks måneder, enn de ikke mobile. I tillegg har de gradsmobile enda høyere andel som er inter- nasjonalt eksponert enn de delmobile. Videre er det en større tendens til at de gradsmobile studentene selv har bodd i utlandet før studieoppholdet, enn blant de delmobile.



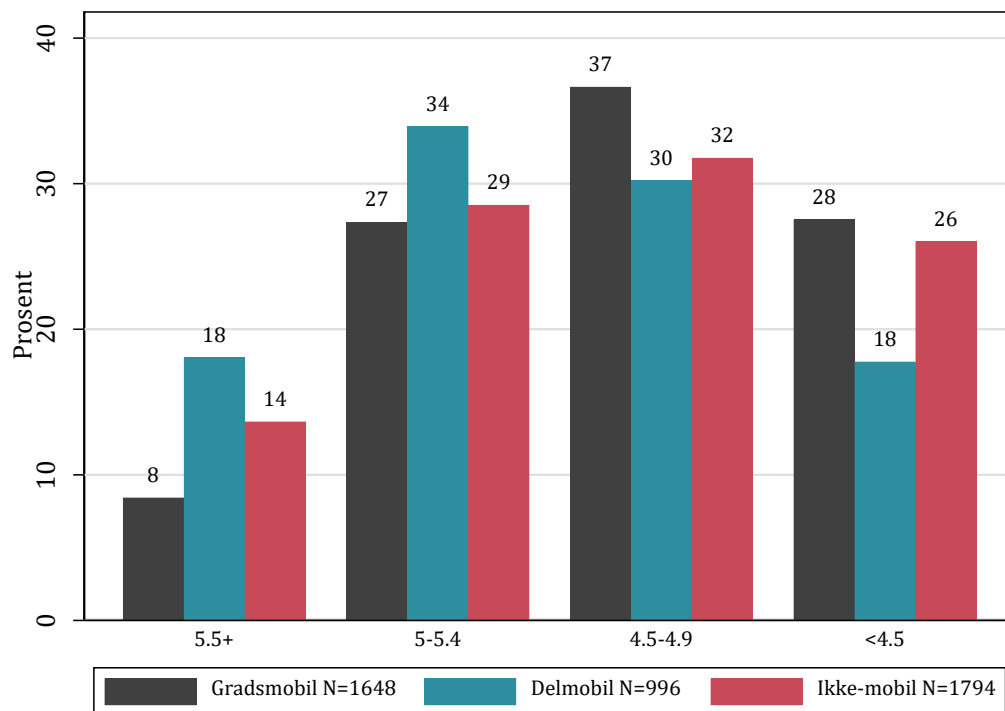
Figur 3.3 Prosentandel kandidater som har nær familie som har bodd i utlandet eller selv bodd i utlandet. Mastere uten innvandringsbakgrunn.

3.4 Humankapital

3.4.1 Karakterer fra videregående opplæring

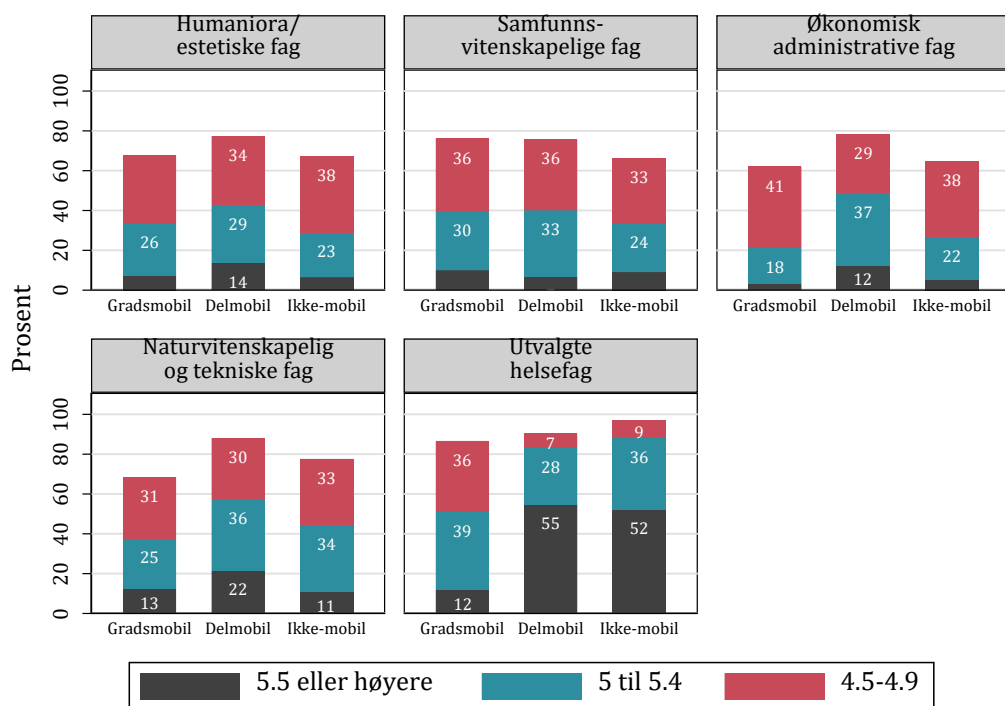
Det er generelt få kandidater som karaktersnitt under 4.5 noe som er naturlig da vi undersøker personer som har gjennomført en mastergrad. Vi slår derfor i videre analyser sammen karakterer under 4.5 til én kategori. De ikke-mobile og de gradsmobile har en relativt lik fordeling av kandidater på de ulike karakterintervallene, mens de delmobile har en lavere andel med karakterer under 4,4 og høyere andel med karakterer over 5,0. Se Figur 3.4.

Disse resultatene samsvarer i stor grad med tidligere undersøkelser. Kandidatundersøkelsen 2002, som omfattet personer utdannet i utlandet, viste at nordmenn som er uteksaminert i utlandet i snitt hadde litt svakere karakterer fra videregående skole, men at dette ikke gjaldt alle fagfelt (Wiers-Jenssen & Try, 2005). En nordisk kandidatundersøkelse viste samme mønster, men fant at det er de delmobile som skiller seg ut med høyere karakterer, mens forskjellen mellom gradsmobile og ikke-mobile kandidater var små.



Figur 3.4 Andelen av mastere med snittkarakter fra videregående innenfor gitte intervaller

Forskjeller i karakterer fra videregående skole mellom mobile og ikke-mobile mastere varierer imidlertid mellom fagfeltene. Som nevnt tidligere er medisin og psykologistudier veldig attraktive og vanskelig å komme inn på i Norge. Studentene som tar disse studiene i utlandet, gjør det derfor ofte fordi de ikke kom inn i Norge, og dermed har de gradsmobile innenfor disse studiene lavere snitt enn studentene fra norske læresteder. Karakterfordelingen etter fagfelt i Figur 3.5 reflekterer dette; de gradsmobile innenfor helsefag har lavere andel personer med ekstremt gode (5,5 og høyere) og veldig gode (5-5,4) karakterer, enn de med norsk grad. Det samme er tilfellet for psykologi. Psykologi er innenfor fagfeltet samfunnsvitenskapelige fag, og for dette fagfeltet som helhet er det ingen forskjell i karaktersammensetningen mellom mobile og ikke mobile mastere. Innenfor naturvitenskapelige og tekniske fag og økonomisk-administrative fag skiller de gradsmobile seg lite fra de ikke-mobile, mens de delmobile har noe høyere karakterer fra videregående enn de to andre gruppene.



Figur 3.5 Andelen studenter med de karakterer fra videregående innenfor gitte intervaller, etter fagfelt og mobilitetstype

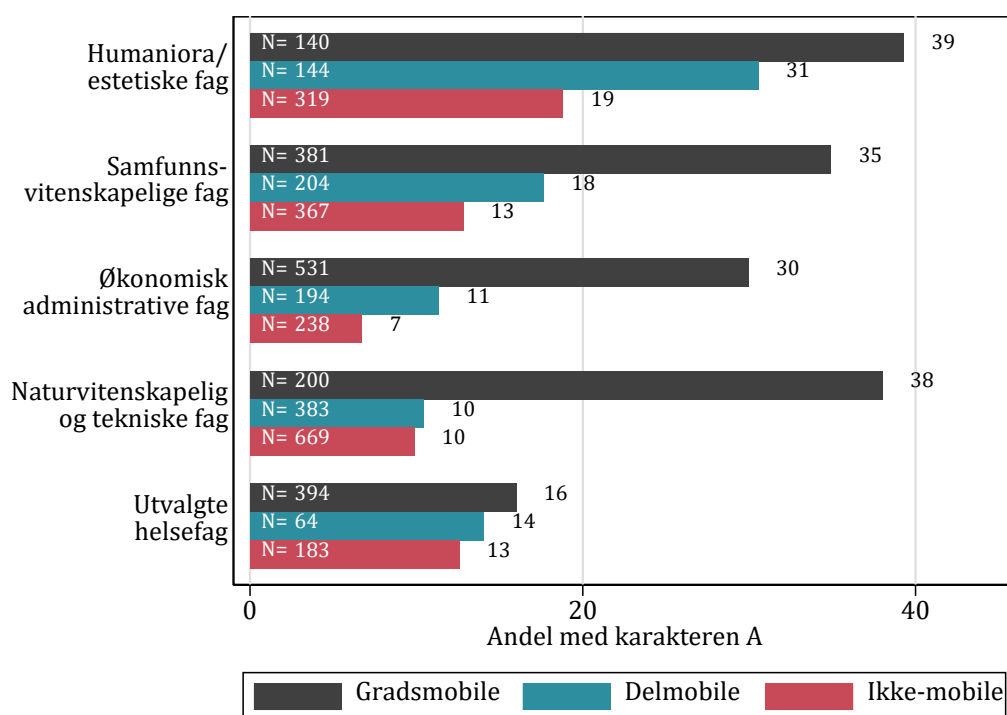
3.4.2 Karakterer fra høyere utdanning

Ser vi på fordelingen av karakterer på mastergraden, ser vi at de gradsmobile har en større andel kandidater med toppkarakterer enn begge de to andre gruppene. Dette er gjennomgående for alle fagfeltene, dog er forskjellen ikke alltid signifikant. Forskjellen mellom de delmobile og de ikke-mobile i andelen med toppkarakter (A) er ikke signifikant for noen av fagfeltene, med unntak av humanistiske og estetiske fag.

Karakterene til personer utdannet i ulike land, gir ikke et godt mål for å sammenlikne det faglige nivået til studentene. Karakterskalaer varierer mellom land, og de blir også benyttet ulikt (ulike karakterregimer). Eksempelvis er karakteren C en gjennomsnittlig karakter ved norske læresteder, mens C fra et amerikansk universitet er en dårlig karakter. Denne sammenligningen viser oss derfor ikke nødvendigvis at det er høyere faglig nivå på de gradsmobile etter endt utdanning enn på de delmobile og ikke-mobile. Spesielt sett i lys av at de gradsmobile i snitt hadde lavere andel med høyeste karakter fra videregående.

Et alternativt mål vi kunne brukt, var egen vurdering av hvordan studentene vurderer eget eksamensresultater i forhold til sine medstudenter. Det kan gi mer sammenlignbare resultater. Problemet med slike mål er at respondentene har en tendens til å overvurdere sine ferdigheter, siden få plasserer seg under gjennomsnittet. Tidligere undersøkelser har derimot vist at de gradsmobile også scorer høyere på dette målet for de fleste fagfelt (Wiers-Jenssen 2008).

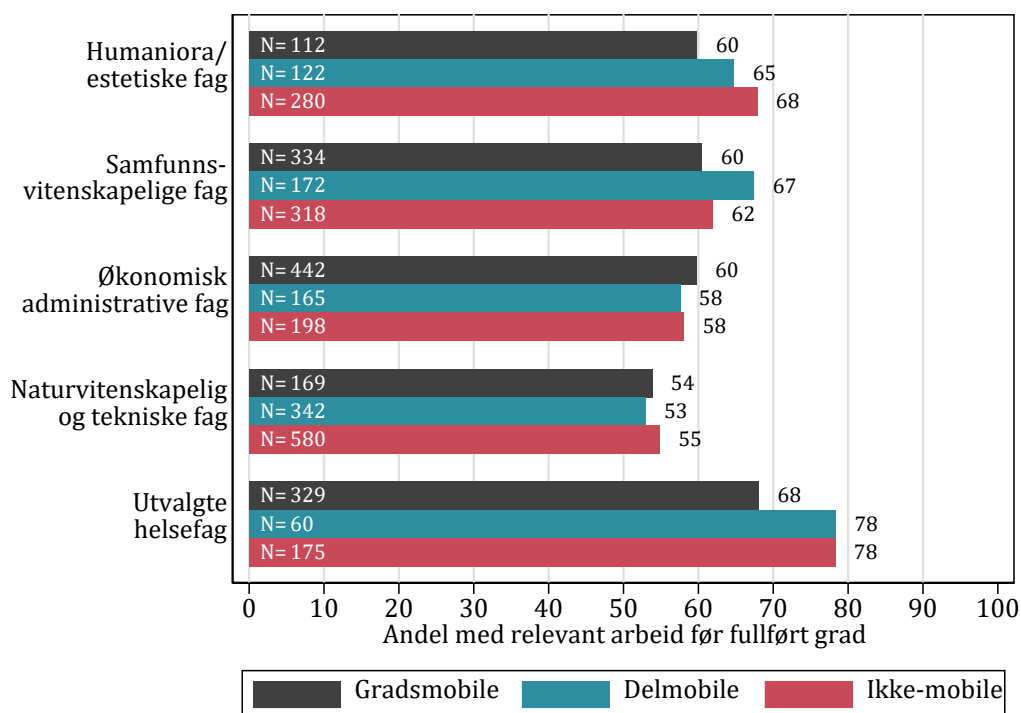
I denne rapporten kan vi ikke gi noe klart svar på hvorfor det er så store forskjeller mellom gradsmobile og ikke-mobile studenter når det gjelder karakterer ved avslutning av mastergraden. I forrige avsnitt så vi at de delmobile hadde bedre karakterer fra videregående opplæring, noe som kan tolkes som en indikator på at disse i snitt kan ha bedre prestasjoner også som studenter i høyere utdanning. Karakterene fra høyere utdanning gjenspeiler imidlertid ikke dette. Vi har nevnt over at ulike karakterregimer i ulike land, kan være en grunn til det. Også andre forklaringer, knyttet til modenhet ol., kan også ha betydning. Når det gjelder gradsstudentene, så har tidligere studier vist at de oppfatter seg som mer modne og mer selvstendige enn sine medstudenter (Stensaker og Wiers-Jenssen, 1998, Wiers-Jenssen 1999). Om dette er tilfelle, kan det tenkes å slå ut på prestasjonene. Det kan også tenkes at de som studerer i utlandet utgjør en selektert gruppe med hen-syn til personlige egenskaper. Tidligere forskning tyder på at nordmenn som studerer i utlandet har en mer «robust» personlighetsprofil (Aasland og Wiers-Jenssen 2001) og at de er mer ambisiøse (Wiers-Jenssen 2008b).



Figur 3.6 Andelen innenfor hvert fagfelt som har karakteren A som hovedkarakter/snittkarakter etter fullført høyere utdanning

3.4.3 Tidligere arbeidserfaring

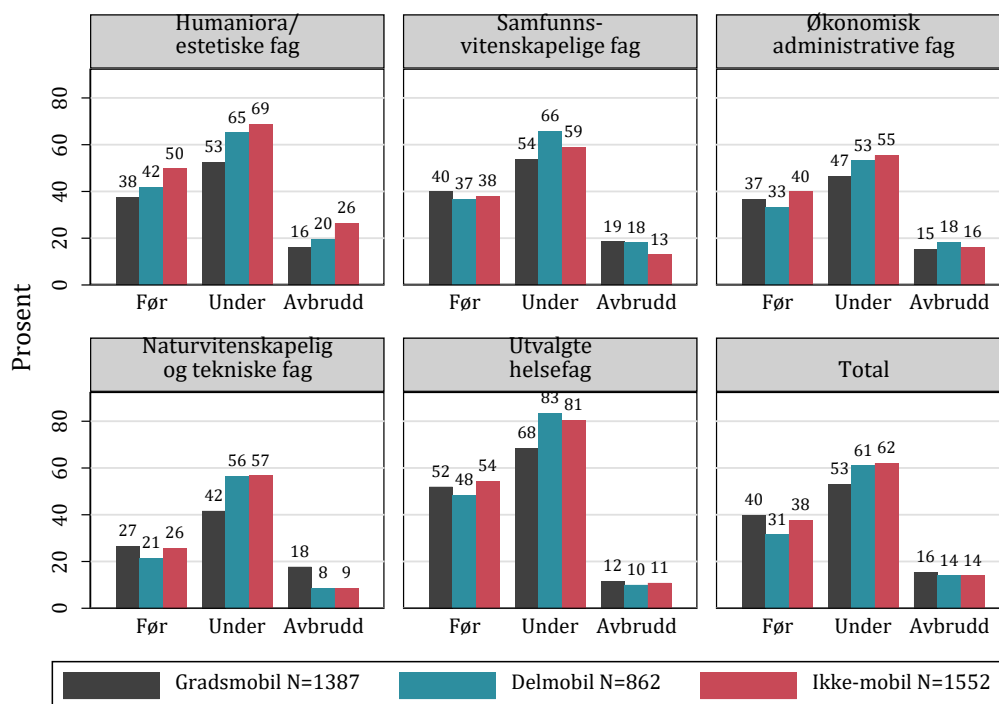
Tidligere analyser av kandidatundersøkelsene viser at arbeidserfaring før, eller parallelt med, høyere utdanning kan ha betydning for arbeidsmarkedsutfall (Støren og Nesje, 2018). Det er særlig *relevant* arbeidserfaring som synes å ha betydning, og det er derfor interessant å kartlegge i hvilken grad de som har utdanning fra utlandet har slik erfaring, sammenlignet med de som har tatt utdanningen i Norge. På spørsmål om de har slik erfaring svarer det store flertallet innenfor alle fagfeltene at de har slik erfaring. Det er kun innenfor helsefagene det er en signifikant forskjell mellom de gradsmobile og de fra norske læresteder. Her har de gradsmobile i mindre grad slik erfaring sammenlignet med de to andre gruppene. Det er derimot også en tendens til at de gradsmobile innenfor humanistiske og estetiske fag har lavere andel som har relevant arbeidserfaring, noe som kan være spesielt viktig for denne gruppen, som i tidligere kandidatundersøkelser ofte har hatt en vanskeligere overgang til arbeidsmarkedet enn de andre gruppene.



Figur 3.7 Andelen som har relevant arbeidserfaring før fullført grad

Det er tre måter en person kan skaffe seg relevant arbeidserfaring på: arbeid før utdanningen ble påbegynt, arbeid ved siden av utdanningen eller arbeid som avbrudd i utdanningen. Figur 3.8 viser fordelingen for gradsmobile, delmobile og ikke mobile per fagfelt på hver av disse. Sett alle fagfelt under ett har de gradsmobile i noe mindre grad relevant arbeid ved siden av utdanningen. I store trekk er det ingen signifikante forskjeller mellom de gradsmobile, delmobile og ikke-mobile mastere i hvorvidt de har hatt relevant arbeid før eller som avbrudd i utdanningen. Unntaket er for arbeid før utdanningen innenfor naturvitenskapelige og tekniske fag, der de delmobile i større grad enn de ikke-mobile og gradsmobile har slik relevant arbeidserfaring.

I disse analysene har fokuset vært relevant arbeid, hadde vi fokusert på det å ha arbeid generelt, uavhengig av om det er relevant eller ikke. En faktor som påvirker det å ha arbeid generelt, og potensielt også hvorvidt den er relevant, kan være at det er vanskeligere å skaffe seg deltidsjobb i et land med et fremmedspråk og der man ikke har nettverk.



Figur 3.8 Andelen som har relevant arbeidserfaring før, under eller som avbrudd i studiet

3.5 Oppsummering

Det er forskjeller mellom gradsmobile og ikke-mobile i bakgrunnskjennetegn. For eksempel er det en høyere andel kvinner som har studert utenlands, men dette skyldes i stor grad at kvinner velger fagfelt der det er mer vanlig å studere i utlandet. Innenfor hvert fagfelt er det derimot ikke gitt at kvinnene i større grad velger å studere utenlands enn menn. Mens det er høyere andel kvinner blant de mobile masterne enn de ikke-mobile innenfor samfunnsvitenskapelige fag og naturvitenskapelig og tekniske fag, er kvinneandelen lavere blant de mobile enn de ikke-mobile i økonomisk-administrative fag.

Fagfelt er også viktig for fordelingen av sosioøkonomisk bakgrunn, målt i andelen som har foreldre med høyere utdanning. Generelt har mobile kandidater høyere sosioøkonomisk bakgrunn enn ikke-mobile, men innenfor studiene psykologi og medisin, studier som det er vanskelig å komme inn på i Norge, finner vi ingen forskjell.

Når det gjelder prestasjoner, målt som karaktersnitt fra videregående opplæring, er det de delmobile som skiller seg ut med høyere karakterer, mens de gradsmobile og ikke-mobile er relativt like.

Mobile kandidater har oftere familie som har bodd i utlandet og har selv oftere bodd i utlandet enn ikke-mobile. Videre har de gradsmobile i større grad bodd i utlandet selv før mastergraden enn de delmobile.

Det er en tendens til at de mobile kandidatene i mindre grad har hatt relevant arbeid før, under eller som avbrudd i utdanningen. Det er spesielt en tendens til at de gradsmobile innenfor humanistiske og estetiske fag har lavere andel som har hatt relevant arbeidserfaring før uteksaminering. Dette er interessant i lys av at tidligere kandidatundersøkelser har vist at denne gruppen ofte har hatt en vanskelig overgang til arbeidsmarkedet og at tidligere relevant arbeidserfaring har positiv betydning for arbeidsmarkedsutfall.

Funnene i dette kapitlet er i hovedtrekk konsistent med tidligere funn, noe som kan tyde på at hvem som velger å ta utdanning utenlands har endret seg lite med årene, på tross av sterk økning i antallet personer som tar høyere utdanning og sterkt fokus på internasjonalisering i utdanning.

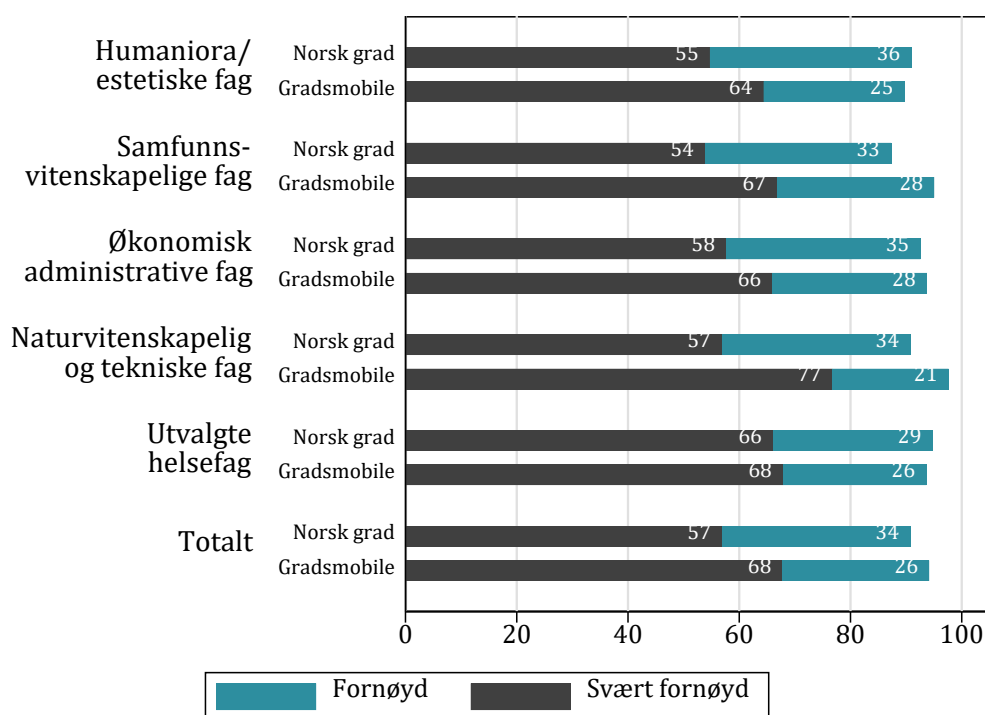
4 Vurdering av utdanningen

I dette kapitlet undersøker vi hvordan kandidatene ser på ulike aspekter ved utdanningen sin, som den generelle tilfredsheten med utdanningen, undervisningskvaliteten, det faglige innholdet og det sosiale miljøet. Gjennom kapitlet sammenligner vi to grupper: De som er uteksaminert med en mastergrad fra et norsk lærested og de som er uteksaminert med en mastergrad fra et utenlandsk lærested¹⁵ Som ellers i rapporten er hovedspørsmålet som stilles, hvorvidt det er forskjeller mellom dem som har tatt utdanningen i utlandet og dem som har tatt det ved et norsk lærested, og om noen av forskjellene er relatert til for eksempel fagbakgrunn eller land.

Det er gjort noen norske undersøkelser som tar for seg utdanningstilfredshet blant studenter som har studieopphold i utlandet. Disse undersøkelsene viser at mobile studenter alt i alt kan sies å være tilfredse med oppholdet sitt (Wiers-Jensen, 1999, Hovdhaugen & Wiers-Jenssen, 2017). Det er likevel få studier som har sammenlignet norske gradsstudenters vurdering av utdanningen, med de som har tatt utdanningen ved et norsk lærested.

Vi starter i dette kapitlet med å se på kandidatenes overordnede vurdering av hvor tilfreds de er med utdanningen sin. Figur 4.1 viser at de gradsmobile har en større andel som er svært fornøyd med utdanningen. Ser vi hvordan dette fordeler seg innad i hvert fagfelt, ser det ut som denne forskjellen vedvarer; de med utenlandsk grad rapporterer å være mer fornøyd enn de med en norsk grad. Det er likevel i kun to av fagfeltene at de gradsmobile er *signifikant* mer fornøyd enn de som har tatt utdanningen ved et norsk lærested, dette er kandidatene fra naturvitenskapelige og tekniske fag og samfunnsvitenskapelige fag. Her er det til gjengjeld også store forskjeller i andel som er svært fornøyd. Naturvitenskapelige og tekniske fag skiller seg spesielt ut ved at hele 77 prosent av de gradsmobile oppgir å være svært fornøyd med utdanningen de tok, sammenlignet med 57 prosent av de med en norsk grad. For de samfunnsvitenskapelige fagene gjelder dette 67 prosent av de gradsmobile mot 54 prosent av de med norsk grad.

¹⁵ Dette avviker noe fra resten av rapporten der vi deler de som har tatt utdanning ved et norsk lærested i to grupper: de delmobile og ikke-mobile. Siden de delmobile vurderer utdanningen ved det norske lærestedet har vi derimot ikke sett det som hensiktsmessig å gjøre det skillet her



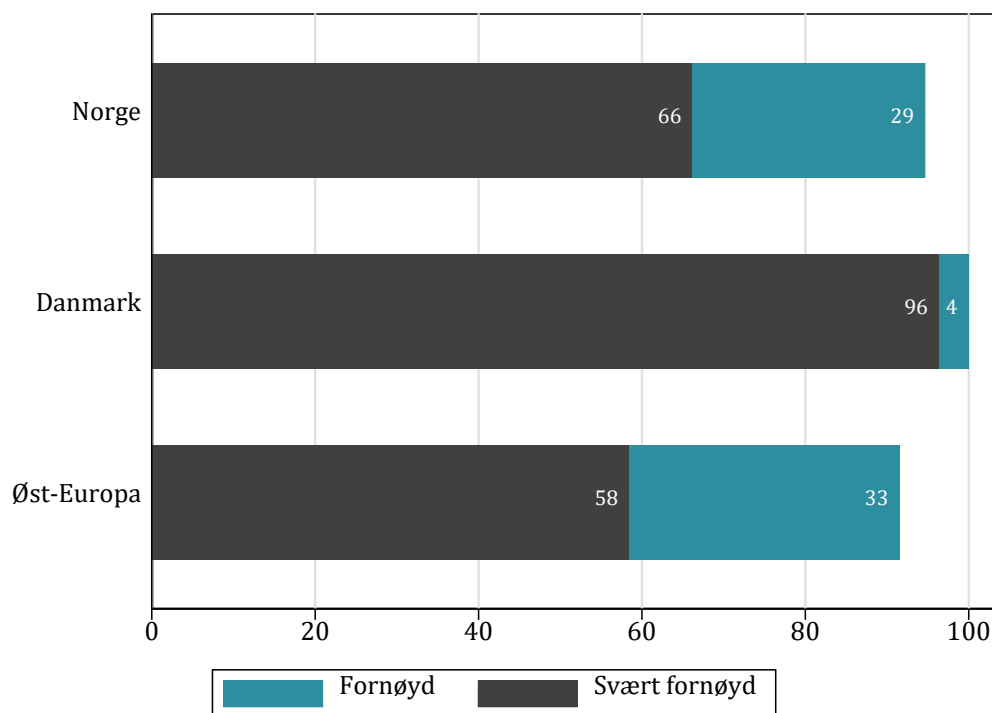
Figur 4.1 Prosentandelen som er svært fornøyd eller fornøyd med utdanningen, blant mastere med norsk grad og gradsmobile mastere. Totalt og etter fagfelt

For fagfeltet helsefag er det så og si ingen forskjell i tilfredshet mellom de gradsmobile og de som har tatt utdanningen sin i utlandet: de som er uteksaminert fra utlandet er like fornøyd med utdanningen som de som har tatt den i Norge. Tendensen er dermed ikke den samme som for de andre fagfeltene. Blant de gradsmobile består dette fagfeltet nesten utelukkende av kandidater som har tatt profesjonsutdanningen i medisin. Denne gruppen av mobile kandidater er det interessant å se litt nærmere på. Man antar gjerne at å reise utenlands for å ta medisinstudiet, for mange har vært et andrevalg. Den primære årsaken til mobilitet er dermed ikke nødvendigvis knyttet til et ønske om å ta en utdanning ved et spesielt lærested i utlandet, eller et ønske om å få utenlandserfaring. Wiers-Jenssen utforsket i 2003 norske studenters motiver for å studere i utlandet. Sammenlignet med andre utdanninger var ønsket om å kvalifisere seg til en spesifikt yrke og å ta en utdanning man ikke hadde adgang til i Norge, viktigst for medisinstudentene. Medisinstudentene oppga riktignok også "nye impulser" (eksempelvis ønsket om å oppleve noe nytt) som et like viktig motiv for å studere i utlandet, men sammenlignet med de andre utdanningene la medisinstudentene minst vekt på dette.

De som studerer medisin i utlandet er fordelt på flere land. De to største gruppene av utenlandskandidater i vårt utvalg har studert i Polen og Danmark. De siste årene har det vært flere medieoppslag som viser at medisinstudenter fra Øst-Eu-

ropa opplever studiet som utfordrende¹⁶ og at flere rapporterer om psykiske plager. Av den grunn kan det være interessant å se om det er en forskjell mellom dem som har tatt medisinstudiet i Øst-Europa, Danmark og Norge for den generelle utdanningsvurderingen. Analysene viser at det er en signifikant forskjell i vurderingen av utdanningen. Det ser ut til å være kandidatene som har tatt utdanningen sin i Danmark, som skiller seg fra de to andre gruppene (figur 4.1), ved at hele 96 prosent av dem som har tatt medisinstudiet i Danmark, rapporterer å være svært fornøyd med utdanningen. Forskjellen mellom de som er uteksaminert i Norge og de som er uteksaminert i Øst-Europa er ikke signifikant.

Når det gjelder den overordnede vurderingen av utdanningen, finner vi altså at de gradsmobile er noe mer tilfreds enn de som har tatt utdanningen ved et norsk lærested, og at dette gjelder alle fagfelt med unntak av helsefag når helsefag ses under ett.



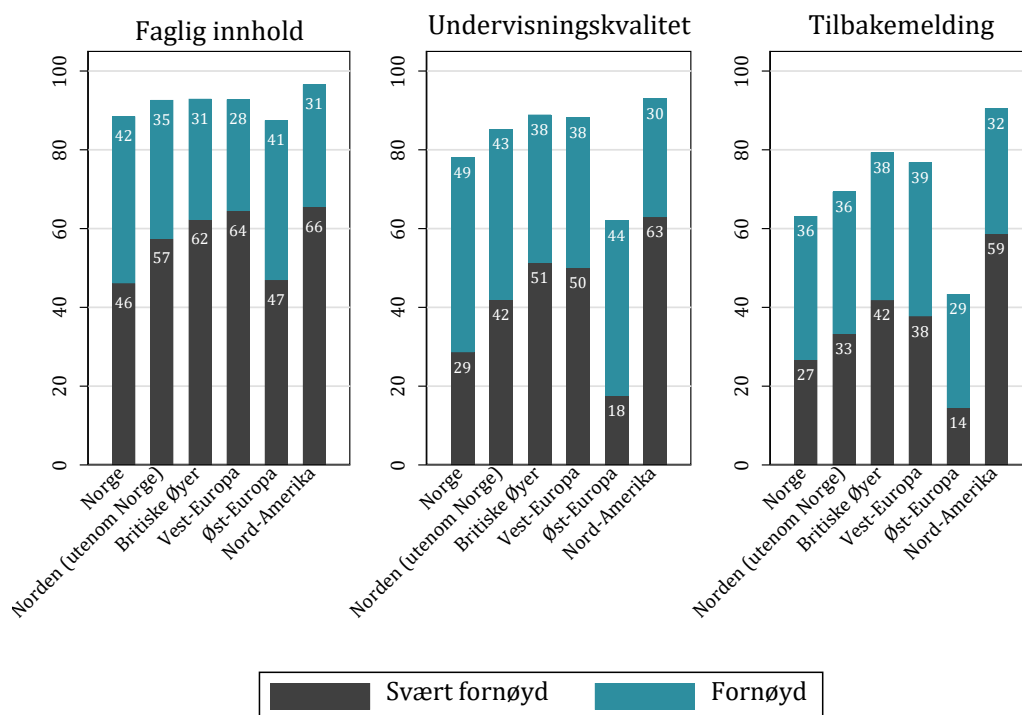
Figur 4.2 Tilfredshet med utdanningen blant medisinerne utdannet i ulike studie-regioner. Prosent

¹⁶Eksempel: <https://www.nrk.no/dokumentar/xl/fra-legedrom-til-angstmareritt-i-polen-1.14310339>

4.1.1 Tilfredshet med tilbakemelding, faglig kvalitet og undervisningskvalitet

Vi har også bedt masterne vurdere tre bestemte aspekter ved utdanningen, nemlig tilbakemelding, faglig kvalitet og undervisningskvalitet. Den overordnede vurderingen av utdanningen er høyt korrelert med disse sidene ved utdanningene, og vi kan derfor forvente at kandidatene som er uteksaminert fra utlandet, også vil ha større andeler som rapporterer å være svært tilfreds med disse.

Resultatene bekrefter dette, som vist i tabell V13 i vedlegget. De gradsmobile har en noe mer positiv vurdering av de tre nevnte sidene ved utdanningen. Dette er gjeldende for nesten alle fagfelt med unntak av to. For fagfeltet helsefag er det kun tilfredshet med undervisningskvalitet der de gradsmobile er mer fornøyde enn de med norsk grad, mens det ikke gjelder for vurdering av faglig innhold og tilbakemelding. Det er heller ingen forskjell mellom de med norsk grad og de gradsmobile i vurdering av tilbakemelding blant humanistene.



Figur 4.3 Tilfredshet med faglig innhold, undervisningskvalitet og tilbakemelding, etter studieregion. Prosent

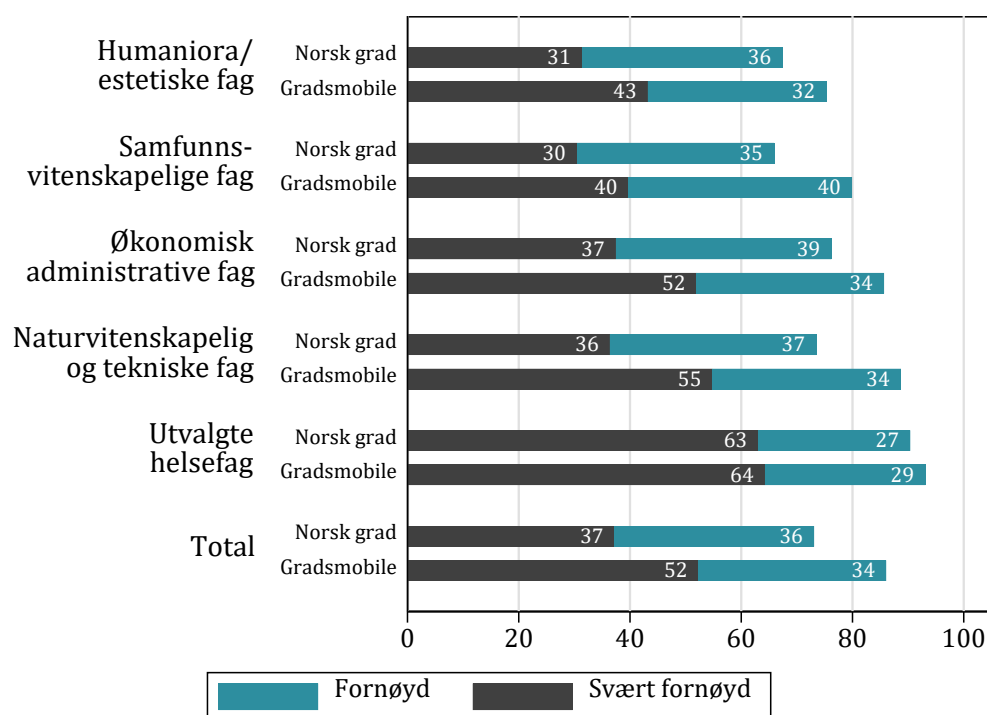
Wiers-Jenssen (2003) finner i sin undersøkelse at studentenes vurdering av ulike former for utdanningskvalitet varierer mellom regioner. I hennes studie var de som studerte i Nord-Amerika mest fornøyd, mens de som studerte i kontinental-Europa var minst fornøyd med veiledning og pedagogisk kvalitet. Wiers-Jenssen

forklarer dette med at universitetene i Kontinental-Europa bygger på en «humboldtsk» tradisjon der studentenes selvstendighet blir tillagt stor verdi. Figur 4.3 viser at dette til dels blir støttet i dette materialet. Kandidatene fra Øst-Europa har gjennomgående lavest andel som er svært fornøyd med de tre nevnte sidene ved utdanningen, mens studenter fra Nord-Amerika er gjennomgående mest fornøyd. Dette gjenspeiles imidlertid ikke i grad av tilfredshet med utdanningen som helhet, der det ikke kan spores noen signifikant forskjell mellom regioner.

4.1.2 Studiets relevans for arbeidslivet

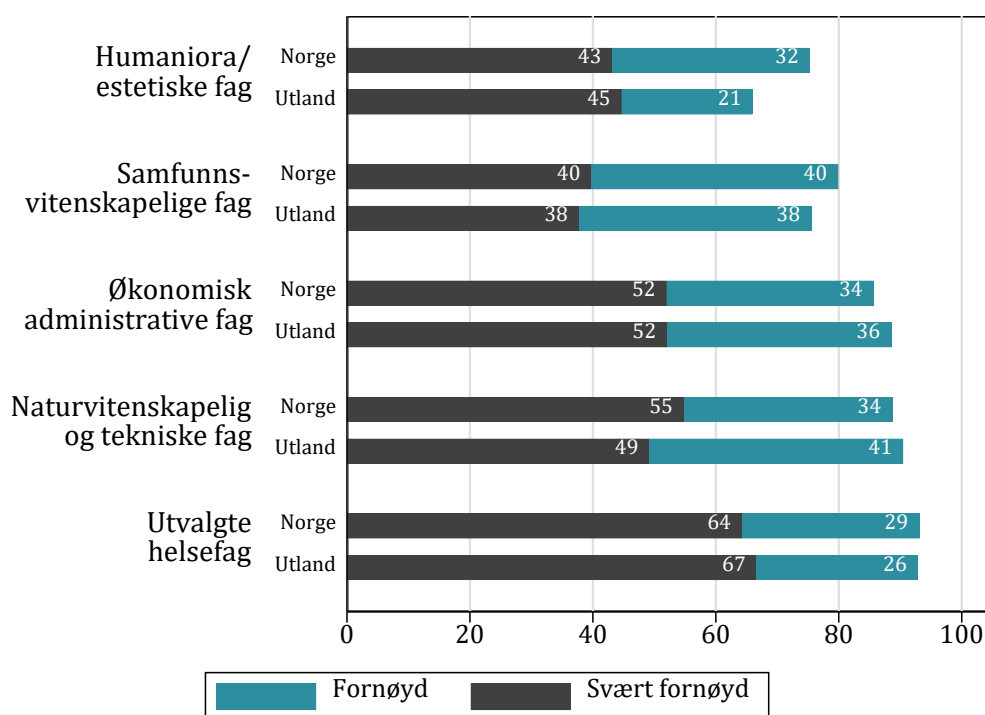
Et sentralt spørsmål i denne rapporten er i hvilken grad det å ha internasjonal studieerfaring ser ut til å ha innvirkning på arbeidsmarkedstilpasningen. Som beskrevet i innledningen, blir det fra flere hold ansett som verdifullt for arbeidslivet at flere har internasjonal erfaring, blant annet fordi det kan bidra med språklig og kulturell kompetanse og nye perspektiver. Samtidig kan det å ha tatt en hel mastergrad i utlandet, også bidra til at man mister en del kontekstuell kunnskap som er spesifikt for Norge, og dermed føre til at man ikke opplever at studiet er like relevant for et norsk arbeidsliv. Dette gjør det interessant å utforske kandidatenes subjektive vurdering av studiets arbeidslivsrelevans. *Vi ser her på de som er bosatt i Norge.* Det er viktig å ta hensyn til fagfelt på disse spørsmålene, fordi det er stor variasjon mellom fagfelt i hvor tett koblingen er til arbeidslivet. Tidligere undersøkelser viser blant annet at kandidater fra de mer profesjonsorienterte fagene som regel er mer fornøyd med studiets arbeidslivsrelevans (Støren mfl., 2018).

Figur 4.4 viser at de gradsmobile bosatt i Norge i hovedsak ser ut til å være mer tilfreds med studies relevans for arbeidslivet, med unntak av helsefagene. Kandidatene fra helsefag har til gjengjeld den største andelen som er svært fornøyd med utdanningens relevans. For fagfeltet naturvitenskapelige og tekniske fag er det nesten tjue prosentpoeng flere av de gradsmobile kandidatene som rapporterer å være svært fornøyd, sammenlignet med de som er uteksaminert fra et norsk lærested. For økonomisk-administrative fag er det også en betydelig forskjell på 15 prosentpoeng.



Figur 4.4 Tilfredshet med studiets relevans for arbeidslivet, etter fagfelt for de som er bosatt i Norge. Prosent

Resultatene støtter derfor ikke en hypotese om at de gradsmobile mangler landspesifikk humankapital som er nødvendig for å arbeide i Norge. De gradsmobile som bor i Norge ser ut til i større grad å oppleve at studiet var relevant for arbeidet. Slik sett kan det virke som en utenlandsk utdanning ikke er en hemsko, men noe som er ettertraktet på arbeidsmarkedet. Samtidig er det viktig å huske på at dette er gradsmobile kandidatene som bor i Norge. Hvis det er slik at enkelte forventet utfordringer med å få jobb i Norge, så kan det å ha fått arbeid påvirke vurderingen av relevans positivt. 462 av de gradsmobile rapporterer å bo i utlandet, og man kan ikke utelukke at noen av disse har forsøkt å få seg arbeid i Norge, men ikke lykkes. Sammenligning av de gradsmobile som bor i Norge med dem som bor i utlandet (Figur 4.5) viser imidlertid at det ikke er noen forskjell i vurdering av utdanningens relevans for arbeidet blant de gradsmobile som er bosatt i Norge og de som er bosatt i utlandet.

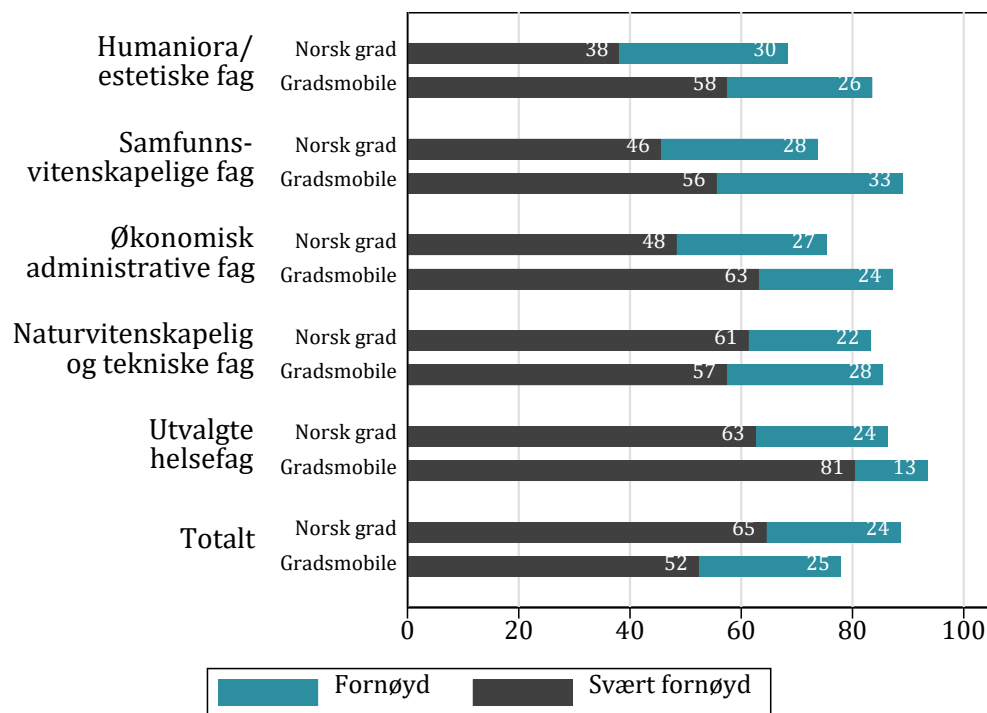


Figur 4.5 Prosentandelen av gradsmobile mastere som er (svært) fornøyd med utdanningens relevans for arbeidslivet, etter fagfelt og om de er bosatt i utlandet eller Norge

4.1.3 Studentmiljøet

Å flytte utenlands innebærer en stor livsendring, og det er kanskje ikke uten grunn at mye av den internasjonale forskning på mobilitet blant studenter har dreid seg om å undersøke deres psykiske helse. Forskning på internasjonale studenter har vist at både ensomhet og kultursjokk er problematisk for mange (e.g. Sawir mfl., 2008; Sherry mfl., 2010), og at opplevelsen av å være del av et sosialt fellesskap ikke overraskende ser ut til å være assosiert med økt tilfredshet både med utenlandsoppholdet (Wiers-Jenssen, 2003) og med generell livstilfredshet (Sam, 2001) blant internasjonale studenter. Sosial integrasjon har videre vist seg å være viktig for å unngå frafall fra utdanningen generelt sett (Tinto, 1993). Siden vi studerer personer som har greid å fullføre en høyere utdanning, er det grunn til å tro at disse vil være tilfreds med den sosiale integrasjonen, men det er interessant å undersøke om de ser ut til at de gradsmobile er *mer* fornøyd enn de som er uteksaminert fra Norge.

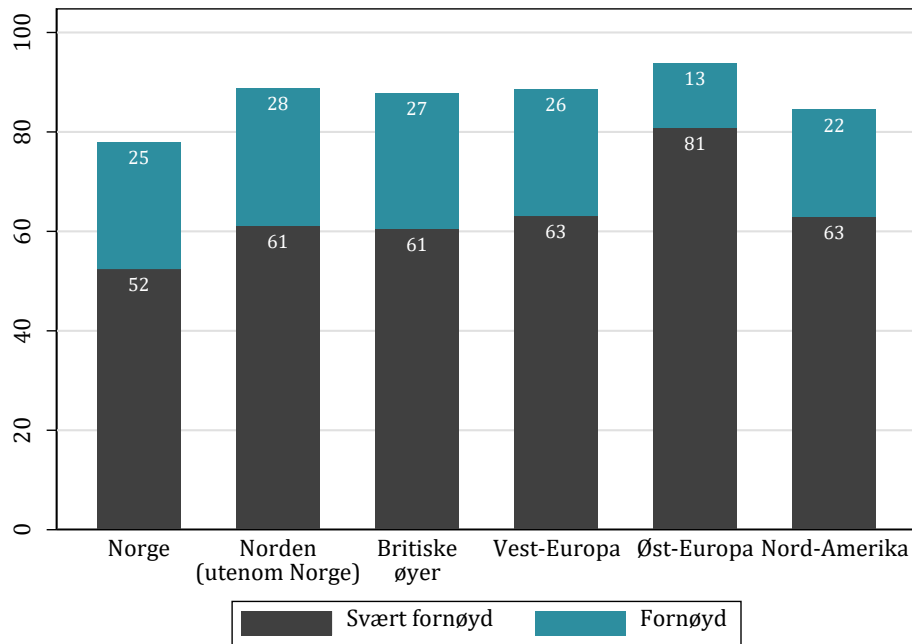
Figur 4.6 viser at det er tilfelle: De gradsmobile er mer tilfreds med det sosiale miljøet. Dette gjelder for alle fagfelt, med unntak av naturvitenskapelige og tekniske fag, der det ikke er noen forskjell mellom de gradsmobile og de som er uteksaminert fra et norsk lærested.



Figur 4.6 Tilfredshet med det sosiale miljøet, etter fagfelt. Prosent

Ser vi hvordan dette fordeler seg etter hvilke regioner de har tatt mastergraden sin i, ser man at Øst-Europa har en stor andel med studenter som er svært fornøyd, nesten 81 prosent. Dette kan nok skyldes at medisinerne og andre helsefaglige kandidater, som odontologi og psykologi, utgjør majoriteten i denne gruppen. Norske studenter er en relativt sett stor gruppe på disse utdanningene i Øst-Europa, slik at det er lett å komme i kontakt med medstudenter. Hovdhaugen og Wiers-Jenssen (2017) viser at blant norske mobile studenter skiller de som har studert i Øst-Europa seg ut ved at en stor andel oppgir at de omgås daglig med andre nordmenn. I en kontekst der landet og kulturen er fremmed er det nærliggende å tenke seg at disse studentene får et behov for å være sammen med dem de opplever ligner en selv. Dette kan igjen føre til en opplevelse av en tettere sosial integrasjon. Imidlertid, når vi trekker ut medisinkandidatene og sammenligner de som har tatt utdanningen i Norge og dem som har tatt den i Øst-Europa, viser det seg fortsatt at de Øst-europeiske kandidatene har en høyere andel som rapporterer å være svært fornøyd med det sosiale miljøet, sammenlignet med de som har studert i Norge: henholdsvis 81 og 67 prosent. I vårt tilfelle vet vi ikke om den

sosiale integrasjonen går på tvers av studentnasjonaliteter eller er forbeholdt norske studenter slik som resultatene til Hovdhaugen og Wiers-Jenssen (2017) antyder. Hvis det sist er tilfelle, kan en ulempe ved segregerte norske studentkulturer i utlandet være at kandidatene i verste fall går glipp av en anledning til språklig og kulturell læring.



Figur 4.7 Tilfredshet med studentmiljø, etter studieregion. Prosent

Som tidligere nevnt har enkeltstudier vist at sosial integrasjon ser ut til å være viktig blant annet for generell livstilfredshet og tilfredshet med studieoppholdet. Det er interessant å se om sosial integrasjon ser ut til å henge sammen med generell tilfredshet med utdanningen, og om det er slik at denne assosiasjonen er sterkere for de gradsmobile enn de som er uteksaminert fra Norge. Med andre ord: Er det slik at jo høyere grad av sosial integrasjon desto bedre er vurderingen av generell utdanning, og er det slik at dette i større grad gjelder for de gradsmobile enn for andre? Tabell 4.1 viser lineær regresjon med generell tilfredshet som utfallsvariabel. Vi legger inn kjønn, alder og fagfelt som kontrollvariabler, vurdering av sosial integrasjon, indikator for om man har vært gradsmobil eller ikke, samt ett interaksjonsledd mellom sosial integrasjon og gradsmobilitet som uavhengige variabler.

Modell 1 viser at koeffisienten for mobilitet er positiv og statistisk signifikant. Dette betyr at de gradsmobile er mer tilfreds med utdanningen enn de som er uteksaminert fra et norsk lærested, selv når man kontrollerer for sammensetning av fagfelt, kjønn og alder.

I modell 2 introduseres tilfredshet med sosialt miljø, koeffisienten er positiv (og signifikant). Det betyr at det er en positiv assosiasjon mellom økt grad av tilfredshet med det sosiale miljøet og (økt) positiv vurderingen av utdanningen. Koeffisienten for mobilitet er fortsatt signifikant, noe som betyr at de gradsmobiles tilfredshet med utdanningen ikke bare er knyttet til sosial integrasjon.

Tabell 4.1 Lineær regresjon av tilfredshet med studiet

	Model 1		Model 2		Model 3	
	b	Se	b	se	b	se
Gradsmobil	0.18*	(0.03)	0.14*	(0.03)	0.20	(0.14)
Tilfredshet med sosialt miljø			0.18*	(0.01)	0.18*	(0.02)
Gradsmobil x sosialt miljø					-0.01	(0.03)
Konstantledd	4.45*	(0.02)	3.69*	(0.06)	3.68*	(0.07)
Kontrollvariabler	Ja		Ja		Ja	
N	3307		3307		3307	
r ²	0.01		0.06		0.06	

*Note: Regresjonskoeffisienter (b) og standardfeil(se); * p<0.05; kontrollvariabler viser til kjønn, alder og fagfelt.*

I modell 3 undersøker vi om det er et samspill mellom tilfredshet med det sosiale miljøet på lærestedet og hvorvidt man er gradsmobil eller ikke. Samspillsleddet er ikke signifikant, som betyr at samvariasjonen mellom sosial integrasjon og tilfredshet med utdanningen i dette utvalget ikke er sterkere eller svakere for de gradsmobile enn kandidater uteksaminert fra et norsk lærested.

Det er viktig å påpeke her at de gradsmobile alt i alt opplever at de er svært tilfreds med det sosiale miljøet. Resultatene hadde antakeligvis vært annerledes hvis de som ikke hadde fullført utdanningen hadde vært inkludert. Det kan hende mangel på sosial integrasjon er en sterkere driver for frafall blant gradsmobile enn studenter som tar utdanningen sin i Norge. I Wiers-Jenssens studie fra 2003, konkluderes det imidlertid med at ensomhet og hjemlengsel ikke ser ut til å være et veldig utbredt problem blant norske utenlandsstudenter. Resultater fra Studentenes helse- og trivselsundersøkelse (Knapstad, Heradstveit og Sivertsen, 2018) viser at nær en tredjedel av studenter ved norske institusjoner opplever ensomhet.

4.1.4 Oppsummering

Resultater som viser masternes vurdering av ulike sider ved utdanningen, tegner et positivt bilde av det å ta mastergraden i utlandet. Det generelle mønsteret viser at gradsmobile er mer fornøyd enn de som er uteksaminert fra et norsk lærested. Dette gjelder både den overordnede vurderingen av utdanningen, vurdering av utdanningskvalitet, faglig kvalitet, undervisningskvalitet, tilbakemelding, studiets arbeidsrelevans og det sosiale miljøet. Dette støttes av tidligere undersøkelser, som viser at studenter som tar utdanningen sin i utlandet alt i alt ser ut til å være tilfreds med utdanningen (Wiers-Jenssen, 2003; Hovdhaugen og Wiers-Jenssen,

2017). Denne undersøkelsen bidrar ved at vi her tar hensyn til fagfelt og foretar en direkte sammenligning med norske studenter. Den positive tendensen for de gradsmobile ser ut til å gjelde på tvers av nesten alle fagfelt. Helsefag generelt, og medisin spesielt, skiller seg noe ut. Blant kandidatene i helsefag er det ingen forskjell mellom de gradsmobile og de som er uteksaminert fra et norsk lærested på den overordnede vurderingen av utdanningen, det er heller ikke forskjell på vurdering av det faglige innholdet, tilbakemelding og studiets relevans for arbeidslivet. Til gjengjeld er helsefagene, sammenlignet med de andre fagfeltene, det fagfeltet der det er størst andel med kandidater som er svært tilfreds med studiets arbeidsrelevans.

Når det gjelder det sosiale miljøet, skiller de gradsmobile medisinerne som har tatt studiet i Øst-Europa seg positivt ut ved at har en større andel svært tilfredse sammenlignet med uteksaminerte fra norske læresteder. Alt i alt ser det altså ut til at de som har tatt en hel mastergrad i utlandet, stort sett har en noe mer positiv vurdering av ulike aspekter ved utdanningen sin enn de som har tatt utdanningen sin ved et norsk lærested, med noen unntak. Det er likevel viktig å påpeke at det kan være andre forhold vi ikke har kontrollert for, som motivasjon eller personlighet, som kan forklarer denne forskjellen. I avslutningskapittelet vil vi drøfte noen av disse forholdene mer inngående.

5 Arbeidsmarkedstilpasning

Foreliggende forskning viser blandede resultater når det gjelder effekter av utdanning fra utlandet på arbeidsmarkedstilpasning (se kapittel 1.3). I dette kapitlet skal vi undersøke arbeidsmarkedstilpasningen for masterkandidatener uteksaminert i 2016 som er sysselsatt eller bosatt i Norge.¹⁷ Vi ser på hovedaktivitet og arbeidsmarkedsstatus to til fire år etter fullført utdanning. Vi undersøker også hvor raskt de kom i arbeid, det vil si antall måneder til første jobb. Videre undersøker vi i hvilken grad kandidatene opplever at deres arbeid samsvarer med deres utdanningsnivå og utdanningens innhold. Vi undersøker også om utenlandserfaring har en betydning for kandidatenes ansettelsesforhold og lønn.

Tidligere kandidatundersøkelser viser at det er store forskjeller i arbeidssituasjonen for ulike fagfelt, og i noen tilfeller ulike utdanninger innenfor samme fagfelt. Fagfelt er derfor en viktig faktor å ta høyde for når man skal sammenligne arbeidslivstilknytningen til kandidater med og uten utenlandsopphold.

Hovedutvalget i undersøkelsen består av kandidater som ble uteksaminert i 2016. Vi har også foretatt et tilleggsutvalg av gradsmobile kandidater uteksaminert i 2015. For å sikre et relevant sammenligningsgrunnlag er gradsmobile uteksaminert i 2015 ekskludert fra analysene i dette kapitlet. Det er ikke hensiktsmessig å sammenligne arbeidsmarkedstilpasningen til gradsmobile med lenger fartstid i arbeidsmarkedet med delmobile og ikke-mobile med kortere fartstid. Det er også noen delmobile og ikke-mobile som har oppgitt at de ble uteksaminert i 2015. Disse er ekskludert fra analysene i dette kapitlet.¹⁸ Analyser (ikke vist) viser at gradsmobile uteksaminert i 2015 skiller seg fra kandidater uteksaminert i 2016 på flere av arbeidsmarkedsutfallene analysert i dette kapitlet, slik som sysselsetting og overutdanning, noe som ikke er overraskende siden de har hatt lenger tid til å tilpasse seg arbeidsmarkedet.¹⁹

¹⁷ Kandidater som arbeider utenlands, kandidater som ikke har oppgitt arbeidsland og er bosatt utenlands, samt kandidater som verken har oppgitt arbeidsland eller bostedsland, er ekskludert fra analysene.

¹⁸ Det var totalt 98 delmobile og ikke-mobile kandidater som oppga at de ble uteksaminert i 2015.

¹⁹ I regresjonsanalysene gjennomført i dette kapitlet kan man ta høyde for ulikt uteksamineringstidspunkt ved å kontrollere for år. Vi har valgt å kun inkludere kandidater uteksaminert i 2016 for å unngå å forvirre leseren med ulike kull i ulike analyser. Regresjonsanalysene i kapitlet (figur 5.3 og 5.5) gir tilnærmet identiske koeffisienter og standardfeil for gradsmobile uten 2015-kullet som med 2015-

5.1 Hovedaktivitet og arbeidsmarkedsstatus

På spørsmålet om hovedaktivitet i uken 11.-17. februar 2019, ser vi at over ni av ti betrakter seg som hovedsakelig yrkesaktive (Tabell 5.1). De gradsmobile oppgir i litt større grad at de er yrkesaktive enn de delmobile og ikke-mobile, men forskjellene er små og ingen er statistisk signifikante ($\alpha = 0.05$).

Tabell 5.1. Hovedaktivitet februar 2019 – prosent.

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil	Total
Yrkesaktiv inkl. ulønnet omsorgsperm.	93.4	91.5	91.9	92.1
Student/skoleelev	1.3	2.7	2.3	2.2
Arbeidsledig	2.2	3.2	2.4	2.6
Annet	3.0	2.6	3.4	3.1
N (= 100%)	624	848	1606	3078

Yrkesaktivitet/sysselsetting og arbeidsledighet kan defineres på ulike måter. Vi følger definisjonene som presentert i kapittel 2.2.2 og i faktaboks 2. Tabell 5.2 viser at andelen sysselsatte i referanseuka i utvalget er på 96,5 prosent, andelen arbeidsledige er 2 prosent og andelen utenfor arbeidsstyrken er 1,6 prosent. En arbeidsledighet på 2 prosent er lavere enn i SSBs arbeidskraftundersøkelse, hvor arbeidsledigheten var 3,4 prosent i andre kvartal 2019.²⁰ Ser man på fordelingen på arbeidsmarkedsstatus etter mobilitet, er gradsmobile både i større grad sysselsatt og i mindre grad arbeidsledige enn delmobile og ikke-mobile. De delmobile har både høyest arbeidsledighet og lavest sysselsetting. Forskjellene er likevel små, og det er kun forskjellen mellom andelen arbeidsledige gradsmobile og delmobile som er signifikant ($\alpha = 0.05$).

Tabell 5.2. Arbeidsmarkedsstatus februar 2019 – prosent.

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil	Total
Sysselsatt	97.1	95.4	96.8	96.5
Arbeidsledig	1.1	2.7	1.9	2.0
Utenfor arbeidsstyrken	1.8	1.9	1.3	1.6
N (= 100%)	620	843	1593	3056

På bakgrunn av Tabell 5.1 og Tabell 5.2 kan vi derfor i liten grad konkludere med at arbeidsmarkedsstatusen til masterne varierer avhengig av hvorvidt de har vært gradsmobile, delmobile eller ikke-mobile. Disse resultatene skiller seg fra undersøkelsen i 2005 hvor kandidater uteksaminert i utlandet hadde en signifikant lavere sysselsetting og signifikant høyere arbeidsledighet sammenlignet med kandidater uteksaminert i Norge (Wiers-Jensen 2005). I 2019 ser det ikke ut til at det er noen betydelig forskjell mellom kandidater uteksaminert i og utenfor Norge når

kullet når vi kontrollerer for uteksamineringsår. Hvis vi ikke kontrollerer for uteksamineringsår, blir resultatene forskjellige.

²⁰ <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/statistikker/aku>

det gjelder sysselsetting og arbeidsledighet. Om noe, så viser den foreliggende undersøkelsen at de gradsmobile har en bedre arbeidsmarkedsstatus i 2019 enn de som er uteksaminert i Norge.

Arbeidsmarkedsstatus varierer antakeligvis med fagfelt. Det kan hende kandidater uteksaminert i utlandet er overrepresentert i fagfelt forbundet med høy sysselsetting og lav arbeidsledighet. Det ville vært interessant å undersøke om det er forskjeller i arbeidsmarkedsstatus etter utenlandserfaring innad i fagfelt, slik man har gjort i en tidligere undersøkelse (se Wiers-Jensen 2005). Det lave tallgrunnlaget i denne undersøkelsen for arbeidsledighet gjør at det ikke er meningsfullt å bryte ned arbeidsmarkedsstatus etter både mobilitet og fagfelt.²¹ I majoriteten av de resterende analysene i dette kapitlet undersøker vi betydningen av fagfelt siden tallgrunnlaget tillater det.

5.2 Ansettelsesforhold

Ansettelsesforhold sier også noe om kandidatenes arbeidsmarkedstilknytning. Tabell 5.3 viser ansettelsesforhold etter utenlandserfaring. Totalt er 66 prosent av kandidatene fast ansatt. Særlig de delmobile skiller seg ut ved at en statistisk signifikant høyere andel er fast ansatt sammenlignet med gradsmobile og ikke-mobile. Det nest vanligste ansettelsesforholdet er vikariat/midlertidig stilling på mer enn seks måneder. En statistisk signifikant lavere andel delmobile har en midlertidig stilling på mer enn seks måneder sammenlignet med de gradsmobile og de ikke-mobile. Det er ingen nevneverdige forskjeller i andelen med midlertidig stilling på mindre enn seks måneder. De gradsmobile skiller seg ut ved at både en lavere andel har stilling som stipendiat²², og en høyere andel er selvstendig næringsdrivende, sammenlignet med delmobile og ikke-mobile kandidater. Disse forskjellene er statistisk signifikante.

Tabell 5.3. Ansettelsesforhold for kandidater som arbeider i Norge, 11.-17. februar 2019

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil	Total
Fast ansettelse ^a	65.8	71.6	63.6	66.2
Stipendiat	1.7	8.6	8.9	7.4
Midlertidig stilling ≥ 6 måneder	23.7	15.0	20.3	19.5
Midlertidig stilling < 6 måneder	2.8	2.3	3.2	2.9
Selvstendig næringsdrivende ^b	6.0	2.6	4.0	4.0
N (=100 %)	579	782	1490	2851

Note: ^a Inkludert ikke fullført prøvetid; ^b inkludert freelancearbeid.

²¹ Det er syv personer totalt som er registrert som arbeidsledige blant de gradsmobile i denne undersøkelsen. Se Tabell 5.2. Det er ikke meningsfullt å undersøke hvordan disse syv personene fordeler seg på de fem fagfeltene vi undersøker i dette kapitlet.

²² Økonomisk-administrative fag den laveste andelen stipendiater. Gradsmobile er overrepresentert innen økonomisk-administrative fag. At en lavere andel gradsmobile oppgir at de er stipendiater kan skyldes at de i større grad tilhører fagfelt hvor det er mindre vanlig å ta forskerutdanning.

Faktaboks 2: Definisjoner av arbeidsmarkedstilpasning

Hovedaktivitet refererer til kandidatenes svar på hva de anså som sin hovedsakelige virksomhet i undersøkelsesuka. En person kan da for eksempel svare studier, selv om de (også) var sysselsatte.

Sysselsatt: Omfatter alle som oppfattet seg som hovedsakelig yrkesaktiv, eller utførte minst én times inntektsgivende arbeid i uka 11. – 17. februar 2019, eller hadde et inntektsgivende arbeid som de var midlertidig borte fra i undersøkelsesuka. Som sysselsatte regnes også de som var i enkelte sysselsettingstiltak.

Sysselsatt i samsvar med utdanningen (relevant arbeid): Omfatter sysselsatte som mener at arbeidet krever høyere utdanning eller at det er en fordel å ha det. Til denne gruppen regnes i tillegg de som mener at arbeidsoppgavene er på et nivå hvor høyere utdanning er helt uten betydning, men hvor innholdet i utdanningen passer godt eller middels godt til arbeidsoppgavene.

Sysselsatt uten samsvar med utdanningen (irrelevant arbeid): Omfatter sysselsatte som mener at høyere utdanning er helt uten betydning for arbeidet og at innholdet i utdanningen passer dårlig med arbeidsoppgavene. Vi skiller mellom de som var i irrelevant arbeid pga. vanskeligheter med å få arbeid i samsvar med utdanningen, dvs., var «ufrivillig i irrelevant arbeid», og de som var i irrelevant arbeid av andre grunner dvs. «irrelevant arbeid av andre årsaker».

Undersysselsetting: Omfatter alle personer med arbeid i samsvar med utdanningen som jobber deltid fordi det ikke har vært mulig å få heltidsarbeid.

Arbeidsledig: Omfatter alle som var uten inntektsgivende arbeid (dvs. var ikke-sysselsatte etter definisjonen over) og som i tillegg oppfylte minst én av følgende betingelser:

1. oppfattet seg som hovedsakelig arbeidsledig og hadde søkt arbeid,
2. oppfattet seg ikke som hovedsakelig yrkesaktiv eller arbeidsledig, men hadde søkt arbeid de siste 4 ukene forut for undersøkelsestidspunktet og kunne ha på-tatt seg arbeid i undersøkelsesuka,
3. var i nærmere definerte arbeidsmarkedstiltak.

Arbeidsstyrken: Omfatter sysselsatte og arbeidsledige.

Utenfor arbeidsstyrken: Omfatter alle som ikke var sysselsatte eller arbeidsledige.

Månedslønn: Månedslønn er brutto månedslønn eksklusivekestrinntekter. Kandidater som har inntekt som selvstendig næringsdrivende eller som arbeidet deltid, er ikke regnet med. Det samme er kandidater som arbeider i utlandet.

5.3 Antall måneder mellom fullført utdanning og første jobb

Betydningen av utdanningsmobilitet for arbeidsmarkedstilpasning kan også undersøkes ved å se på tid til første jobb etter endt utdanning. Tabell 5.4 viser gjennomsnittlig antall måneder til første jobb etter mobilitet.²³ Tabell 5.4 viser at det i snitt tar omtrent 4.6 måneder fra kandidatene har fullført utdanningen til de er sysselsatt. De gradsmobile skiller seg ut ved at gjennomsnittstiden er kortere (3,9 måneder) sammenlignet med delmobile (4.5 måneder) og særlig ikke-mobile (4,9 måneder). Forskjellen i gjennomsnittlig antall måneder til første jobb er signifikant lavere ($\alpha = 0,05$) for gradsmobile sammenlignet med både delmobile og ikke-mobile.

Tabell 5.4. Antall måneder til første jobb etter fullført utdanning etter mobilitet

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil	Total
Gjennomsnitt	3,9	4,5	4,9	4,6
Standardavvik	5,3	5,6	6,9	6,2
N	594	776	1361	2731

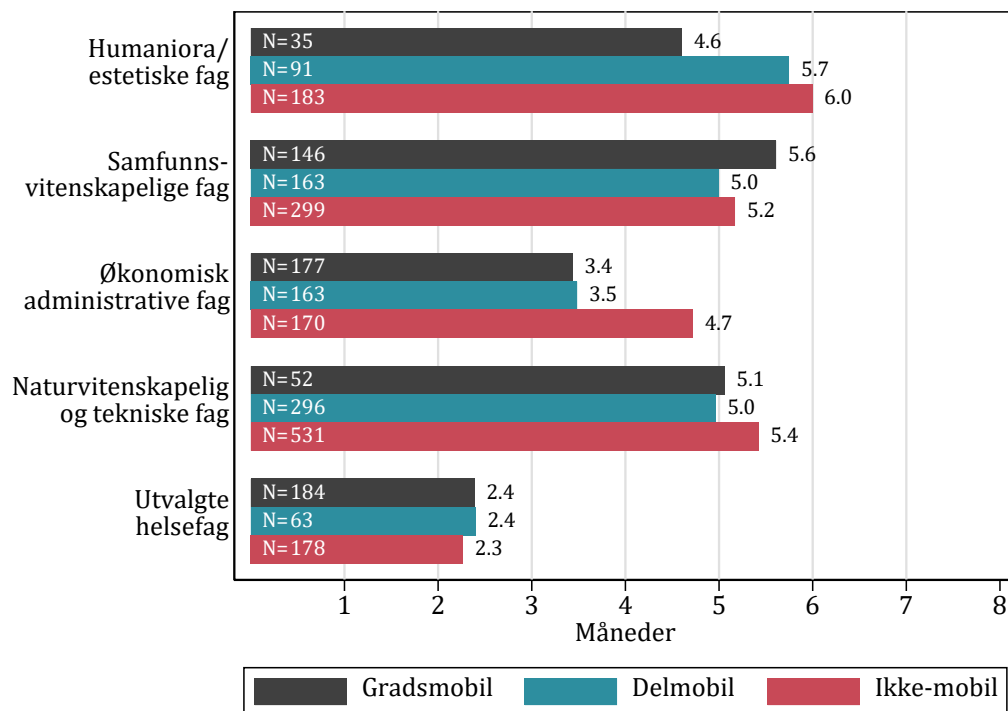
Forskjellene i tid til første jobb etter endt utdanning mellom gradsmobile, delmobile og ikke-mobile kan skyldes forskjeller mellom fagfelt. Hvis kandidater som tilhører fagfelt med rask overgang til arbeid etter fullført masterutdanning er overrepresentert blant de gradsmobile, kan dette forklare hvorfor resultatene i Tabell 5.4 tyder på at disse kommer raskere i arbeid.

Tabell 2.7 viser at de gradsmobile er overrepresentert i økonomisk- administrative fag og utvalgte helsefag, og underrepresentert i naturvitenskapelige og tekniske fag, sammenlignet med ikke-mobile. De delmobile er overrepresentert i økonomisk-administrative fag og naturvitenskapelige og tekniske fag, og underrepresentert i utvalgte helsefag, sammenlignet med ikke-mobile. Figur 5.1 viser at det er kandidater i økonomisk administrative fag og utvalgte helsefag som kommer hurtigst i jobb etter endt utdanning. Forskjellene i tid til første jobb etter endt utdanning mellom gradsmobile, delmobile og ikke-mobile *kan* derfor skyldes at kandidater med utenlandserfaring er overrepresentert i økonomisk-administrative fag.

Figur 5.1 viser at det er særlig innen økonomisk-administrative fag det er forskjell på kandidater med og uten utenlandserfaring når det gjelder tid til første jobb etter fullført utdanning. I de økonomisk administrative fagene er det ingen nevneverdig forskjell i tid brukt til første jobb mellom gradsmobile (3.4 måneder) og delmobile (3.5 måneder), men de ikke-mobile bruker over én måned mer til

²³ I dataene er det individer som har oppgitt at de påbegynte første jobb før de var ferdig med studiene. For disse har vi satt tid til første jobb lik null. I beregningen av gjennomsnittlig antall måneder til første jobb etter endt utdanning har vi ikke tatt hensyn til høyresensurering, siden vi ikke kan skille mellom manglende svar ('missing') og høyresensurering. Høyresensurering innebærer at individer fortsatt er arbeidsledige etter fullført utdanning. Det vil si at deres første jobb er utenfor observasjonsvinduet til denne undersøkelsen.

første jobb (4.7 måneder). Forskjellen mellom ikke-mobile og gradsmobile/del-mobile innen økonomisk-administrative fag er signifikant ($\alpha = 0.05$). Det er ingen signifikante forskjeller i tid til første jobb etter utenlandserfaring innad i de andre fagfeltene.



Figur 5.1 Gjennomsnittlig antall måneder til første jobb etter fullført utdanning etter mobilitet og fagfelt

5.4 Utdanningens relevans for arbeidsoppgavene

Om man er i jobb, er et klart suksesskriterium i arbeidslivet. En annen indikator er om man har en jobb som er relevant for utdanningen. Det finnes ulike måter å måle dette på. Her undersøker vi først et spørsmål om forholdet mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver. Deretter undersøker vi et spørsmål om forholdet mellom utdanningens innhold og arbeidsoppgaver.

Det foreligger lite forskning på betydningen av at utdanningen er tatt i utlandet for samsvar mellom utdanning og arbeidsoppgaver. Tidligere studier fra Finland og Norge tyder på at der er noe større sannsynlighet for å være overutdannet for jobben man har, om man er uteksaminert i utlandet enn i hjemlandet (Saarikallio-Torp & Wiers-Jenssen, 2010, Wiers-Jenssen & Try, 2005).

5.4.1 Utdanningsnivå og overutdanning

Tabell 5.5 viser masternes vurdering av hvilket utdanningsnivå som kreves for å utføre arbeidsoppgavene i nåværende stilling, sett i lys av eventuell utenlandserfaring.²⁴ Tabellen viser at 66,6 prosent av utvalget mener at deres arbeidsoppgaver krever høyere utdanning på *minst* masternivå. Det vil si at én av tre mener at arbeidsoppgavene krever lavere utdanning enn master, det vil si at de er overutdannet for jobben. Av disse mener 17 prosent at arbeidsoppgavene krever høyere utdanning, men på et lavere nivå enn master, 13 prosent oppfatter at arbeidsoppgavene ikke krever høyere utdanning, men at det er en fordel å ha det, og tilslutt oppfatter nesten 4 prosent at høyere utdanning er uten betydning for deres arbeidsoppgaver. Dette betyr at en nokså betydelig andel, en tredel av kandidatene, oppfatter at arbeidsoppgavene krever et lavere utdanningsnivå enn det de har.

Tabell 5.5. Arbeidsoppgaver sett i forhold til utdanningsnivå, etter mobilitet. Prosent

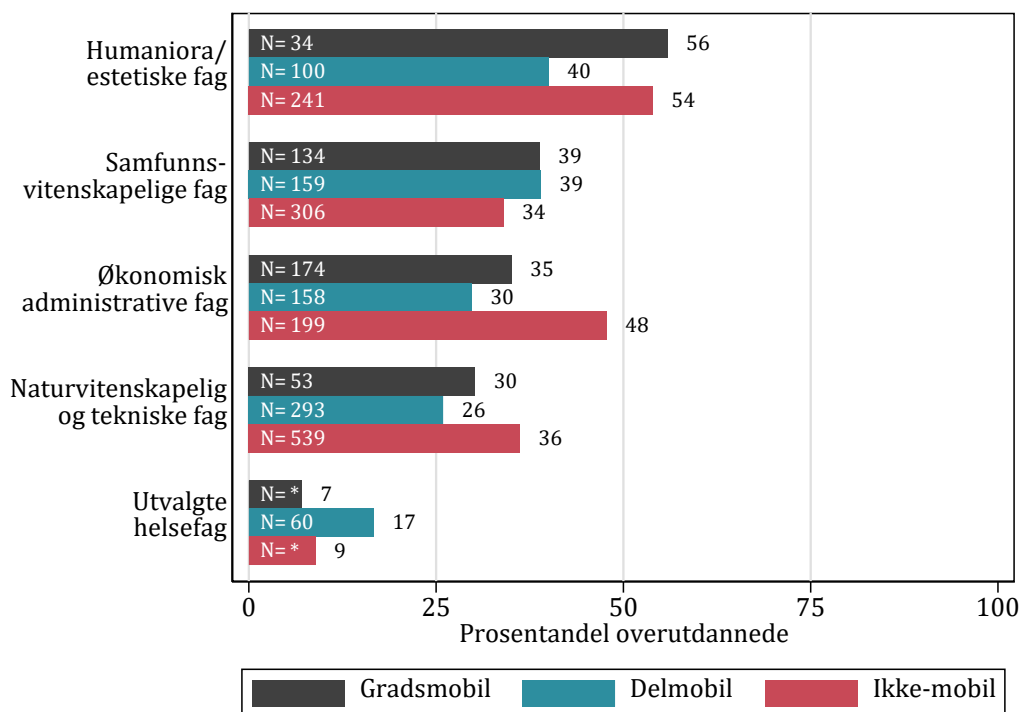
	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil	Total
Krever utdanning på samme nivå	65.0	63.1	57.2	60.4
Krever utdanning på høyere nivå enn masterutdanning	6.7	6.4	5.9	6.2
Krever høyere utdanning, men på et på lavere nivå	13.5	17.1	18.3	17.0
Ikke et krav, men fordel å ha	11.3	10.0	14.9	12.8
Høyere utdanning er helt uten betydning	3.5	3.4	3.7	3.6
N (= 100%)	565	770	1465	2800

Når det gjelder hvorvidt arbeidsoppgavene tilsvare utdanningsnivået, viser Tabell 5.5 at det er noen forskjeller mellom gradsmobile, delmobile og ikke-mobile. Det er særlig verdt å merke seg at en signifikant lavere andel kandidater uten utenlandserfaring (ikke-mobile) oppgir samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver sammenlignet med kandidater med utenlandserfaring (gradsmobile og delmobile), det vil si at en lavere andel ikke-mobile oppgir at arbeidsoppgavene krever utdanning på (minst) masternivå.

Overutdanning innebærer at ens utdanningsnivå er høyere enn det som arbeidsoppgavene krever, og det kan defineres vidt eller smalt. En vid definisjon av overutdanning vil inkludere kandidatene som oppgir at arbeidsoppgavene krever utdanning på et lavere nivå enn mastergrad, at mastergrad er en fordel, men ikke et krav, eller at høyere utdanning er uten betydning for å utføres ens arbeidsoppgaver, det vil si de tre siste alternativene i Tabell 5.5. Ut fra en slik definisjon av overutdanning, er 28 prosent av de gradsmobile, 31 prosent av de delmobile og 37 prosent av de ikke-mobile overutdannet (i snitt en tredel av kandidatene). Som nevnt over, viser Tabell 2.7 at både de grads- og delmobile er overrepresentert i økonomisk administrative fag. Forskjeller i overutdanning etter utenlandserfaring kan derfor potensielt skyldes at kandidater uten utenlandserfaring i større grad

²⁴ Kun sysselsatte kandidater er inkludert i overutdanningsmålet, siden det kun gir mening å bedømme utdanningens relevans for arbeidsoppgavene hvis man er sysselsatt.

fordeler seg på fagfelt som har utfordringer med overutdanning. Figur 5.2 viser andelen overutdannede etter mobilitet og fagfelt.



Figur 5.2 Andel overutdannede kandidater sysselsatt i Norge etter utenlandserfaring og fagfelt

Note: Overutdanning viser til kandidater som oppfatter at deres arbeidsoppgaver krever utdanning på et lavere nivå enn master, at det ikke er et krav, men en fordel å ha en masterutdanning, eller at masterutdanning er uten betydning for å gjennomføre arbeidsoppgavene.

** N for gradsmobile i utvalgte helsefag er 170, mens N for ikke-mobile i utvalgte helsefag er 180.*

Figur 5.2 viser at det ikke er et entydig mønster i opplevd overutdanning etter mobilitet innad i fagfelt. Overutdanning er en utfordring for gradsmobile og ikke-mobile innen humaniora/estetiske fag, men det er kun forskjellen mellom delmobile og ikke-mobile som er statistisk signifikant. Innen økonomisk-administrative fag er en signifikant høyere andel ikke-mobile overutdannet sammenlignet med både gradsmobile og delmobile. Også innen naturvitenskapelige og tekniske fag er en høyere andel ikke-mobile overutdannet, men forskjellen er kun signifikant sammenlignet med delmobile. I utvalgte helsefag er andelen overutdannede lavest, noe som ikke er overraskende siden kandidater innen helsefag ofte har god arbeidsmarkedstilpasning.

Det er interessant å merke seg at kandidater uten utenlandserfaring (ikke-mobile) i større grad opplever overutdanning i økonomisk administrative fag og naturvitenskapelige og tekniske fag sammenlignet med kandidater med utenlandserfaring (gradsmobile og delmobile). At kandidater innen humanistiske fag i større

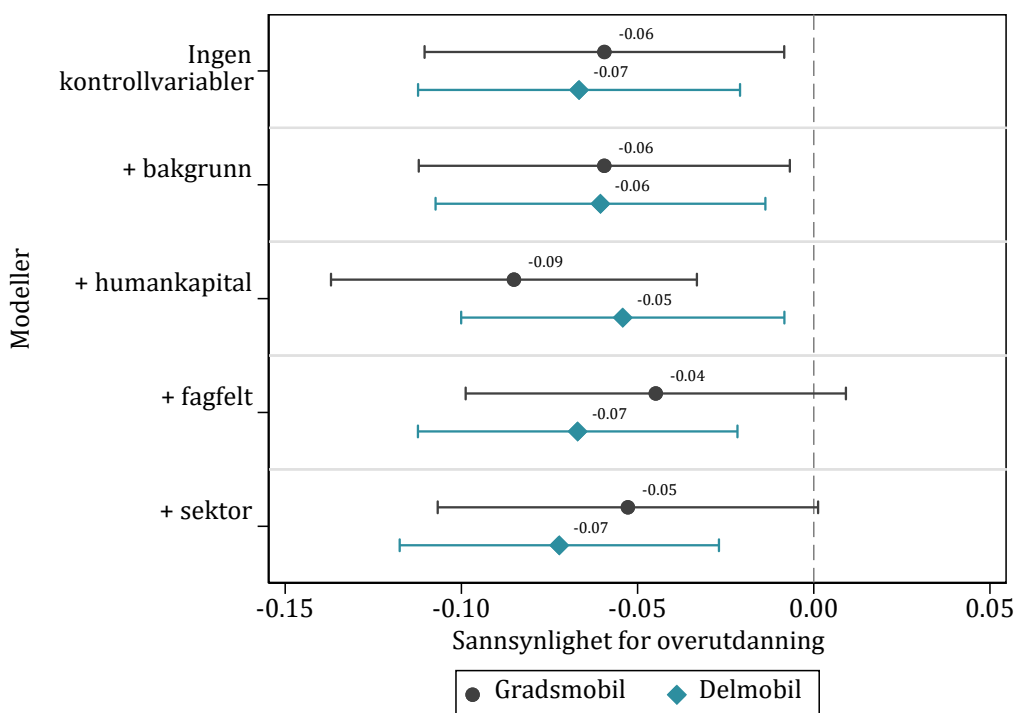
grad er overutdannet, mens kandidater innen helsefag i mindre grad er overutdannet, samsvarer med en tidligere norsk undersøkelse av utenlandserfaring blant nyutdannede (Wiers-Jensen & Try 2005).

5.4.2 Regresjonsanalyser av overutdanning

Tabell 5.5 viste at kandidater uten utenlandserfaring i større grad er overutdannet sammenlignet med kandidater med utenlandserfaring. Figur 5.2 indikerer at disse forskjellene blant annet kan tilskrives at kandidater med og uten utenlandserfaring er ulikt fordelt på fagfelt, hvor noen fagfelt i større grad er forbundet med overutdanning enn andre. Som nevnt i kapittel 1.3.1 gir foreliggende forskning god grunn til å tro at de som studerer i utlandet utgjør en selektert gruppe. For å undersøke betydningen av fagfelt og andre forhold for samvariasjonen mellom utenlandserfaring og overutdanning, estimerer vi i det følgende flere lineære sannsynlighetsmodeller. Resultatene fra disse regresjonene er vist i Figur 5.3.

Figur 5.3 viser resultatene fra fem regresjoner (modeller). Punktene i figuren viser samvariasjonen mellom utenlandserfaring og sannsynligheten for å være overutdannet, kontrollert for en rekke forhold. Gradsmobile og delmobile sammenlignes med ikke-mobile. Ikke-mobile er følgelig referansekategorien, eller nullpunktet (den vertikale stiplede linjen) i figuren.

Figuren inneholder 95 prosents konfidensintervaller. Dersom konfidensintervallene ikke overlapper med den vertikale linjen, er sannsynligheten for å være overutdannet for gradsmobile og delmobile signifikant forskjellig fra ikke-mobile. Dersom punktene ligger til venstre for den vertikale streken i de to figurene, er sammenhengen negativ. Dersom punktene ligger til høyre for den vertikale streken, er sammenhengen positiv. Figuren er bygd opp slik at den først (øverst) viser de estimerte forskjellene mellom gradsmobile og delmobile sammenlignet med ikke-mobile uten kontroll for andre forhold. Deretter kontrollerer vi suksessivt for en rekke forhold for å undersøke om estimatene endrer seg. Hvis estimatene endrer seg, kan det være et uttrykk for at de observerte forskjellene i overutdanning skyldes at kandidater med og uten utenlandserfaring er forskjellige utover utenlandserfaring. Vi starter med å legge til bakgrunnsinformasjon til modellen vår. Bakgrunnsvariablene inkluderer kjønn, alder, sivil status, om man har omsorgsansvar for barn under 18 år, innvandrerstatus og foreldrenes utdanningsnivå. I den tredje modellen legger vi til kontroll for humankapital i form av karakterer fra videregående skole og om man har hatt relevant jobb ved siden av studietiden. Deretter kontrollerer vi for fagfelt. I den siste modellen legger vi til kontroll for om man jobber i offentlig eller privat sektor.



Figur 5.3 Forskjeller i sannsynlighet for overutdanning for gradsmobile og delmobile kandidater sammenlignet med ikke-mobile (referansekategori), kontrollert for andre forhold

Note: Lineære sannsynlighetsmodeller med punktestimater og 95 prosents konfidensintervaller. Sannsynligheten for overutdanningen er estimert for gradsmobile og delmobile sammenlignet med ikke-mobile (referansekategori). Modell 1 kontrollerer ikke for andre forhold. Modell 2 kontrollerer for bakgrunn: kjønn, alder, sivil status, om man har omsorgsansvar for barn under 18 år, innvandrerstase og foreldrenes utdanningsnivå. Modell 3 legger til modell 2 kontroll for humankapital: karakterer fra videregående skole og om man har hatt relevant jobb i løpet av studietiden. Modell 4 legger til modell 3 kontroll for fagfelt. Modell 5 legger til modell 4 kontroll for om man jobber i offentlig eller privat sektor. Se vedleggstabell V14 for fullstendige resultater. N = 2270.

I den første ujusterte modellen ser vi at andelen overutdannede blant gradsmobile og delmobile er henholdsvis 6 og 7 prosentpoeng lavere enn for de ikke-mobile og at forskjellene er statistisk signifikante ($\alpha = 0.05$). Dette tilsvarer omtrent forskjellen mellom gruppene i Tabell 5.5, hvor 28 prosent av de gradsmobile, 31 prosent av de delmobile og 37 prosent av de ikke-mobile er overutdannet. Resultatene er ikke identiske siden Tabell 5.5 og Figur 5.3 er basert på forskjellige utvalg.²⁵ At andelen overutdannede kandidater med utenlandserfaring (gradsmobile og delmobile) er over 6 prosentpoeng lavere enn andelen overutdannede kandidater uten utenlandserfaring (ikke-mobile), må regnes som en betydelig forskjell.

²⁵ I Tabell 5.5 er andelen overutdannede estimert på bakgrunn av alle kandidater som har svart på spørsmålet om overutdanning (N = 2800). Utvalget i Figur 5.3 er lavere (N = 2270) siden det kun inneholder kandidater som har svart på alle spørsmålene inkludert i modellene (fra kjønn til sektor). Ved å holde utvalget konstant på tvers av modellene i regresjonene sikrer vi at forskjeller i resultater fra en modell til en annen ikke skyldes at utvalget endrer seg.

I den andre modellen kontrollerer vi for bakgrunnsforhold. Estimaten endrer seg ikke nevneverdig. Det kan tyde på at kjønn, alder, sivil status, om man har barn, innvandrerstatus og foreldrenes utdanningsnivå i liten grad forklarer forskjellene i sannsynligheten for overutdanning etter utenlandserfaring.

I den tredje modellen kontrollerer vi for humankapital i tillegg til bakgrunn. Ved kontroll for humankapital øker forskjellen i sannsynligheten for overutdanning for gradsmobile sammenlignet med ikke-mobile i negativ retning fra den foregående modellen. De gradsmobile i analyseutvalget har i gjennomsnitt lavere karakterer fra videregående skole og har i mindre grad hatt relevant arbeid ved siden av studiene, sammenlignet med ikke-mobile (resultater ikke vist). Når vi sammenligner gradsmobile og ikke-mobile med samme karakterer og relevant arbeid, er forskjellen i sannsynligheten for overutdanning mellom gradsmobile og ikke-mobile enda større. For delmobile endrer ikke estimatet seg nevneverdig etter at vi kontrollerer for humankapital.

I den fjerde modellen kontrollerer vi for fagfelt. Estimatet for gradsmobile blir nesten halvert og er ikke lenger statistisk signifikant. Forskjeller i sannsynligheten for overutdanning mellom gradsmobile og ikke-mobile kan følgelig delvis forklares med at de fordeler seg forskjellig på fagfelt. De gradsmobile tilhører i større grad fagfelt hvor forekomsten av overutdanning er lavere, sammenlignet med ikke-mobile. For delmobile er det motsatt: estimatet øker fra den foregående modellen og er fortsatt statistisk signifikant. Det tyder på at de delmobile i større grad befinner seg i fagfelt med høyere forekomst av overutdanning, sammenlignet med ikke-mobile.

Tilslutt kontrollerer vi for om kandidatene arbeider i offentlig eller privat sektor. Det er en vesentlig høyere andel av de mobile studentene (både gradsmobile og delmobile) enn de ikke-mobile som arbeider i privat sektor (60 prosent mot 49 prosent). Det er derimot ingen nevneverdig forskjell mellom de gradsmobile og de delmobile. Når vi kontrollerer for sektor ser vi en marginal økning i estimerte forskjeller i sannsynligheten for overutdanning mellom gradsmobile og delmobile sammenlignet med ikke-mobile. Dette skyldes at kandidater med utenlandserfaring i større grad jobber i privat sektor, og forekomsten av overutdanning er vanligere i privat sektor (resultater ikke vist). Når vi sammenligner kandidater i samme sektor, øker følgelig forskjellene i sannsynligheten for overutdanning mellom de med og uten utenlandserfaring. Denne økningen er minimal, så sektor har ingen nevneverdig betydning for forholdet mellom utenlandserfaring og overutdanning. Forskjellene i overutdanning forblir signifikante for delmobile og ikke-signifikante for gradsmobile etter at vi har kontrollert for sektor, i tillegg til bakgrunn, humankapital og fagfelt.

For å oppsummere har både gradsmobile og delmobile en signifikant lavere sannsynlighet for å være overutdannet sammenlignet med ikke-mobile, når man

ikke tar høyde for andre forhold. Andelen overutdannede er omtrent seks til syv prosentpoeng lavere for kandidater med utenlandserfaring (gradsmobile og delmobile) sammenlignet med kandidater uten utenlandserfaring (ikke-mobile). Denne forskjellen er relativt stor, med tanke på at vel tretti prosent oppgir at de er overutdannede i utvalget. Når vi tar høyde for bakgrunn, humankapital, fagfelt og sektor endrer ikke den estimerte forskjellen mellom delmobile og ikke-mobile i sannsynlighet for overutdanning seg nevneverdig. Det betyr at disse forholdene i liten grad forklarer at en lavere andel delmobile er overutdannet. Forskjellen er også statistisk signifikant ($\alpha = 0.05$). For de gradsmobile er resultatene mindre stabile på tvers av modeller, og når vi kontrollerer for forholdene nevnt ovenfor er det ikke en signifikant forskjell i sannsynligheten for overutdanning mellom gradsmobile og ikke-mobile. Særlig fagfelt endrer de estimerte forskjellene, noe som tyder på at gradsmobile tilhører fagfelt forbundet med lav grad av overutdanning.

Selv om bakgrunn, humankapital, fagfelt og sektor ser ut til å ha noe større betydning for forholdet mellom gradsmobile og ikke-mobile enn for forholdet mellom delmobile og ikke-mobile når det gjelder sannsynligheten for overutdanning, ser det ut til at disse forholdene i liten grad forklarer samvariasjonen mellom utenlandserfaring og overutdanning. Dette gjenspeiles i en forklart varians på omtrent ni prosent i den siste modellen med alle variabler inkludert (se vedleggstabell V14). Det ser derfor ut til at andre forhold enn de vi har informasjon om og har kunnet ta hensyn til her, er av større betydning for å forklare den observerte forskjellen i sannsynligheten for overutdanning for gradsmobile og delmobile sammenlignet med ikke-mobile. Eksempler på forhold som kan være av betydning som vi ikke har kunnet ta høyde for i regresjonsanalysene, er personlige egenskaper (som utadventhet, evne til å kommunisere mv.) og nettverk opparbeidet før utenlandsoppholdet. Disse og andre forhold kan ha betydning for at gradsmobile og delmobile i mindre grad rapporterer at de er overutdannede, men det kan også tenkes at det er utenlandserfaringen i seg selv som gjør at kandidatene oppgir bedre arbeidsmarkedstilpasning på dette målet. Dog, forskjellen mellom gradsmobile og delmobile er ikke signifikant.

At både gradsmobile og delmobile har en lavere sannsynlighet for overutdanning sammenlignet med ikke-mobile, skiller seg fra en tidligere undersøkelse hvor man fant at gradsmobile hadde en signifikant høyere sannsynlighet for å være overutdannet sammenlignet med ikke-mobile, mens det ikke var noen signifikant forskjell mellom delmobile og ikke-mobile (Wiers-Jensen & Try 2005, Wiers-Jensen 2008).²⁶ Den foreliggende undersøkelsen tyder derfor på at arbeidsmarkeds-situasjonen til kandidater med utenlandserfaring har bedret seg siden 2005.

²⁶ En viktig forskjell mellom de foreliggende analysene og analysene til Wiers-Jensen & Try (2005) og Wiers-Jensen (2008) er at de sistnevnte inkluderer kandidater bosatt og sysselsatt utenfor Norge.

5.4.3 Samsvar mellom utdanningens innhold og arbeidsoppgaver

I tillegg til å spørre kandidatene om samsvaret mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver, har vi spurt de om forholdet mellom utdanningens innhold og arbeidsoppgavene de har. Det siste kan kalle horisontal match/mismatch, mens det første (overutdanning) dreier seg om det som ofte kalles vertikal mismatch. Tabell 5.6 viser at for 55 prosent passer innholdet godt, for 35 prosent passer det middels godt og for 10 prosent passer det dårlig. Når det gjelder betydningen av utenlands-erfaring har en statistisk signifikant ($\alpha = 0.05$) høyere andel gradsmobile (64 prosent) oppgitt at innholdet i utdanningen passer godt til arbeidsoppgavene sammenlignet med delmobile (51 prosent) og ikke-mobile (54 prosent) kandidater. Videre har en signifikant høyere andel delmobile (40 prosent) svart at utdanningens innhold passer middels godt til arbeidsoppgavene sammenlignet med gradsmobile (30 prosent) og ikke-mobile (35 prosent). Tilslutt så har en signifikant lavere andel gradsmobile oppgitt at utdanningens innhold passer dårlig til arbeidsoppgavene sammenlignet med delmobile (10 prosent) og ikke-mobile (12 prosent). I sum betyr dette at særlig gradsmobile mastere opplever et bedre samsvar mellom utdanningens innhold og arbeidsoppgavene i det norske arbeidsmarkedet enn delmobile og ikke-mobile mastere.²⁷

²⁷ Vi har i tillegg undersøkt om det er noen forskjeller i samsvar mellom utdanningens innhold og arbeidsoppgaver etter mobilitet innad i fagfelt. Hovedbildet er at det er lite variasjon mellom fagfelt annet enn at utvalgte helsefag skiller seg ut ved at kandidater fra disse fagfeltene i større grad oppgir at utdanningens innhold passer til arbeidsoppgavene sammenlignet med de andre fagfeltene. Når det gjelder mobilitet, viser analysene at gradsmobile i større grad oppgir at utdanningens innhold samsvarer godt med arbeidsoppgavene sammenlignet med delmobile og ikke-mobile på tvers av alle fagfelt.

Tabell 5.6. Forholdet mellom utdanningens innhold og arbeidsoppgaver, etter mobilitet

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil	Total
Godt	63,5	50,5	53,9	54,9
Middels godt	30,3	39,9	34,6	35,2
Dårlig	6,2	9,6	11,5	9,9
N (= 100%)	564	770	1467	2801

5.5 Månedslønn

Lønn betraktes som et sentralt suksesskriterium i arbeidslivet. Det er en god indikator på økonomisk avkastning av utdanning og forteller oss noe om kandidatenes attraktivitet i arbeidsmarkedet. Det er derfor interessant å undersøke om det er forskjeller i lønnsnivå mellom de som har studert i utlandet, og de som ikke har det. Forskning som ser på effekten av utdanning i utlandet på lønn, viser generelt en svak positiv effekt, men at den avtar etter kontroll for bakgrunnsforhold (se kapittel 1.3). I dette delkapitlet ser vi på ordinær brutto månedslønn for kandidater i full stilling som arbeider i Norge.²⁸

Tabell 5.7 viser at kandidater uteksaminert med mastergrad i 2016, i gjennomsnitt tjener 45 484 kroner før skatt per måned, to til fire år etter fullført utdanning. Delmobile og ikke-mobile tjener omtrent det samme og har lignende spredningen rundt gjennomsnittet. De gradsmobile tjener omtrent syv prosent mer i måneden enn de ikke-mobile og har en større spredning rundt gjennomsnittet. At kandidater som tar hele utdanningen i utlandet tjener mer enn kandidater som ikke har studert utenlands eller som delvis har studert utenlands, har man også funnet i en tidligere norsk undersøkelse (Wiers-Jensen 2005).

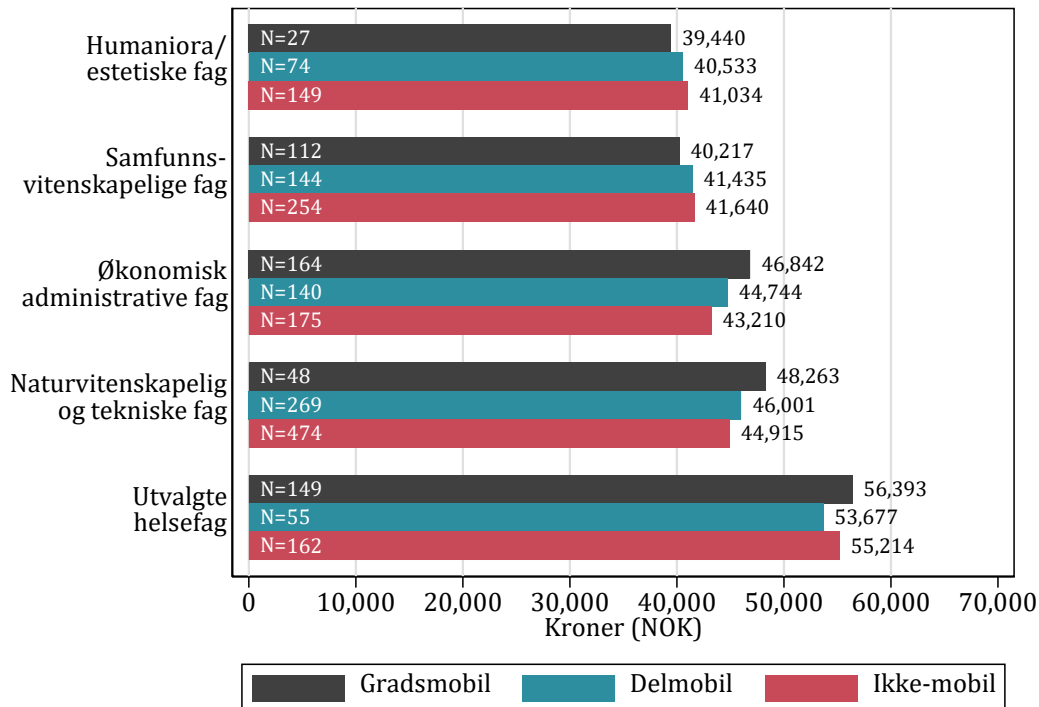
Tabell 5.7. Brutto ordinær månedslønn for kandidater i full stilling i Norge, etter mobilitet

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil	Total
Gjennomsnitt	kr 47 941	kr 44 805	kr 44 853	kr 45 484
Standardavvik	kr 14 928	kr 10 465	kr 11 656	kr 12 165
N	500	682	1213	2395

I analyser av lønnsforskjeller etter mobilitet er det viktig å ta hensyn til forskjeller mellom fagfelt (Wiers-Jensen 2005). Type utdanning har stor betydning for lønnsnivået. Figur 5.4 viser gjennomsnittlige brutto månedslønn etter mobilitet for ulike fagfelt. Figuren viser at gjennomsnittslønningen er høyest i utvalgte helsefag og lavest i humaniora/estetiske fag. Det er kun statistisk signifikante ($\alpha = 0.05$) lønnsforskjeller mellom gradsmobile og ikke-mobile innen økonomisk-administrative fag og naturvitenskapelige og tekniske fag. Innen disse fagfeltene lønner det seg å

²⁸ Lønnsinformasjon fra kandidater som har rapportert årslønn i stedet for månedslønn er ekskludert fra analysene. Disse utgjorde 165 personer. Å inkludere eller ekskludere disse personene påvirket ikke resultatene i kapittel 5.5 nevneverdig. I tillegg er kandidater som jobber deltid ekskludert. Disse utgjorde 296 personer.

ta hele utdanningen i utlandet sammenlignet med å ikke ta noe av utdanningen i utlandet.



Figur 5.4 Brutto ordinær månedslønn for kandidater i full stilling i Norge, etter mobilitet og fagfelt

Lønnsforskjeller mellom gradsmobile, delmobile og ikke-mobile kan antakeligvis forklares av langt flere forhold enn fagfelt. For å undersøke om samvariasjonen mellom lønn og mobilitetserfaring skyldes andre forhold, har vi foretatt regresjonsanalyser der vi kontrollerer for de samme forholdene som i analysen av overutdanning, slik som humankapital og sektor.

5.5.1 Regresjonsanalyser av lønn

Figur 5.5 viser lineær regresjon av logaritmen til lønn for kandidater som arbeider i Norge etter hvorvidt man har vært gradsmobil eller delmobil sammenlignet med de som ikke var mobile (referansekategorien). Se vedleggstabell V15 for regresjonstabell. Figur 5.5 skiller seg fra Tabell 5.7 på to vis. For det første viser den lønnsforskjeller i logaritmisk skala. Ved å bruke logaritmen til lønn, kan koeffisientene tolkes som prosentvis endring på den avhengige variabelen, når den uavhengige variabelen endres med én enhet, og alle andre forhold holdes konstant. Forutsetningene for denne tolkningsmåten er at effektene ikke er for store (under 0,10). For det andre er sammensetningen av utvalget annerledes. Regresjonene i

Figur 5.5 inkluderer kun kandidater som ikke mangler informasjon på noen av de uavhengige variablene som er inkludert. Dette utvalget er mindre enn utvalget i Tabell 5.7 (N = 1930).

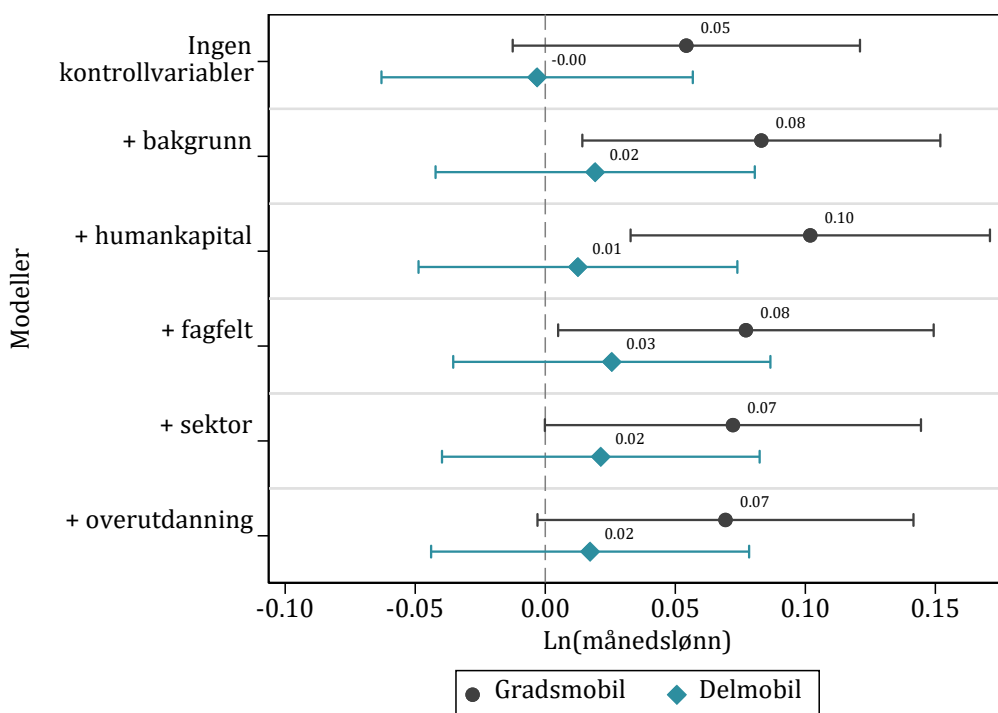
Modellrekkefølgen er den samme som for regresjonsanalysene av overutdanning. Vi starter med en grunnmodell hvor vi estimerer lønnsforskjellene mellom kandidater med utenlandserfaring (gradsmobile og delmobile) sammenlignet med ikke-mobile. Deretter kontrollerer vi suksessivt for bakgrunn, humankapital, fagfelt og sektor. I tillegg kontrollerer vi tilslutt for overutdanning. Overordnet sett forklarer regresjonsmodellene i Figur 5.5 en lav andel av variasjonen i lønn (i underkant av 5 prosent).

I den ujusterte grunnmodellen uten kontroll for andre forhold viser Figur 5.5 at gradsmobile tjener 5 prosent mer enn ikke-mobile, mens det er ingen forskjell i lønn mellom delmobile og ikke-mobile. Dette i tråd med Tabell 5.7. Lønnsforskjellene mellom de gradsmobile og ikke-mobile er dog ikke statistisk signifikante ($\alpha = 0.05$).

I den neste modellen kontrollerer vi for bakgrunn, det vil si kjønn, alder, sivil status, innvandrersstatus, foreldrenes utdanningsnivå og hvorvidt man har omsorgsansvar for barn under 18 år. Når vi sammenligner individer med lik bakgrunn, tjener gradsmobile 8 prosent og delmobile 2 prosent mer enn ikke-mobile, men forskjellen er kun statistisk signifikant for gradsmobile. At de estimerte lønnsforskjellene mellom gradsmobile/delmobile og ikke-mobile øker, skyldes i all hovedsak at vi nå sammenligner individer på samme alder. Kandidater med utenlandserfaring er i gjennomsnitt yngre enn kandidater uten utenlandserfaring, og i datamaterialet tjener eldre i snitt mer enn yngre.

I den tredje modellen kontrollerer vi i tillegg for humankapital i form av karakterer fra videregående skole og om man har tatt relevant jobb ved siden av studiene. Når vi sammenligner individer med lik bakgrunn og humankapital tjener gradsmobile 10 prosent og delmobile 1 prosent mer enn ikke-mobile, men forskjellene er kun statistisk signifikant for gradsmobile. At de gradsmobile nå tjener 10 prosent mer enn ikke-mobile skyldes at vi nå sammenligner individer med like karakterer fra videregående skole. Gradsmobile har marginalt lavere karakterer fra videregående skole enn ikke-mobile, og høyere karakterer er forbundet med høyere lønn.

I den fjerde modellen tar vi høyde for fagfelt. Når vi sammenligner kandidater med samme fagfelt, reduseres lønnsforskjellene noe mellom ikke-mobile og gradsmobile, og øker litt i forhold de ikke-mobile. Forskjellene i lønn kan derfor til en viss grad tilskrives forskjeller i fagfelt, hvor gradsmobile kandidater i større grad tar utdanning innen fagfelt som er forbundet med høyere lønn, mens det motsatte er tilfellet for delmobile. Lønnsforskjellene mellom de gradsmobile og de ikke-mobile er fortsatt statistisk signifikante.



Figur 5.5 Lineær regresjonsanalyse av logaritmen til månedslønn for kandidater i full stilling som arbeider i Norge

Note: Kandidater som verken har tatt deler eller hele utdanningen i utlandet er referansekategori. Figuren viser punktestimater samt 95 prosents konfidensintervall. Den første modellen kontrollerer ikke for andre forhold. Den andre modellen kontrollerer for bakgrunnsvariablene kjønn, alder, sivil status, innvandrersstatus, foreldrenes utdanningsnivå og hvorvidt man har omsorgsansvar for barn under 18 år. Den tredje modellen kontrollerer i tillegg for humankapital i form av karakterer fra VGS, år for fullført masterutdanning og om man har hatt relevant jobb ved siden av studiene. Den fjerde modellen kontrollerer i tillegg for fagfelt. Den femte modellen kontrollerer i tillegg for overutdanning. N = 1930. Se vedleggstabell V15 for regresjonstabell.

I den femte modellen kontrollerer vi for sektor, og i den sjette og siste modellen kontrollerer vi for om kandidatene oppgir at de er overutdannet. Estimaten for både gradsmobile og delmobile faller marginalt etter kontroll for sektor og overutdanning. Som for de andre modellene er det ingen statistisk signifikante lønnsforskjeller mellom delmobile og ikke-mobile ($\alpha = 0,05$). For de gradsmobile er ikke lønnsforskjellen lenger statistisk signifikant.

For å oppsummere kan vi si at i det foreliggende datamaterialet så tjener gradsmobile i gjennomsnitt mer enn ikke-mobile og at det er ingen nevneverdige lønnsforskjeller mellom delmobile og ikke-mobile. Lønnsforskjellene mellom gradsmobile og ikke-mobile er dog ikke statistisk signifikante, verken i en ujustert modell eller i en modell med kontroll for bakgrunn, humankapital, fagfelt, sektor og overutdanning. Selv om lønnsforskjellene mellom gradsmobile og ikke-mobile ikke er statistisk signifikante, er det viktig å merke seg at forskjellene er av en betydelig størrelse (mellom 5 og 10 prosent, avhengig av hvilke forhold man kontrollerer for). Vi kan derfor ikke utelukke at forskjellene ville vært signifikante i et større

datamateriale²⁹. Det er derfor utfordrende å trekke en entydig konklusjon om samvariasjonen mellom utenlandserfaring og lønn. Om noe, tyder de foreliggende resultatene på at det i alle fall ikke straffer seg lønnsmessig i det norske arbeidsmarkedet å ta utdanning utenlands.

5.6 Oppsummering

Ut fra samfunnsvitenskapelige perspektiver kan utdanning fra utlandet både forstås som en fordel og en ulempe i det norske arbeidsmarkedet, som argumentert i kapittel 1.3. Utdanning fra utlandet kan være en fordel i et humankapitalperspektiv ved at den gir en tilleggskompetanse som kan gi et fortrinn i arbeidsmarkedet, slik som språk- og kulturkompetanse. Det kan også tenkes at utdanninger ved utenlandske institusjoner holder en høyere kvalitet enn norske utdanninger. Ut fra signaliseringsteori kan man tenke seg at en utdanning i utlandet signaliserer egenskaper ved arbeidstakeren som arbeidsgiver verdsetter. En utdanning fra utlandet kan også tenkes å være en ulempe. Kandidatene kan gå glipp av landspesifikk humankapital, slik som kjennskap til norske forhold og fagspråk. Utenlandsutdannede kan også ha et svakere faglig nettverk i Norge og i mindre grad opparbeidet seg relevant arbeidserfaring. Til slutt kan en utdanning fra utlandet sende et negativt signal til arbeidsgivere. Det kan komme av at arbeidsgiveren har mangelfull informasjon om utenlandske utdanninger, som gjør at arbeidsgivere foretrekker norsk utdanning for å minimere risiko ved ansettelser. Det kan også skje i tilfeller der arbeidsgiveren har en formening om at norsk utdanning er bedre enn utenlandsk.

Resultatene fra dette kapitlet tyder ikke på at det er en ulempe å ha en utenlandsk utdanning i det norske arbeidsmarkedet. Snarere tvert imot, resultatene viser at gradsmobile kandidater gjennomgående kommer bedre ut på ulike aspekter av arbeidsmarkedstilpasning sammenlignet med delmobile og ikke-mobile. Forskjellene er imidlertid ofte små og ikke alltid statistisk signifikante. Vi kan derfor ikke trekke noen entydige slutninger fra analysene annet enn at det er lite som indikerer at de gradsmobile kommer dårligere ut på det norske arbeidsmarkedet.

I dette kapitlet fant vi at to til fire år etter eksamen opplever gradsmobile, delmobile og ikke-mobile omtrent samme grad av sysselsetting og arbeidsledighet. Videre fant vi at delmobile i større grad var fast ansatt to til fire år etter fullført utdanning, sammenlignet med gradsmobile og ikke-mobile, og at ikke-mobile i

²⁹ At lønnsforskjellene mellom de med utenlandserfaring (gradsmobile og delmobile) og de uten utenlandserfaring (ikke-mobile) ikke er statistisk signifikante ($\alpha = 0.05$), indikerer at det ikke er noen reelle forskjeller i populasjonen, men det kan også skyldes utvalgsskjevhet eller at datamaterialet ikke inneholder et tilstrekkelig antall observasjoner til å påvise reelle sammenhenger (type II-feil).

større grad jobber deltid. Vi fant også at delmobile og særlig gradsmobile kom raskere i arbeid etter endt utdanning sammenlignet med ikke-mobile, og at det var en betydelig variasjon mellom fagfelt når det gjelder tid til første jobb.

Når det gjelder utdanningens relevans for arbeidet, viste resultatene at både gradsmobile og delmobile i mindre grad oppga at de var overutdannede sammenlignet med ikke-mobile. Det var en betydelig variasjon i overutdanning mellom fagfelt, og det var særlig for økonomisk administrative fag at en høyere andel kandidater uten utenlandserfaring var overutdannet sammenlignet med kandidater med utenlandserfaring. Vi undersøkte om forskjellene i sannsynlighet for overutdanning mellom de med og uten utenlandserfaring skyldes kandidatens bakgrunn, humankapital, fagfelt eller sektor, men resultatene fra regresjonsmodellene tyder på at disse faktorene betyr lite for å forklare de observerte forskjellene.

Tilslutt undersøkte vi om det var lønnsforskjeller mellom mobilitetstyper. Vi fant at gradsmobile i gjennomsnitt tjener mer enn delmobile og ikke-mobile, og at månedslønnen varierer noe med fagfelt. Vi gjennomførte flere regresjonsanalyser for å undersøke om lønnsvariasjonen etter utenlandserfaring kunne tilskrives forskjeller mellom kandidatene i bakgrunn, humankapital, fagfelt, sektor eller overutdanning, men fant i liten grad støtte for det. Verken med eller uten kontroll for disse forholdene var det statistisk signifikante lønnsforskjeller mellom kandidater med utenlandserfaring (gradsmobile/delmobile) sammenlignet med ikke-mobile.

Det er viktig å understreke at vi ikke kan trekke noen årsak-virkningskonklusjoner av analysene i dette kapitlet. Det er en seleksjon i hvem som velger å ta utdanning utenlands. Det der derfor en plausibel mulighet for at det ikke er utenlandsoppholdet i seg selv som påvirker arbeidslivstilknytningen, men at det er egenskaper ved kandidatene som er avgjørende for både hvorvidt de velger å ta hele eller deler av utdanningen utenlands og deres arbeidslivstilknytning. I analysene av overutdanning og lønn har vi gjort et forsøk på å kontrollere for slik seleksjon, men disse analysene indikerer kun samvariasjon og ikke kausalitet. Det er også viktig å nevne at resultatene kunne ha sett annerledes ut med et større data-materiale. For noen av analysene er tallgrunnlaget lavt slik at det kan hende at vi ikke kan påvise signifikante forskjeller selv om det skulle vise seg å være det i populasjonen.

6 Internasjonale aspekter ved arbeidet

Både internasjonale og norske studier har vist at de som har studert i utlandet, ofte har arbeid med annet innhold enn de som ikke har utenlandserfaring. Eksempelvis gjør de oftere bruk av fremmedspråk i arbeidssituasjonen, og de har flere arbeidsreiser utenlands (Bracht og medarbeidere, 2006; Wiers-Jenssen, 2008). De som har studert i utlandet, er også mer tilbøyelige til å finne seg arbeid i utlandet (Wiers-Jenssen, 2008; Parey and Waldinger; 2010, Oosterbeek & Webbink; 2011, Rodrigues, 2013, Teichler 2015, Kaplan, 2016). Med andre ord ser det ut som at utdanning fra utlandet kan være et springbrett til en internasjonal karriere.

En viktig årsak til den politiske satsningen på studiemobilitet er at de som studerer i utlandet, skal bringe internasjonal kompetanse tilbake i norsk arbeidsliv. Selv om noen velger å arbeide i utlandet, reiser de aller fleste tilbake til Norge. Et viktig spørsmål er om de som har studert utenlands, jobber i mer internasjonale virksomheter? I dette kapitlet undersøker vi det som kan kalles *horisontale karrieredimensjoner*, det vil si ulikheter i type jobb og arbeidets innhold.

Sentrale spørsmål i mobilitetsdebatten er i hvilken grad, og på hvilke arenaer, utdanning fra utlandet kommer til anvendelse. I dette kapitlet vil vi fokusere på hvordan utenlandserfaringen kommer til nytte i jobbsammenheng.

I forrige kapittel undersøkte vi arbeidsmarkedstilpasningen til de som bosatte seg i Norge. Å arbeide i utlandet er en måte å ha internasjonal karriere på. I dette kapitlet ser vi først nærmere på de som er bosatt i utlandet, vi ser på hvem de er og hvordan deres arbeidslivstilknytning er sammenlignet med de som er bosatt i Norge. Deretter ser vi på internasjonale aspekter ved arbeidet blant de som bor i Norge.

6.1 Arbeid i utlandet

De aller fleste respondentene bor, og arbeider i Norge, men 11 prosent av respondentene (461 personer i utvalget vi analyserer) bor i utlandet. Dette er respondentene det tidligere har vært vanskelig å få svar fra i lignende undersøkelser, da det har vært vanskelig å få tilgang på kontaktinformasjon. Grunnen er at tidligere un-

dersøkelser har gått per post. Overgang til web-skjema og økt kvalitet på e-post-lister har nå gjort det mulig å nå også denne gruppen, og vi ser derfor nærmere på denne gruppen i dette underkapittelet.

Det er vesentlig høyere sannsynlighet for at de gradsmobile bosetter seg i utlandet etter studiene, enn de delmobile og ikke-mobile. Mens nær én av fem gradsmobile er bosatt utenlands, er tilsvarende andel kun tre prosent for de ikke-mobile. De gradsmobile står for 75 prosent av kandidatene som er bosatt utenlands. Videre har de delmobile også økt tilbøyelighet til å bosette seg i utlandet sammenlignet med de ikke-mobile. Dette indikerer at det å ta utdanning i utlandet medfører økt sannsynlighet for å bli boende i utlandet, men at det særlig er de som uteksamineres i utlandet som blir boende i utlandet, men at det i mindre grad gjelder de som har kortere opphold. Dette samsvarer med tidligere funn og andelen ser ut til å ha vært svært stabil over tid (St meld nr. 19 1996-1997, Wiers-Jensen 2005).

De aller fleste gradsmobile vender hjem til Norge for å arbeide. Arbeidsledigheten i Norge er lav sammenlignet med andre land, og velferdsordningene er gode, noe som bidrar til at vi trolig har høyere andel som vender tilbake enn andre land. Hvis man tar med i betraktningen at noen av de mobile studentene tar med seg utenlandske partnere hjem til Norge, er nettotapet av høyt utdannet arbeidskraft som følge av gradsmobilitet lav. Videre er det ikke utenkelig at flere vender hjem på et eller annet tidspunkt, potensielt også med en partner.

Tabell 6.1 Antall og andel personer som bor utenlands etter mobilitet

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil	Totalt
Antall bosatt utenlands	346	72	43	461
Andel av kandidater	22	7	3	11

6.1.1 Hvem arbeider i utlandet?

For kandidater fra de norske lærestedene³⁰ finner vi at kvinner er underrepresentert blant de som er bosatt i utlandet, mens innvandrere er overrepresentert; merk denne gruppen inkluderer også personer som kom til Norge for å ta utdanningen. Videre finner vi at de som er bosatt i utlandet etter mastergrad, er overrepresentert innenfor humanistiske og estetiske fag og naturvitenskapelige og tekniske fag, men underrepresentert innenfor økonomiske-administrative fag og samfunnsvitenskapelige fag. Det er derimot ingen forskjeller i alder eller sosial bakgrunn.

For de gradsmobile er det funnene derimot annerledes. Det er ingen forskjell i kjønns sammensetning eller innvandringsstatus, men de som bor i utlandet er yngre. Videre er det en høyere andel av de som er bosatt i utlandet som har foreldre med høyere utdanning. Ser vi på sammensetningen etter fagfelt, ser vi at det

³⁰ Kandidatene fra norske læresteder deles ikke opp i de ikke-mobile og de delmobile på grunn av det lave antallet kandidater som er bosatt i utlandet.

også for denne gruppen er overrepresentasjon blant humaniora og estetiske fag og naturvitenskapelig og tekniske fag, men også til dels i samfunnsvitenskapelige fag.

Tabell 6.2 Fordeling av bakgrunnskarakteristika på de som er bosatt i utlandet og Norge

Bakgrunn	Norske læresteder		Gradsmobile	
	Bosatt Norge	Bosatt utland	Bosatt Norge	Bosatt utland
Andel kvinner	56	43	61	62
Gjennomsnittsalder	29	29	27	26
Andel 26 år eller yngre	49	48	56	64
Innvandrer	9	50	4	4
Etterkommer	2	0	4	2
Mor høyere utdanning	65	63	68	71
Far høyere utdanning	52	50	69	71
Fagfelt				
Humaniora og estetiske fag	16	24	6	14
Samfunnsvitenskapelige fag	21	13	22	28
Økonomisk administrative fag	16	11	33	28
Naturvitenskapelig og tekniske fag	38	44	10	18
Utvalgte helsefag	10	8	28	12
N (=100%)	2553	115	1205	346

Majoriteten av de gradsmobile masterne vender hjem til Norge for å bosette seg, uavhengig av hvilket land de har studert i. Samtidig varierer andelen av de gradsmobile som vender hjem etter fullført grad, betraktelig med hvilket land de har studert i. Det er størst andel av de som har studert i Vest-Europa, som velger å bosette seg i utlandet, mens majoriteten av de som har studert i Øst-Europa, vender hjem. Dette har sammenheng med at det er store fagforskjeller mellom studentene i Øst-Europa og Vest-Europa. Som nevnt tidligere består en stor andel av studentene som studerer i Øst-Europa av medisinere. En stor andel av de som studerer i Nord-Europa, bosetter seg også i utlandet. Funnet samsvarer med en tidligere studie (Saarikallio-Torp og Wiers-Jenssen 2010). Høyest andel som bosetter seg i utlandet, finner vi blant de som har studert i Sverige og Nederland (henholdsvis 48 prosent og 43 prosent), men her er det totale antallet kandidater lavt (42 og 35).

Litt overraskende så finner vi at en tredel av de gradsmobile som arbeider i utlandet arbeider i et annet land enn studielandet. Det må derfor være andre årsaker enn nettverk opparbeidet i studielandet som har gjort at disse har valgt å bosette seg i utlandet. Med unntak av at 18 prosent av disse har arbeid i Sverige, er det ingen land som utpeker seg spesielt.

Tabell 6.3 Antallet respondenter og andelen av disse som er bosatt i utlandet etter studieland

	Andel bosatt utland	N
Norge	4	2669
Norden (utenom Norge)	24	403
Britiske Øyer	24	527
Vest-Europa	39	137
Øst-Europa	8	292
Nord-Amerika	30	105
Oceania	11	57

6.1.2 Arbeidslivstilknytning

I kapittelet om arbeidslivstilknytning fokuserte vi på de som er bosatt i Norge. Her gjør vi derfor analyser der vi inkluderer de som er bosatt i utlandet, for noen av hovedvariablene i kapittel 5. Tabell 6.4 viser andelen sysselsatte er lavere blant de som er bosatt i utlandet, enn blant de som er bosatt i Norge, noe som er drevet av at en høyere andel som er utenfor arbeidsstyrken av de som er bosatt i utlandet. Dette samsvarer med tidligere funn (Wiers-Jensen 2005).

Tabell 6.4 Arbeidsmarkedsstatus for kandidater etter bosted

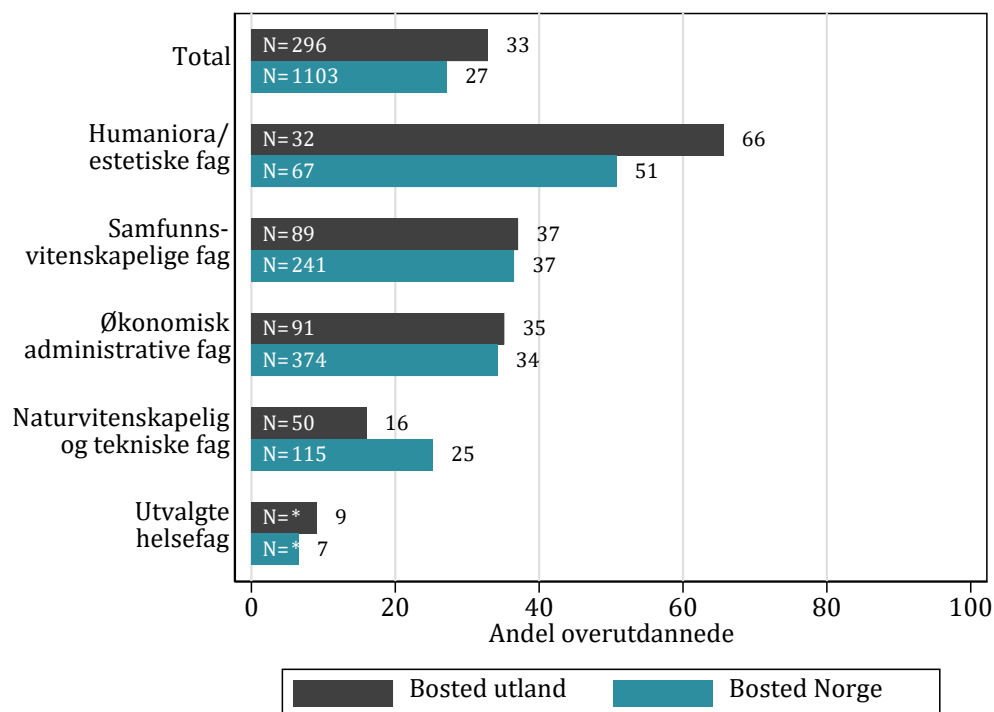
	Norsk grad		Gradsmobile	
	Bosted Norge	Bosted utland	Bosted Norge	Bosted utland
I arbeidsstyrken totalt	98	92	99	96
Sysselsatt	96	89	98	94
Arbeidsledig (i prosent av arbeidsstyrken)	2	3	1	3
Utenfor arbeidsstyrken	2	8	1	4
N (= 100%)	2532	116	1200	336

I kapittel 5 så vi at de gradsmobile hadde en lavere andel som var overutdannet sammenlignet med de delmobile og ikke-mobile. Dette tyder på at gradsmobile som har bosatt seg i Norge, har en relativt god tilpasning til det norske arbeidsmarkedet.

Figur 6.1 viser andelen overutdannede etter bostedsland og fagfelt for kun gradsmobile. Den viser at det ikke er noen vesentlige forskjeller mellom de gradsmobile som har bosatt seg i utlandet og de som har bosatt seg i Norge i andelen overutdannede. Selv om forskjellen i humaniora og estetiske fag tilsynelatende er stor, er den ikke statistisk signifikant (N=32 for bosted utland, og n=67 for bosted Norge).

Ser man hele gruppen av gradsmobile under ett, uten å ta hensyn til fagfelt, er det en liten tendens til at de som er bosatt i utlandet, har høyere andel overutdannede enn de som er bosatt i utlandet ($p=0.051$). Foretar man en regresjon der man kontrollerer for fagfelt derimot, forsvinner sammenhengen. Sammenhengen er derfor i stor grad drevet av forskjeller i fagfeltsammensetning mellom de som er

bosatt i utlandet og de som er bosatt i Norge og at mastere fra de ulike fagfeltene har ulik tilbøyelighet for overutdanning.



Figur 6.1 Andel overutdannede etter bostedsland og fagfelt, for gradsmobile. Prosent

Note: Utvalgte helsefag: N=33 for bosted utland og 305 for bosted Norge.*

Ser man på samsvar mellom utdanningens innhold og arbeidsoppgaver, finner man noe av det samme mønsteret. Tabell 6.5 viser at, sett under ett, er det en høyere andel (9,8 prosent) av de gradsmobile som er bosatt i utlandet som svarer at arbeidsoppgavene samsvarer dårlig med utdanningens innhold, enn av de gradsmobile som er bosatt i Norge (6,3 prosent, $p=0.038$), men forskjellen er ikke signifikant om man kontrollerer for fagfeltsammensetning ($p=0.30$). Den høye andelen innenfor humaniora og estetiske fag som er bosatt i utlandet, kombinert med at dette fagfeltet generelt har høyere sannsynlighet for manglende samsvar mellom utdanning og arbeid, ser ut til å drive forskjellen. Innenfor naturvitenskapelig og tekniske fag er andelen overutdannede og med dårlig samsvar mellom utdanning og jobb faktisk lavere blant de som er bosatt i utlandet, enn blant de som er bosatt i Norge, men forskjellen er ikke statistisk signifikant. Funnene våre tyder på at de som velger å bosette seg i Norge og de som velger å bosette seg utenfor Norge, gjør det omtrent like godt på arbeidsmarkedet.

Tabell 6.5 Andelen av de gradsmobile som synes innholdet i arbeidsoppgavene samsvarer godt, middels godt eller dårlig med utdanningen, etter bosted. Prosent

	Bosted Norge	Bosted utland
Godt	65	59
Middels godt	29	31
Dårlig	6	10
N (= 100%)	1104	295

6.2 Internasjonale aspekter ved arbeidet

Å arbeide i utlandet er en måte å ha en internasjonal karriere. Det å ha en jobb med internasjonale oppgaver i Norge er en annen. Et viktig politisk argument for å oppmuntre studentmobilitet er at mobile studenter tar med seg internasjonal kompetanse hjem til Norge. Det å øke mulighetene for å ha en internasjonal karriere er tidligere blitt funnet til å være et sentralt motiv for å studere i utlandet for Nordmenn (Wiers-Jenssen 2003). Som vi har sett har det store flertallet av de mobile studentene returnert til Norge to til fire år etter fullført utdanning. Vi vil derfor nå studere de som arbeidet i Norge på undersøkelsestidspunktet, for å se om de gradsmobile og delmobile har mer internasjonale jobber enn de ikke-mobile. Vi ser på noen karakteristika ved jobbene deres. Vi undersøker om de har jobber med internasjonalt tilsnitt, og i hvilken grad de får anvendt språkkompetanse i arbeidssituasjonen. Bare de som arbeider i Norge er inkludert i disse analysene.

6.2.1 Internasjonale bedrifter og reisevirksomhet

Virksomheter som har hovedkontor utenfor Norge, eller som har hovedkontor i Norge, men med søsterorganisasjoner utenfor Norge, kan bli ansett som mer internasjonale enn rent norske virksomheter. Både de gradsmobile og de delmobile har større andel som arbeider i virksomheter som har hovedkontor utenfor Norge enn de ikke-mobile (se Tabell 6.6). Videre har de delmobile også høyere andel enn de ikke-mobile som arbeider i norske virksomheter som har avdelinger i andre land, mens her skiller ikke de gradsmobile seg fra de ikke-mobile.

Ser vi nærmere på fordelingen per fagfelt (tabell V.9), ser vi at det i stor grad er innenfor økonomisk-administrative fag at studiemobilitet er assosiert med å arbeide i internasjonale virksomheter. De mobile kandidatene innenfor økonomisk-administrative fag har vesentlig høyere sannsynlighet for å arbeide i virksomheter med hovedkontor utenfor Norge og virksomheter med avdelinger i utlandet, enn de ikke-mobile. Økonomisk-administrative fag er det fagfeltet med høyest andel som arbeider innenfor internasjonale virksomheter generelt. Det er også tegn til at det er høyere sannsynlighet for internasjonalt arbeid for de gradsmobile enn de med norsk grad, innenfor samfunnsvitenskapelig og estetiske fag. Innenfor de andre fagfeltene er ikke forskjellene signifikante.

Når det gjelder reisevirksomhet, har faktisk de gradsmobile lavest andel som har reisevirksomhet generelt, både utenlands og innenlands, som en del av arbeidet, mens de delmobile har høyest. Dersom vi fokuserer på reisevirksomhet utenlands, finner vi at det fortsatt er de delmobile som har høyest andel, men her har også de gradsmobile høyere andel enn de ikke-mobile. Ser vi på antall reisedøgn blant de som reiser, er også dette høyere for de mobile enn de ikke-mobile.

Tabell 6.6 Andelene av de ulike mobilitetstypene med de ulike internasjonale aspektene av sitt arbeid

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil
Hovedkontor utenfor Norge	17	18	13
Hovedkontor i Norge, men avdeling i utlandet	23	27	22
Reisevirksomhet generelt	44	51	47
Reisevirksomhet utenlands	29	34	25
Gjennomsnittlig antall utenlands reisedøgn blant reisende	16	17	13
	1153	829	1585

Også med hensyn til hvorvidt arbeidet innebærer reisevirksomhet utenlands, er det store forskjeller mellom fagfeltene. Økonomisk administrative fag har høyest andel, med 40 prosent, mens samfunnsvitenskapelige fag uten juss har 26 prosent (helsefagene har naturlig nok kun 6 prosent). Men selv innenfor samme fagfelt er det forskjeller ut fra mobilitetsgrad.

6.2.2 Bruk av språk i arbeidssituasjonen

Bruk av fremmedspråk i arbeidet er en annen indikator for hvorvidt jobben har internasjonale aspekter. Språkkunnskaper er ofte landspesifikk humankapital, det vil si at den ofte er mer anvendelig i landet der utdanningen er tatt enn i andre land. Dette er selvsagt ikke alltid tilfelle; i en stadig mer globalisert verden kan kjennskap til andre lands språk, og også kultur, være viktige faktorer. Det vil derfor være store variasjoner i nytten av fremmedspråk avhengig av hvor man søker arbeid, og hvilket språk man har kjennskap til. For eksempel vil ferdigheter i engelsk være en relativt transnasjonal ferdighet som kan komme til god anvendelse overalt, mens kjennskap til tsjekkisk språk trolig er mindre etterspurt i det norske arbeidsmarkedet.

De aller fleste kandidatene bruker andre språk enn norsk i arbeidssituasjonen. Andelen er høyere for de mobile (både de gradsmobile og de delmobile) studentene enn for de ikke-mobile studentene. At mobile studenter bruker utenlandske språk mer enn andre grupper samsvarer med tidligere funn (Saarikallio-Torp og Wiers-Jenssen 2010). Som nevnt tidligere i kapitlet arbeider 11 prosent av utvalget utenfor Norge, og en overvekt av disse er gradsmobile. Disse er ikke inkludert i analysene. At disse bruker et annet språk enn norsk i arbeidssituasjonen er relativt gitt. Derfor er forskjellen mellom de mobile og de ikke-mobile kandidatene enda høyere.

Tabell 6.7 Andelen som svarer ja på at de bruker andre språk enn norsk/skandinavisk i arbeidssituasjonen, blant de som er bosatt i Norge

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil
Andel ja	85	84	79
N (=100%)	1102	799	1512

Som nevnt i kapittel 1, er det klart mest vanlige undervisningsspråket for norske studenter i utlandet engelsk, etterfulgt av norsk/skandinavisk. Også tatt i betraktning at det vanligste arbeidsspråket i Norge etter norsk er engelsk er det derfor ikke overraskende at de fleste som brukte et annet språk enn norsk i arbeidet, brukte engelsk. Seks prosent brukte tysk, fire prosent brukte fransk og tre prosent brukte spansk. For tysk og fransk er det ingen variasjon mellom de gradsmobile, delmobile og ikke-mobile, for fransk er andelen noe høyere for gradsmobile, men forskjellen er liten og ikke signifikant.

Tabell 6.8 Prosentandelen som brukte henholdsvis engelsk, tysk, fransk og spansk i arbeidet (mer enn ett språk per person mulig)

	Engelsk	Tysk	Fransk	Spansk	Annet
Gradsmobil	85	2	3	3	7
Delmobil	84	3	3	4	3
Ikke-mobil	78	2	1	4	4
N (= 100%)	3567	3567	3567	3567	3567

Kandidatene ble også spurt om språket de brukte var tilegnet på utenlandsopphold. Det er kun 25 prosent som svarer bekreftende på dette. Formuleringen er nok noe uheldig med tanke på engelsk, siden engelsk i stor grad er noe de fleste lærer og mestrer før et utenlandsopphold. For de øvrige språkene er derimot andelen som sier det er tilegnet på utenlandsopphold, 56 prosent. Det er også en liten andel av de som bruker andre språk enn norsk, som har dette språket som morsmål, dette gjelder for 8 prosent av respondentene.

Tabell 6.9 Hvor ofte kandidatene bruker ulike språk i sitt arbeid

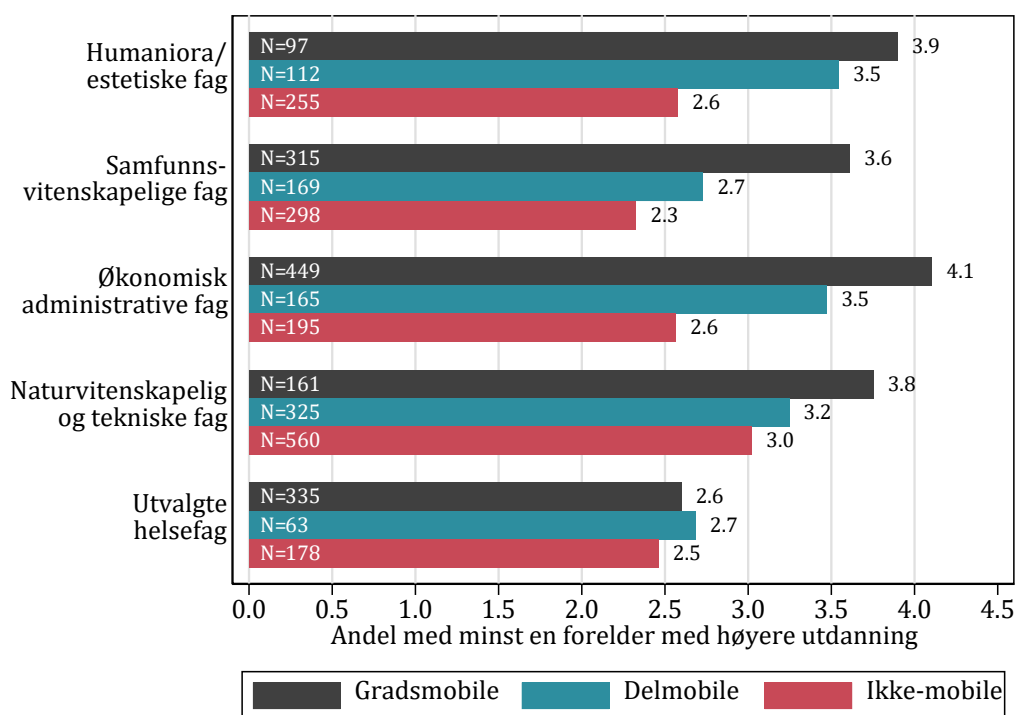
	Engelsk	Tysk	Fransk	Spansk	Annet
Daglig eller nesten daglig	47	19	19	22	24
Hver uke	21	15	14	23	19
Hver måned	19	19	28	18	18
Sjeldnere enn hver måned	13	47	38	38	40
N (=100%)	3142	181	120	93	200

NB. Andelen er regnet ut fra de som krysset av for at de brukte språket og ikke fra totalpopulasjonen

Ser vi på hyppigheten av bruk av fremmedspråk ser vi at 65 prosent av de som bruker engelsk, bruker det hver uke, hvorav de fleste av disse bruker det daglig. De andre språkene er derimot mindre hyppig brukt. Det er ingen forskjeller mellom mobilitetstypene i hvor ofte de bruker engelsk (tabell v12).

6.2.3 Internasjonaliseringsindikator

Vi lager en indeks for hvor internasjonalt arbeid kandidatene innehar basert på indikatorene for hvorvidt en kandidat arbeider i et internasjonalt selskap, andelen forretningsreiser utenlands og bruk av språk (se faktaboks), indikatoren tar verdier mellom 0 og 9. Figur 6.2 viser fordelingen per fagfelt på denne internasjonaliseringsindikatoren. Vi ser at med unntak av helsefag er det tydelig at de gradsmobile har mer internasjonale jobber enn de med norsk grad. Videre har de delmobile noe mer internasjonale jobber enn de ikke-mobile. Resultatet indikerer derfor at erfaring med å studere utenlands øker sannsynligheten for å ha en internasjonal jobb. Samvariasjonen er særlig sterk for gradsmobile, men er også betydelig for delmobile i humaniora/estetiske fag og økonomisk-administrative fag. Funnene samsvarer med tidligere funn (Wiers-Jensen, 2008).



Figur 6.2 Gjennomsnittsverdi på internasjonal jobbindeksen per fagfelt, for de ulike mobilitetstypene

Faktaboks 3: Internasjonaliseringsindikator

Internasjonaliseringsindeks er en indikator for graden av internasjonalt arbeid for en kandidat. Det er en kombinasjon av en rekke indikatorer som er vektlagt som følger:

Bosted		Bruk av fremmedspråk	
Utenlands	1	Ingen bruk	0
Norge	0	Bruk av ett språk	1
		Bruk av mer enn ett språk	2
Arbeidsplass		Hyppighet på mest brukte språk	
Arbeid i internasjonalt selskap	1	Ingen bruk av fremmedspråk	0
Norsk selskap	0	Månedlig eller mindre	1
		Ukentlig eller mer	2
Reiser utenlands			
Ingen	0		
Lavt antall dager (1-10)	1		
Medium antall dager (11-20)	2		
Høyt antall dager (21+)	3		

Minimumsverdi: 0 Maksverdi: 9

6.2.4 Oppsummering

Studier utenlands fører til økt sannsynlighet for å bosette seg i utlandet, men effekten er vesentlig høyere for de gradsmobile enn de delmobile. Én av fem gradsmobile mastere arbeider i utlandet to til fire år etter endt utdanning, mot under én av ti delmobile. De som velger å bosette seg i utlandet, skiller seg fra de som ikke velger å bosette seg i utlandet på noen av bakgrunnskjennetegnene (kjønn, alder, etnisitet, fagfelt). Kjennetegnene ved de som velger å bosette seg utenlands, er derimot ulike for de gradsmobile og de med norsk grad, og det er derfor vanskelig å konkludere noe om for hvem utenlandserfaring øker sannsynligheten for å bosette seg i utlandet.

Gradsmobile som har studert i Vest-Europa eller Nord-Amerika, har økt tendens til å bosette seg i utlandet, mens gradsmobile fra Øst-Europa og Oceania (hovedsakelig Australia) har lavere tendens. Dette har trolig sammenheng med at de

ulike landene representerer ulik motivasjon for å reise ut. Gradsmobile i Øst-Europa er i stor grad medisinstudenter, som i større grad er mobile fordi de må, og ikke nødvendigvis fordi de ønsker å studere utenlands.

En tredel av de gradsmobile som er bosatt i utlandet, er bosatt i et annet land enn studielandet. Dette tyder på at det delvis er andre årsaker enn landspesifikk humankapital og nettverk som er årsaker til at man velger å bosette seg i utlandet. Dette har sammenheng med at mange som studerer i utlandet gjør det fordi de ønsker seg en internasjonal karriere (Hovdhaugen og Wiers-Jenssen, 2017). Videre viser teorien om mobilitetskapital at én mobilitetsopplevelse ofte leder til en annen. I tillegg kan de ha funnet en partner som også var internasjonal student.

Andelen sysselsatte er noe lavere blant de som velger å bosette seg i utlandet, enn blant de som er bosatt i Norge. Grunnen er at flere av dem som bor i utlandet står utenfor arbeidsstyrken. Vi finner ingen forskjeller mellom de gradsmobile som har bosatt seg i utlandet og de som har bosatt seg i Norge på andre mål på arbeidsmarkedstilpasning, som overutdanning og samsvar mellom utdanning og arbeid.

Fokuserer vi på de som arbeider i Norge, finner vi at de mobile i større grad enn de ikke-mobile har arbeid med internasjonalt tilsnitt. Funnet er basert på en indikator som inkluderer hvorvidt virksomheten har hovedkontor utenfor Norge, hvorvidt virksomheten har avdelinger i utlandet (dersom den har hovedkontor i Norge), reisevirksomhet utenlands og bruk av fremmedspråk. Det er liten forskjell mellom de gradsmobile og de delmobile. Unntaket er for arbeid utenlands; gradsmobile har en vesentlig større andel enn delmobile som arbeider utenlands. De delmobile har derimot vesentlig høyere andel som har reisevirksomhet utenlands i arbeidet.

De aller fleste, både mobile og ikke-mobile, bruker fremmedspråk i arbeidet sitt, hovedsakelig engelsk. Svært få bruker andre språk som tysk, fransk og spansk og andelen og hyppighet varierer ikke med mobilitetstype. Dette indikerer derfor at språkkunnskaper ikke nødvendigvis kommer til anvendelse i det norske arbeidsmarkedet. Det er imidlertid viktig å presisere at masterne som er undersøkt, er tidlig i sin karriere, og at det kan tenkes at de senere finner arbeid der de i større grad kan trekke veksler på språkkompetanse. Det er heller ikke gitt at masterne har forventet å finne arbeid der språkkompetanse kan utnyttes fullt ut. Likevel, en undersøkelse fra 2008 viste at kandidater utdannet i europeiske land utenom Norden og Storbritannia/Irland hadde forventet å få mer bruk for sin språklige kompetanse enn de faktisk gjør (Støren og Nesje, 2018).

7 Jobbmestring og jobbtilfredshet

Så langt i denne rapporten har vi sett at de gradsmobile kandidatene ser ut til å ha lik eller på enkelte indikatorer ha noe bedre arbeidsmarkedstilpasning enn (spesielt) de ikke-mobile kandidatene. Det er et mål at færrest mulig med høyere utdanning opplever å være overutdannet. Høyere utdanning er kostbart for samfunnet. I tillegg viser noen studier at opplevelsen av diskrepans mellom nivået på utdanningen og arbeidsoppgavene er assosiert med lavere tilfredshet for individet (Allen & Van der Velden 2001, Amador 2013). I dette kapitlet skal vi undersøke masternes holdninger til jobben. Vi skal benytte to ulike mål: i) tilfredshet med nåværende jobb og ii) jobbmestring. I hvilken grad gjenspeiler masternes opplevelse av jobbmestring og tilfredshet med nåværende jobb, resultatene fra kapittel fem? Opplever de gradsmobile kandidatene også bedre arbeidslivstilpasning når det forstås som jobbmestring og jobbtilfredshet?

I dette kapitlet inkluderer vi både dem som ble uteksaminert i 2015 og 2016. Vi har gjort analyser som tilsier at responsen fra de gradsmobile i 2015 og 2016-kullet ikke skiller seg fra hverandre, og vi ønsker derfor å inkludere alle for å få så stort tallgrunnlag som mulig med tanke på å gi mer robuste analyser når vi innde-ler materialet i undergrupper som fagfelt.

7.1 Jobbmestring

Å oppleve mestring i jobben³¹ er viktig for den enkeltes helse og trivsel. I vårt tilfelle forstås jobbmestring som en persons tro på at han eller hun har evne til å mestre arbeidsoppgaver i jobben. Lav grad av jobbmestring er knyttet til mer sårbarhet for stress (Jerusalem og Schwarzer, 1992) som igjen er assosiert med både

³¹ Jobbmestring er målt gjennom seks spørsmål, der kandidatene har svart på en skala fra en (ikke i det hele tatt) til seks (i svært stor grad). Disse seks spørsmålene utgjør til sammen et batteri som er utarbeidet av Rigotti, Schyns, & Mohr (2008), som måler «occupational self-efficacy». Occupational self-efficacy er forstått som en persons tro på at han eller hun har evne til å mestre arbeidsoppgaver i jobben.

psykisk og fysisk uhelse^{32,33} Mange sykemeldinger er relatert til forhold ved arbeidsplassen. Høyt utdannede mennesker er til en viss grad beskyttet mot dette (STAMI, 2015). Gjennom lang utdanning har de opparbeidet seg høy grad av kompetanse som gjør dem i stand til å løse komplekse arbeidsoppgaver. I tillegg har høyt utdannede gjerne jobber der de har gode muligheter for å bruke kompetansen sin på varierte oppgaver. De kan ha mye ansvar, men også autonomi til å bestemme hvordan arbeidshverdagen skal se ut. Disse faktorene er essensielle for å oppleve mestring og for å unngå stress og helseplager (Karasek og Theorell, 1990).

Tabell 7.1 viser at masternes rapporterte jobbmestring er svært høy. På en skala fra 1 til 6 (der 6 er i svært stor grad), vurderer de i snitt sin arbeidsmestring til å være 5,1. De gradsmobile rapporterer å oppleve noe mer jobbmestring enn de to andre gruppene. Forskjellen er liten, men signifikant. Snittet for de delmobile og ikke-mobile er omtrent like stor. Dette betyr at det er de gradsmobile som skiller seg *litt* positivt ut.

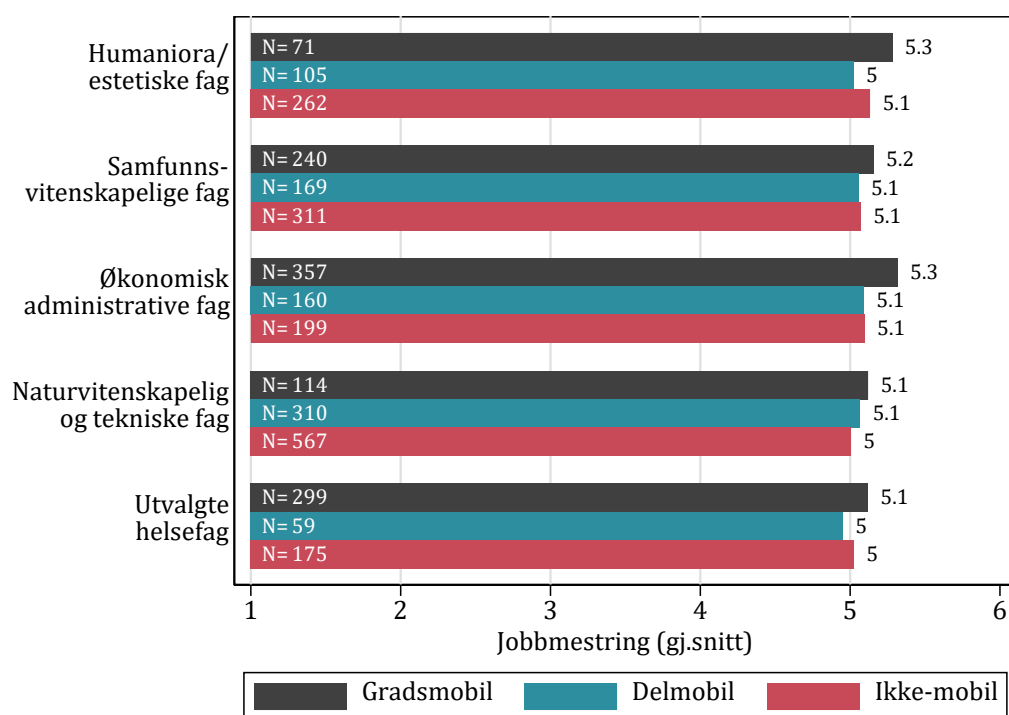
Tabell 7.1 Gjennomsnittlig jobbmestring etter mobilitet

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil	Total
Gjennomsnitt	5,20	5,05	5,05	5,10
Standardavvik	0,59	0,69	0,68	0,66
N	1101	820	1536	3457

I Spesialkandidatundersøkelsen 2017 (Støren mfl., 2018) var det ingen fagfeltforskjeller i grad av jobbmestring. Resultater fra denne undersøkelsen (Figur 7.1) viser at kandidatene fra økonomisk-administrative fag har et signifikant høyere gjennomsnitt enn de andre fagfeltene, med unntak av humanistiske og estetiske fag. Forskjellen i jobbmestring for gradsmobile og ikke-mobile ser ikke ut til å være knyttet til hvilket fagfelt de kommer fra, det vil si det er ingen interaksjonseffekt mellom fagfelt og hvorvidt en har vært mobil. Det er likevel de gradsmobile økonomene og de gradsmobile humanistene som oppgir høyest grad av jobbmestring.

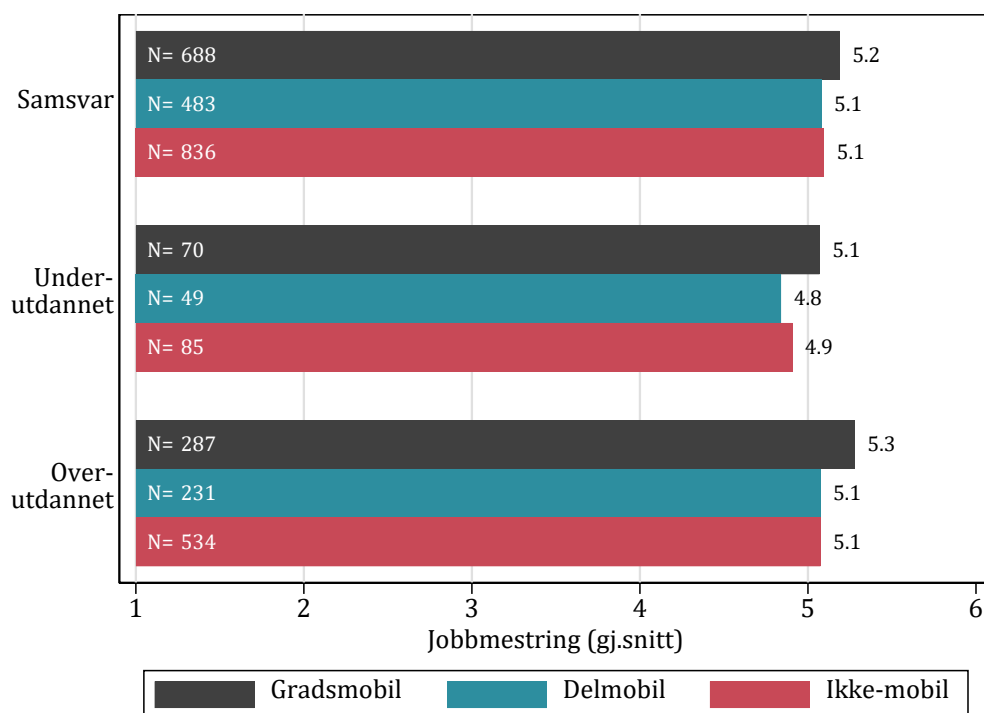
³² Uhelse forstås her i tråd med store medisinske leksikons definisjon, som en «samlebegrep på fenomener som virker nedsettende på evnen til normal eller ønsket livsutfoldelse.»

³³ <https://noa.stami.no/arbeidsmiljoindikatorer/psykososialtorganisorisk/krav-kontroll-sosialstotte/hoye-jobbkrav-og-lav-kontroll/>



Figur 7.1. Gjennomsnittlig jobbmestring etter mobilitetstype og fagfelt

I kapittel 5 så vi at de delmobile har høyest andel som opplever samsvar mellom utdanning og arbeid. Fordi vårt utvalg består av personer med mastergrad, er det naturlig nok relativt sett få som er underutdannet. Det er likevel interessant å se på relasjonen mellom jobbmestring og samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver. Det er plausibelt å anta at de underutdannede opplever mindre jobbmestring. Figur 7.2 bekrefter også dette. De som er underutdannet har noe lavere gjennomsnitt på jobbmestring sammenlignet med de to andre gruppene. De overutdannede skiller seg ikke fra de som opplever samsvar mellom arbeidsoppgavene og utdanningen, når det kommer til jobbmestring.



Figur 7.2. Gjennomsnittlig jobbmestring etter samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver samt mobilitetstype

Gradsmobile har den høyeste graden av jobbmestring. Kapittel 4 viste at de gradsmobile også har en mer positiv vurdering av sin utdanning enn de som har tatt graden i Norge. Dette gjald både den overordnede vurderingen av utdanningen og vurderingen av studiets relevans for arbeidslivet. Når de rapporterer at studiet er relevant for arbeidet, kan dette handle om at de har opparbeidet seg ferdigheter og kompetanser som gjør at de er rustet til nettopp å løse oppgaver i arbeidslivet. Det kan derfor være at de gradsmobiles høyere jobbmestring kan forklares gjennom at de opplever at studiet er mer relevant for arbeidslivet. For å undersøke dette benytter vi lineær regresjon der vi undersøker samvariasjonen mellom jobbmestring og variablene mobilitet (om man var gradsmobil eller delmobil), samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver (om man er overutdannet eller underutdannet), tilfredshet med utdanningen, samt vurdering av utdanningens arbeidslivsrelevans.

Regresjonene i Tabell 7.2 viser, at (modell 1) betydningen av gradsmobilitet er svært liten, men signifikant, og at (modell 2) denne reduseres noe, men fortsetter å være signifikant etter å ha inkludert kontroll for grad av tilfredshet med utdanningen og arbeidsrelevans. Årsaken til at de gradsmobile opplever marginalt mer jobbmestring, ser derfor ikke *bare* ut til å være relatert til at de er mer fornøyd med utdanningen og studiets arbeidslivsrelevans. Det er viktig å påpeke at koeffi-

sienten mellom jobbmestring og henholdsvis tilfredshet med utdanningen og arbeidslivsrelevans er positiv og signifikant, og størrelsen på regresjonskoeffisientene tyder på at de har større betydning for jobbmestring enn det mobilitet har.

Tabell 7.2 Lineær regresjon av jobbmestring

	Model 1		Model 2	
	b	Se	b	se
Gradmobil ^a	0.15*	(0.03)	0.11*	(0.03)
Delmobil ^a	0.01	(0.03)	0.03	(0.03)
Underutdannet ^b			-0.19*	(0.05)
Overutdannet ^b			0.10*	(0.02)
Tilfredshet med utdanningen			0.10*	(0.02)
Studiets arbeidslivsrelevans			0.10*	(0.01)
Konstantledd	5.03*	(0.02)	4.15*	(0.07)
Kontrollvariabler	Ja		Ja	
N	3117		3117	
r ²	0.02		0.08	

*Note: Regresjonskoeffisienter (b) og standardfeil (se); * p<0.05; kontrollvariabler viser til kjønn, alder og innvandrerstatus; ^a = referansekategori er ikke-mobile; ^b = referansekategori er kandidater som oppgir samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver.*

7.2 Tilfredshet med nåværende jobb

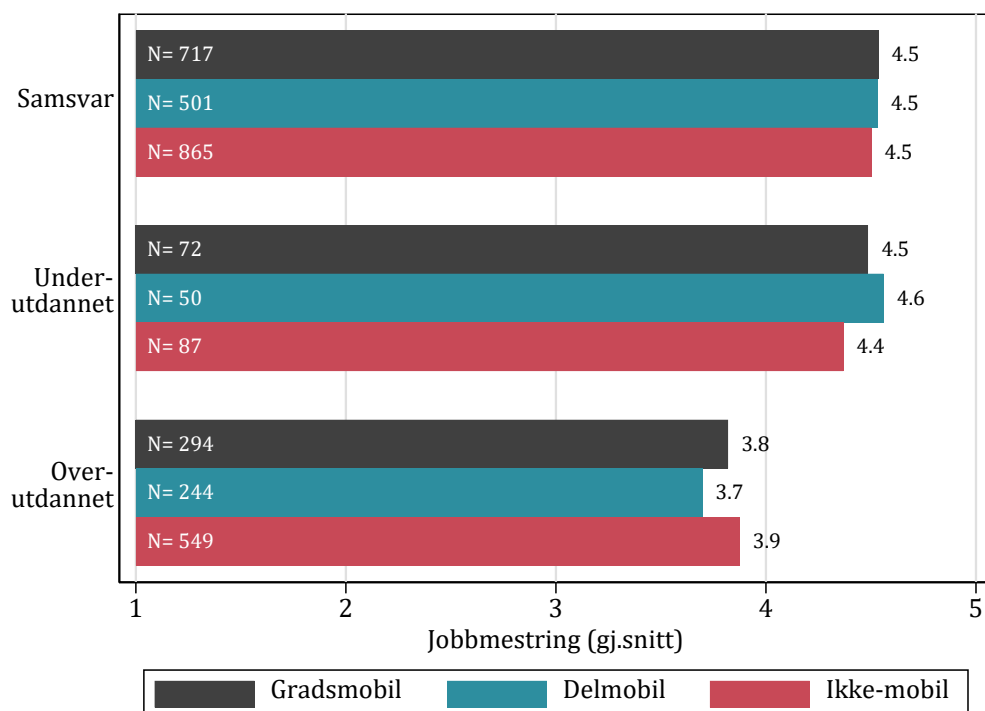
Jobbmestring er viktig for å utføre arbeidsoppgavene på en hensiktsmessig måte. I Karasek og Theorells (1990) «krav- kontroll- støtte» modell, er opplevelsen av å kontrollere arbeidsoppgavene, det vil si mestre, viktig for å unngå stress. Karasek og Theorells modell består, i tillegg til sosial støtte, av dimensjonene, krav og kontroll, der en arbeidstaker beveger seg på et kontinuum fra lav til høy grad av både kontroll og krav. Empirisk har det vist seg at høy grad av kontroll har en positiv effekt på personens helse og trivsel, mens høye krav kan ha en negativ effekt. I tillegg kan kombinasjonene av krav og kontroll i arbeidssituasjonen påvirke velvære noe ulikt.

Det er godt dokumentert at kombinasjonen av høye krav og lav kontroll i arbeidssituasjonen er relatert til uhelse og sykefravær³⁴. Samtidig vil de som både har lave krav og lav kontroll, kunne ende opp i en passiv jobbsituasjon, der utgangspunktet for læring og utvikling er lav. I motsatt fall er det sannsynlig at høye krav, men også høy kontroll kan virke utviklende og motiverende. Til sist har vi arbeidere som opplever høy kontroll, men lave krav; disse kan raskt ende opp med å kjede seg i arbeidet.

Forstår man jobbmestring som et aspekt av kontroll, opplever kandidatene i våre undersøkelser høy grad av kontroll. I så måte er det kanskje spesielt risikoen for å havne i kategori fire, lave krav og høy kontroll, som er størst blant kandidater

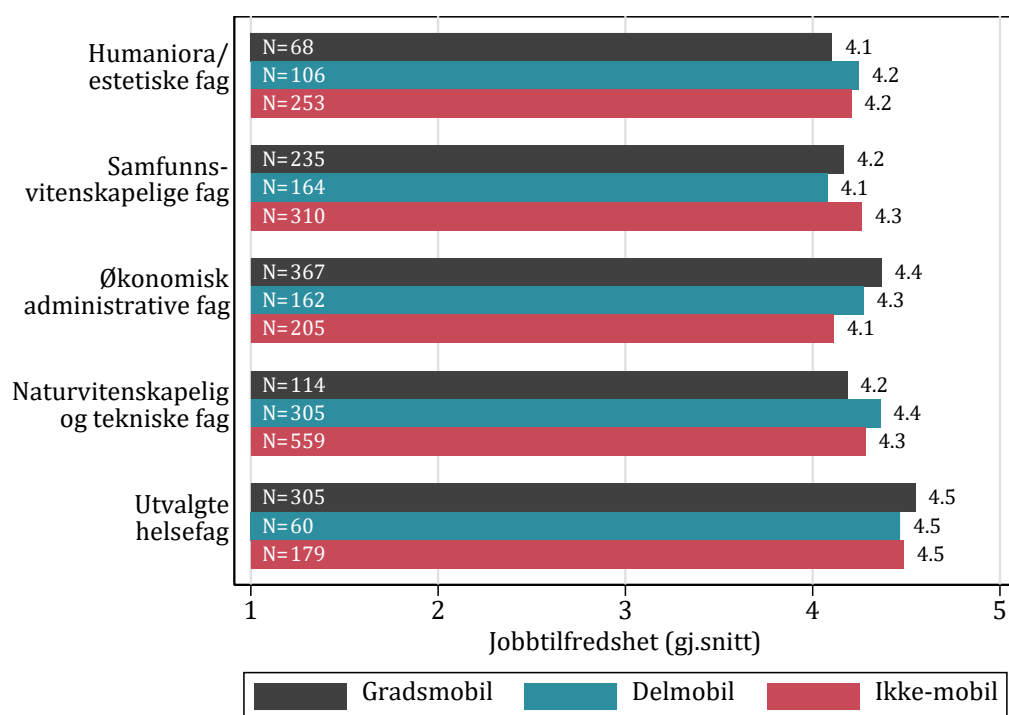
³⁴ <https://noa.stami.no/arbeidsmiljoindikatorer/psykososialtorganisatorisk/krav-kontroll-social-stotte/hoye-jobbkrav-og-lav-kontroll/>

med høy utdanning. Dette gjenspeiles i andelen som rapporterer å være overutdannet sammenlignet med underutdannet. Der underutdanning var assosiert med lavere jobbmestring, kan vi anta at overutdanning er assosiert med lavere jobbtildfredshet. Dette bekreftes av Figur 7.3, som viser at gjennomsnittlig jobbtildfredshet er lavere for de som er overutdannet, sammenlignet med dem som opplever samsvar eller er underutdannet.



Figur 7.3. Gjennomsnittlig jobbtildfredshet etter samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver samt mobilitet

Figur 7.4 viser gjennomsnittlig jobbtildfredshet etter samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver for ulike mobilitetstyper. Figuren viser at det er forskjeller mellom fag, nærmere bestemt er kandidatene fra helsefag samlet sett signifikant mer tilfreds med nåværende arbeid enn de andre fagfeltene. I motsetning til jobbmestring er det *overordnet* sett ingen forskjell mellom de gradsmobile, de delmobile og ikke-mobile i jobbtildfredshet.



Figur 7.4. Gjennomsnittlig jobbtildfredshet etter mobilitet og fagfelt

Analysene viser samtidig at dette ikke gjelder for kandidater innen økonomisk administrative fag. De gradsmobile og delmobile har et signifikant høyere jobbtildfredshet enn de ikke-mobile innen dette fagfeltet. I kapittel 5 så vi at det er stor forskjell mellom de gradsmobile og de ikke-mobile kandidatene innen økonomisk administrative fag når det gjaldt forekomsten av overutdanning. Forskjeller i jobbtildfredshet etter utenlandserfaring kan kanskje forklares med forskjeller i overutdanning blant kandidatene innen dette fagfeltet. For å undersøke om forskjeller i jobbtildfredshet mellom mastere som har vært mobile og de som ikke har vært det blant mastere i økonomisk-administrative fag avhenger av overutdanning, utfører vi regresjonsanalyser for denne gruppen. Tabell 7.3 viser at det er en positiv samvariasjon mellom jobbtildfredshet og mobilitet for kandidater innen økonomisk administrative fag (modell 1). Når vi i modell 2 innfører kontroll for overutdanning og underutdanning svekkes koeffisienten noe, men forsvinner ikke helt og er fortsatt statistisk signifikant. Det betyr at det antakeligvis er andre faktorer som forklarer den observerte forskjellen i jobbtildfredshet etter mobilitet for kandidater innen økonomisk administrative fag.

Tabell 7.3 Lineær regresjon av jobbtildfredshet for kandidater utdannet innen økonomisk-administrative fag

	Model 1		Model 2	
	b	se	b	se
Gradsmobil ^a	0.30*	(0.10)	0.22*	(0.09)
Delmobil ^a	0.23*	(0.11)	0.11	(0.11)
Underutdannet ^b			0.16	(0.16)
Overutdannet ^b			-0.66*	(0.08)
Konstantledd	4.00*	(0.08)	4.34*	(0.09)
Kontrollvariabler	Ja		Ja	
N	671		671	
r ²	0.03		0.13	

*Note: Regresjonskoeffisienter (b) og standardfeil (se); * p<0.05; kontrollvariabler viser til kjønn, alder og innvandrerstatus; ^a = referansekategori er ikke-mobile; ^b = referansekategori er kandidater som oppgir samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver.*

7.3 Oppsummering

Resultatene fra dette kapitlet viser at kandidatene kan sies å både oppleve høy grad av mestring i jobben og tilfredshet med nåværende jobb. De gradsmobile opplever en litt høyere grad av jobbmestring enn de ikke-mobile. Analysene viser videre at noe av grunnen til at de gradsmobile opplever større jobbmestring, er knyttet til at de også har en mer positiv vurdering av utdanningen og vurderer studiet til å være noe mer relevant for arbeidslivet, enn øvrige mastere.

De gradsmobile er imidlertid ikke mer fornøyde med jobben enn delmobile og ikke-mobile, med unntak av mastere i økonomisk-administrative fag. Noe av grunnen til at de gradsmobile økonomene opplever høyere grad av jobbtildfredshet er at de også har lavere andel som er overutdannet sammenlignet med de ikke-mobile økonomene, men dette forklarer ikke alt. Flere studier viser at overutdanning er knyttet til lavere jobbtildfredshet: Å ikke få benyttet seg av de ferdighetene man har opparbeidet seg gjennom en utdanning er lite tilfredsstillende. Våre analyser viser også at de overutdannede har lavere snitt på jobbtildfredshet enn både underutdannede og de som opplever samsvar mellom utdanning og arbeid. Dette tilsier at man bør unngå at høyt utdannede opplever å være overutdannet over lenger tid. Når det er sagt er disse masterne fortsatt relativt nyutdannede, og mange vil antakeligvis bytte arbeid og få mer avansert arbeidsoppgaver i løpet av karrieren.

8 Avslutning

Hovedformålet med denne rapporten har vært å sammenligne overgangen fra utdanning til arbeidsmarkedet for personer med og uten utenlandserfaring, samt deres vurdering av utdanningen. Norge har en lang tradisjon med studenteksport og sammenlignet med andre europeiske land har norske studenter oftere studieerfaring fra utlandet. For flertallet av dagens studenter ser det å dra utenlands ut til å handle om å høste nye og andre erfaringer. Dog, for noen fagfelt er inntaksrestriksjoner ved norske læresteder en viktig pådriver for valget om å studere utenlands, spesielt innenfor helsefag og psykologiske fag. Generelt foreligger det lite forskning på betydningen av å ta hele sammenlignet med det å ta deler av utdanningen utenlands for arbeidsmarkedstilpasningen. Denne rapporten bidrar til å øke kunnskapen om gradsmobile, delmobile og ikke-mobile studenter. Innledningsvis stilte vi to overordnede spørsmål.

Hvordan vurderer de som har studert i utlandet kvaliteten på utdanningen, sammenlignet med de som har studert i Norge? Har de som har studert i utlandet i større eller mindre grad utfordringer i overgangen fra utdanning til arbeidsliv, sammenlignet med de som har all utdanning fra Norge, og i hvilken grad varierer dette etter fagfelt?

8.1 Utenlandserfaring: Humankapital og signal

I et arbeidsmarkedsperspektiv kan vi gjenfinne både argumenter for og mot at en utdanning i utlandet lønner seg. I mange sammenhenger framstilles utdanning fra utlandet som et gode, som øker kandidatenes kompetanse og dermed styrker mulighetene på arbeidsmarkedet. Studier i utlandet kan gi språk- og kulturkompetanse, og det kan bidra til å utvide perspektiver og føre til personlig utvikling, det vil si øke kandidatenes humankapital (Becker, 1993). Både myndigheter, læresteder og organisasjoner trekker gjerne fram slike humankapitalfaktorer som begrunnelser for hvorfor det er verdifullt å studere utenlands. Utenlandserfaring kan også være et signal (Spence, 1973) om at en innehar noen ferdigheter som er attraktive for arbeidsgiver. Signaliseringseffekten kan imidlertid slå begge veier; in-

nenfor enkelte fagfelt er det høy konkurranse om studieplassene i Norge og arbeidsgivere kan potensielt se på utenlandsstudier som et negativt signal, da de assosierer det med personer som ikke har kommet inn i Norge. Det kan også være slik at de som har hele utdanningen fra utlandet kan ha et svakere faglig nettverk i Norge og manglende erfaring med elementer som benyttes i norsk arbeidsliv (f.eks. systemer, programmer, lover og regler).

Det finnes noe forskning som ser på betydningen av utdanning fra utlandet fra et arbeidsgiverståsted. I en fersk undersøkelse blant norske arbeidsgivere, fant man at arbeidsgiverne ikke oppfatter utenlandserfaring som et særlig viktig rekrutteringskriterium (Støren og medarbeidere, 2019). Spørreskjemaundersøkelser blant europeiske arbeidsgivere, som kartlegger deres prioriteringer med hensyn til rekruttering, viser også at utenlandserfaring ikke kommer spesielt høyt opp på listen over de viktigste rekrutteringskriteriene (Humburg & van der Velden; 2015, Van Mol, 2017). I en undersøkelse av tyske arbeidsgivers holdning til utdanning i utlandet, finner Petzold (2017) at utenlandserfaring ikke fungerer som et positivt signal generelt sett, men at dette er noe arbeidsgivere prioriterer når de er ute etter kandidater som kan fylle internasjonale jobber. En undersøkelse blant finske arbeidsgivere finner noe av det samme; utdanning fra utlandet kan være en fordel om man søker arbeid med internasjonalt tilsnitt, men for andre typer jobber kan det ha lite å si, eller til og med virke negativt (Garam, 2005).

Når det gjelder arbeidsmarkedseffekter av utenlandserfaring er resultater fra tidligere studier, både nasjonale og internasjonale, blandede. Norske studier har funnet både negative og positive effekter av utdanning fra utlandet, mer spesifikt at de gradsmobile har noe større utfordringer med å få innpass på arbeidsmarkedet og større sannsynlighet for å oppfatte seg som overkvalifisert for det arbeidet de har på undersøkelsestidspunktet, men at de har noe høyere lønn (NIFU rapport 2005-3, NIFU rapport 2008-22).

I denne rapporten finner vi ingen tegn til negative utfall som følge av utenlandsopphold. Dette gjelder både vurdering av utdanningen og arbeidsmarkedstilpasningen, forstått som arbeidsledighet, overutdanning, lønn, jobbmestring og jobbtilfredshet. For mange av utfallene ligger gjennomsnittet for gradsmobile over gjennomsnittet for delmobile som igjen ligger over gjennomsnittet for ikke-mobile. Disse forskjellene er ikke alltid statistisk signifikante, men de gradsmobile har både en bedre vurdering av utdanningen og lik eller noe bedre arbeidsmarkedstilpasning på enkelte indikatorer enn de ikke-mobile, selv ved kontroll for forskjeller i sammensetningen av de ulike gruppene. Samlet sett tyder dette på at de gradsmobile gjør det noe bedre på arbeidsmarkedet enn de ikke-mobile, mens bildet for de delmobile er mindre entydig.

8.1.1 Endring i betydningen av mobilitet?

Funnene i vår rapport er i enkelte tilfeller ikke helt i tråd med tidligere studier. Når det gjelder samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver for kandidater som har vært internasjonalt mobile, versus de som ikke har vært det, foreligger det begrenset med internasjonal forskning. Tidligere analyser av data fra Finland og Norge, tyder imidlertid på at det noe større sannsynlighet for å være overutdannet (ha høyere utdanning enn arbeidsoppgavene krever) om man er uteksaminert i utlandet enn i hjemlandet (Saarikallio-Torp & Wiers-Jenssen, 2010, Wiers-Jenssen & Try, 2005). I vår undersøkelse finner vi derimot det motsatte: de gradsmobile og delmobile er i mindre grad overutdannet enn de ikke-mobile. Videre er det også en lavere andel gradsmobile som oppgir at de har en jobb der innholdet i arbeidsoppgavene samsvarer dårlig med utdanningen, sammenlignet med delmobile og ikke-mobile.

Resultatene avviker også fra internasjonal litteratur. En litteraturgjennomgang (Waibel, Rüger, Ette & Sauer, 2017) fant kun to studier hvor utenlandsstudenter oppga bedre arbeidsmarked utfall enn studenter uteksaminert i hjemlandet (Camelli, Ghishelli & Mignoli, 2008; Lianos, Asteriou & Agiomirgianakis, 2004). Disse studiene er derimot eldre, slik som de tidligere norske studiene som fant noen negative effekter.

Våre resultater kan tyde på at konsekvensene av å ta utdanning i utlandet har forandret seg de siste par tiårene. Dette kan henge sammen med globalisering og digitalisering. Annonsering av stillinger og jobbsøking foregår nå i stor grad på nett og til og med intervjuer kan foretas på tvers av landegrenser. Dette kan ha bidratt til å gjøre de fysiske barrierene for å søke arbeid i et annet land enn studie landet lavere enn tidligere og dermed redusert ulempen ved å studere utenlands.

Digitaliseringen har også økt arbeidsgiveres tilgang på informasjon om utdanninger fra utlandet. Dette, og økt fokus på internasjonalisering kan ha gitt økt kunnskap om utdanning fra utlandet i arbeidslivet, noe som kan ha redusert frykten for «ukjente utdanninger» både blant studenter og arbeidsgivere.

8.1.2 Fagforskjeller

Et av spørsmålene vi stilte oss i arbeidet med denne rapporten var hvem som har utbyttet av utdanning i utlandet. Gjennom store deler av rapporten har vi sammenlignet utfallsmålene innenfor hvert fagfelt. Dette har blitt gjort fordi vi fra tidligere undersøkelser har erfart at det er forskjeller mellom fagfelt i både tilpasning til arbeidsmarkedet og utdanningssituasjon. Siden det er forskjeller i sammensetningen mellom fagfelt for de ulike mobilitetstypene er det derfor lite hensiktsmessig å studere utbyttet av å studere i utlandet, uten å kontrollere for dette. Videre er det også tenkelig at utbyttet av utenlandsopphold varierer mellom fagfeltene.

Som nevnt tidligere er det forskjeller mellom fagfeltene i hvorvidt utenlandsstudier er en nødvendighet på grunn av inntaksbegrensninger i Norge («push out») eller om det er mer egenmotivert («pull out»). Disse forskjellene vil potensielt bli reflektert i utbyttet av utdanningen, spesielt da det kan påvirke arbeidsgivers syn på utenlandsoppholdet. Helsefag skiller seg ut som det eneste fagfeltet der det ikke er noen forskjell mellom de gradsmobile og de med norsk grad i vurdering av utdanning. Blant de andre fagfeltene er de gradsmobile gjennomgående mer fornøyd med studiekvaliteten enn de ikke-mobile.

Medisinerne er overrepresentert innenfor helsefag, og tilleggsanalyser viser at tilfredsheten avhenger av studieland. De gradsmobile som har tatt utdanningen i Danmark er mer fornøyd enn de som har tatt i Norge, mens de som har tatt i Øst-Europa ikke skiller seg fra de norske. Videre er det liten forskjell mellom de gradsmobile kandidatene fra helsefag og de med norsk grad i arbeidsmarkedstilpasning. Som nevnt over kunne man kanskje ha forventet at en utenlandsk helseprofesjonsutdanning var et negativt signal til arbeidsgiver. Vi finner imidlertid ikke støtte for dette når det kommer til arbeidsmarkedsutfallene. Vi kan likevel ikke utelukke at en slik mekanisme finner sted. Fordi det er et stort behov for helseprofesjonene får de aller fleste relevant arbeid etter to til fire år. Om et annet mønster hadde tegnet seg ved bruk av andre mål er derfor usikkert. Vi ser samtidig at det heller ikke er noen forskjell i jobbtildfredsheten mellom helsefagskandidatene som har tatt graden sin i Norge og de som har tatt den i utlandet.

Det økonomisk-administrative fagfeltet skiller seg ut i den andre retningen ved at de mobile studentene (både de gradsmobile og de delmobile) gjennomgående har bedre arbeidsmarkedsutfall og jobbtildfredshet enn de ikke-mobile. Innenfor naturvitenskapelig og tekniske fag er det lite som skiller de gradsmobile fra de med norsk grad, med unntak av lønn. Innenfor humaniora og estetiske fag er det ikke noe klart bilde av utbytte av utdanning fra utlandet: de gradsmobile har brukt kortest tid til første jobb, de delmobile har lavest andel overutdannede, mens de ikke-mobile har høyest lønn. Økonomisk-administrative fag peker seg derfor ut som det fagfeltet som har størst indikasjoner på at det er en positiv relasjon mellom mobilitet og arbeidsmarkedstilpasning. Men retningen på forskjellene er stort sett alltid i favør av de mobile kandidatene, da spesielt de gradsmobile, i alle fagfelt.

8.1.3 Studieland

Vi har i denne rapporten i liten grad foretatt analyser av arbeidsmarkedstilpasningen etter studieland. Dette fordi vi har funnet at forskjeller mellom fagfelt er vesentlige for å forklare forskjeller i arbeidsmarkedstilpasning, og det ville blitt få

observasjoner per studieland dersom vi skulle tatt høyde for både fagfelt og studieland samtidig. Videre har tidligere analyser av studieland funnet få gjennomgående mønstre og små forskjeller mellom land (NIFU rapport 2008-22). I den foreliggende rapporten har vi likevel gjort noen få analyser basert på studieland. Vi har blant annet sett at sannsynligheten for å vende hjem etter endt utdanning varierer med studieland. Studenter i Øst-Europa og Oseania har størst sannsynlighet for å være bosatt i Norge to til fire år etter endt utdanning.

Vi har også undersøkt vurderingen av utdanningen per studieregion siden forskjeller i utdanningstradisjoner og kulturer i de ulike landene kan ha betydning for studentenes opplevelser. Vi fant at studentene fra Nord-Amerika er gjennomgående mest fornøyd med aspektene faglig innhold, undervisningskvalitet og tilbakemelding, mens studentene fra Øst-Europa er minst fornøyd. Dette gjenspeiles imidlertid ikke i grad av tilfredshet med utdanningen som helhet, siden vi ikke fant noen statistisk signifikante forskjeller mellom regioner. Det betyr at det er usikkert hvordan underdimensjonene faglig innhold, undervisningskvalitet og tilbakemeldinger vektes i kandidatens overordnede tilfredshet med utdanningen. Unntaket er for medisinerne hvor vi fant robuste resultater, der de som har tatt utdanning i Danmark er mer fornøyd enn de som har tatt i Norge, mens de som har tatt utdanning i Øst-Europa ikke skiller seg fra dem som har tatt utdanningen i Norge.

Når det gjelder tilfredshet med studentmiljøet er det få regionale forskjeller. De gradsmobile er mer fornøyde enn de som har norsk grad, men det er kun Øst-Europa som skiller seg fra de andre regionene, med svært høy andel som er svært fornøyd med studentmiljøet (81 prosent).

8.2 Seleksjon – forskjeller mellom de mobile og de ikke-mobile

Som vi så i kapittel 1, har mange studier vist at mobile studenter har høyere sosial bakgrunn enn studenter i hjemlandet, og det er også studier som viser at studentene har en annen personlighetsprofil. Hvis utenlandsstudentene utgjør en selektert gruppe i utgangspunktet, er det vanskelig å vite om eventuelle positive effekter på arbeidsmarkedsutbytte skyldes selve utenlandsoppholdet, eller om det skyldes forutgående forhold.

I den foreliggende undersøkelsen ser vi at de gradsmobile og de delmobile har noen fellestrekk, men at de også er ulike i flere aspekter. Både de gradsmobile og de delmobile er yngre ved uteksamineringstidspunktet enn de ikke-mobile. Videre øker kvinneandelen noe med mobilitetsgrad. Det er høyest andel kvinner blant de gradsmobile og lavest blant de ikke-mobile. At det er en høyere andel kvinner blant gradsmobile ser ikke ut til å skyldes en økt tilbøyelighet til å studere i utlandet blant kvinner, men heller at kvinner har høyere tendens til å velge studier i

fagfelt med høy mobilitet. Når det gjelder sosial bakgrunn har mobile kandidater, både gradsmobile og delmobile, høyere sosioøkonomisk bakgrunn, målt i foreldrenes utdanningsnivå. Dog, innenfor studier med høye inntakskrav, slik som medisin og psykologi, har de gradsmobile i gjennomsnitt lavere sosial bakgrunn enn de som studerer i Norge. Et tilleggsmoment her, er at utenlandsstudentene er overrepresentert på utdanninger som rekrutterer fra høyere sosiale lag. Det er forsøkt tatt høyde for i rapporten, ved at vi har fokusert på de fagfeltene der det er relativt stor andel av studenter som tar utdanning i utlandet.

Mobilitetskapital innebærer at en selv eller familiemedlemmer har bodd utenlands før utenlandsoppholdet. Vi finner at de gradsmobile har større mobilitetskapital enn de delmobile, som igjen har større enn de ikke-mobile. Forskjellen mellom de delmobile og de gradsmobile er derimot oftest mindre enn mellom de delmobile og ikke-mobile. Dette avviker noe fra tidligere funn der de delmobile og gradsmobile var relativt like.

Vi har også undersøkt om kandidatene skiller seg fra hverandre etter human-kapital, forstått som tidligere arbeidserfaring og karakterer fra videregående skole. Vi finner at de gradsmobiles karakterer ofte ikke skiller seg fra de ikke-mobile, med unntak av utvalgte helsefag der de gradsmobile har lavere karakterer. Innenfor økonomisk-administrative fag og naturvitenskapelig og tekniske fag har de delmobile høyere karakterer enn de ikke-mobile. Når det gjelder relevant arbeidserfaring har de gradsmobile i mindre grad arbeidserfaring før fullført studium enn de delmobile. Forskjellene er derimot ikke spesielt store, siden de fleste har erfaring overordnet sett. Det er likevel interessant å merke seg at forskjellene i relevant arbeidserfaring er større i humaniora og estetiske fag enn i de fleste andre fagfelt, siden kandidater innen humaniora og estetiske fag ofte har størst utfordringer med overgangen til arbeidsmarkedet. Tidligere kandidatundersøkelser har vist at relevant yrkeserfaring er en viktig moderator for arbeidsmarkedsmistilpasning (Støren og Nesje, 2018). Dette betyr at de gradsmobile, delmobile og ikke-mobile har ulik bakgrunnskarakteristika, forhold som kan påvirke arbeidsmarkedstilpasningen og vurdering av utdanning.

De fleste av figurene i den foreliggende rapporten er ujusterte eller kun delt inn etter fagfelt, det vil si at vi ikke har tatt høyde for seleksjon. For å ta hensyn til at gradsmobile, delmobile og ikke-mobile er ulike utover utenlandserfaring, foretar vi flere regresjonsanalyser på sentrale utfallsmål. Det er viktig å kontrollere for seleksjon siden forskjeller i arbeidsmarkedsutfall etter utenlandserfaring kan skyldes andre forhold enn selve utenlandsoppholdet. Regresjonsanalysene viser at flere av resultatene forblir omtrent de samme selv når vi tar høyde for individuelle kjennetegn slik som kjønn, alder, fagfelt, tidligere arbeidserfaring, karakterer fra videregående, foreldrenes utdanningsnivå og innvandringsstatus.

Det er her viktig å understreke at det kun er noen observerbare individkjenne- tegn vi har kontrollert for, og at det antakeligvis er flere ikke-observerbare kjen- netegn, slik som personlighet og motivasjon, som kan ha betydning for forskjeller i arbeidsmarkedsutfall etter utenlandserfaring. Alle konklusjoner i den forelig- gende rapporten må derfor trekkes med forbehold om at arbeidsindikatorene vi undersøker samvarierer med utenlandserfaring. Siden vi kun rapporterer korre- lasjoner kan vi ikke trekke konklusjoner om at det å ta hele eller deler av utdan- ningen i utlandet forårsaker positive arbeidsmarkedsutfall. Dette er viktig å un- derstreke siden NIFUs arbeidsgiverundersøkelse viser at arbeidsgivere legger lite vekt på internasjonal erfaring (Støren m.fl 2019). Det kan indikere at det ikke er utenlandsoppholdet i seg selv som er av betydning for arbeidsmarkedstilpasning, men andre forhold ved kandidater som har internasjonal erfaring. Tidligere forsk- ning viser at arbeidsgivere vurderer de mobile kandidatene til å være mer kompe- tente når det gjelder tilpasningsdyktighet, initiativ, utholdenhet og problemløs- ning (Bracht og medarbeidere 2006). Studier av personlighet blant studenter som har utenlandsopphold under utdanningen viser at disse kandidatene oftere har mer ekstroverte trekk, enn de som ikke har slik erfaring (Zimmerman & Neyer, 2013). Det kan forklares både gjennom seleksjon og sosialisering. De som er mer ekstroverte trekkes mot å gjøre slike erfaringer i tillegg til at selve utenlandserfa- ringen former og forsterker trekket. Ekstroverte har også en tendens til å ha mer positive følelser og er mer optimistiske og man finner støtte for at ekstroverte ge- nerelt sett er mer tilfredse med arbeidet (Bono, Davies and Rasch, 2012). Man kan dermed ikke utelukke at de gradsmobiles positive vurderinger av eksempelvis ut- danningen kan henge sammen med at de også er mer ekstroverte. Om utenlands- oppholdet er årsaken til at vi ser en positiv samvariasjon mellom gradsmobilitet og arbeidsmarkedsutfall kan ikke den foreliggende rapporten svare på.

8.3 Styrker og begrensninger ved studien

En utfordring med spørreskjemaundersøkelser er at man kun kan analysere de som svarer på undersøkelsen. Med en svarprosent på under 40 prosent blir det i flere tilfeller ikke stort nok antall observasjoner til å foreta underanalyser på det nivået en kan tenke seg. Videre kan man aldri utelukke at det er seleksjon i hvem som velger å svare på slike undersøkelser, slik at man risikerer at det enten er «suksesshistoriene» som velger å svare eller motsatt, at det er de som har hatt ut- fordringer som ønsker å svare. En måte å sikre representativitet er å benytte re- gisterdata slik at man kan studere hele populasjonen. Registerdata tillater at man bryter ned populasjonen etter ønskede variabler svært detaljert, og at utvalget ikke er skjevfordelt med hensyn til hvem som deltar i undersøkelsen.

Registerdata har likevel sine begrensninger. En styrke i den foreliggende rapporten – som også gjelder NIFUs kandidatundersøkelse generelt - er at vi har kunnet belyse arbeidsmarkedstilpasningen til kandidatene, både dem som er utdannet i Norge og i utlandet - ved hjelp av subjektive mål og vurderinger. Spørreskjemaundersøkelsen vil alltid tillate oss å undersøke kandidatenes egne vurderinger av utdanningen, kunnskapsutnyttelse og tilfredshet med arbeidet. Vi har også fått verdifull informasjon om de som velger å bosette seg i utlandet. Denne type kunnskap får man ikke av administrative registre alene.

Å påvise årsakssammenhenger er en utfordring for all samfunnsvitenskap enten man benytter spørreskjema- eller registerdata. Både i registerdata og i spørreskjemadata vil det være vanskelig å kontrollere for seleksjon. Det vil si at vi ikke vet om observerte forskjeller etter utenlandserfaring skyldes selve utenlandserfaringen eller om det skyldes forhold som samvarierer med både utfallet man studerer og sannsynligheten for å studere utenlands. I våre analyser har vi forsøkt å redusere seleksjonsproblematikken ved å kontrollere for en rekke faktorer, slik som kjønn, alder, humankapital og sosial bakgrunn. Høyst trolig er andre uobserverbare faktorer av betydning for de forskjellene mellom gradsmobile, delmobile og ikke-mobile vi har observert i den foreliggende undersøkelsen. Det er følgelig behov for studier av betydningen av utenlandserfaring for arbeidsmarkedsutfall som har et kausalt design.

Den foreliggende studien har ikke undersøkt om utbyttet av utdanning i utlandet varierer mellom ulike undergrupper, som kjønn, sosioøkonomisk bakgrunn og alder. Slike analyser er omfattende og utenfor rammen til denne rapporten. Vi vil i fremtidig forskning utnytte det rike datamaterialet til å studere mer i detalj hvem som har utbytte av utdanning i utlandet. Noen slike dypere analyser vil gjøres innenfor prosjektet Internasjonal student mobility: drivers, patterns and impacts (MOBILITY) som finansieres av Norsk forskningsråd.

Vi ser tydelig at mobilitet øker sannsynligheten for å ha arbeid med internasjonale aspekter. Vi ser også at de gradsmobile er gjennomgående mer fornøyd med utdanningen enn de ikke-mobile og tenderer til å gjøre det bedre i arbeidsmarkedet. Bildet er mer utydelig for de delmobile. En årsak til dette kan være at vi bruker overordnede mål for arbeidsmarkedstilpasning. Utdanning fra utlandet kan bidra til nye tankemåter, perspektiver og personlig utvikling, aspekter som er verdifulle, men som ikke blir fanget opp av de målene vi har med her.

Referanser

- Aasland, Olaf Gjerløw; Wiers-Jenssen, Jannecke; (2001) *Norske medisinstudenter i utlandet - bakgrunn, studieinnsats og tilfredshet*. Tidsskrift for Den norske legeforening Vitenskapelig artikkel.
- Allen, J. & van der Velden, R. (2001). Educational Mismatches versus Skill Mismatches: Effects on Wages, Job Satisfaction, and On-the-Job Search. *Oxford Economic Papers* 53 (3):434-452.
- Amador, M. & Vila, L. (2013). Education and skill mismatches: Wage and job satisfaction consequences. *International Journal of Manpower* 34 (5). doi: 10.1108/IJM-05-2013-0116.
- Becker, G. (1993). Human capital – A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd edition. Chicago: University of Chicago press.
- Bie, K.N: (1974). Students abroad. Institute for Educational Research. Oslo: University of Oslo.
- Blanck, D. & M. (2008). Transnational Strategies in Higher Education and Cultural Fields: The Case of the United States and Sweden in the 20th Century. *American Studies in Scandinavia*, 40 (1 -2): 80-89.
- Bono, J. E., Davis, S. E., & Rasch, R. L. (2012). *Some traits associated with flourishing at work*. I K. S. Cameron & G. M. Spreitzer (Red.) The oxford handbook of positive organizational scholarship. (s. 125-137). New York: Oxford university press.
- Bracht, O., Engel, C. Janson, K, Over, A., Schomburg, H. Teichler, U. (2006). The professional value of ERASMUS mobility. Final report. Brüssel: DG Education and culture.
- Brooks, R. & Waters, J. (2011). Student Mobilities, Migration and Internationalization of Higher Education. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Cammelli, A., Ghishelli, S & Mignoli, G.P. (2008). Study Experience abroad: Italian Graduate characteristics and employment outcomes. In Bryman, M. & Dervin, F. (eds). *Students, staff and academic mobility in higher education* (pp 217-236). Newcastle: Cambridge Scholars Publishing.
- CSN (2017): Utlandsstudier: hva h nder sedan? CSN rapport 7.  rebro/Sundsvall: Statistiska Centralbyr n/Centrala studiest dsn mden.

- CSN (Centrala Studiestødnadsnemnden) (1995), Att studera utomlands med studiemedel. En undersökning om hur utlandsstuderande upplever sina studier och vad som hender efteråt. Sundsvall.
- DZHW (2018) Social and Economic Conditions of Student Life in Europe. EUROSTUDENT 2016-2018, Synopsis of indications. Hannover: German Centre for Higher Education Research and Science Studies.
- European commission (2016). The Erasmus Impact Study. Regional analysis. Luxemburg: European Union.
- Garam, I. (2005). Study on the relevance of international student mobility to work and employment. Helsinki: Finnish agency for education-
- Gerhards, J. & Hans, S. (2013). Transnational Human Capital, Education and Social Inequality. Analyses of International Student Exchange. Zeitschrift für Soziologie 42 (2): 99-117.
- Hovdhaugen, E. & Wiers-Jenssen, J. (2017). Norske gradsstudenter i utlandet. Hvorfor reiser de ut? Hvordan søker de informasjon? Arbeidsnotat 1. Oslo: Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.
- Humburg, M. & van der Velden, R. (2015). Skills and the Graduate Recruitment Process: Evidence from two discrete choice experiments. Economics of Education Review (49) 24-41.
- Jerusalem, M., & Schwarzer, R. (1992). Self-efficacy as a resource factor in stress appraisal process. In R. Schwarzer (Ed.), Self-efficacy: Thought control of action. (pp. 194-213). Washington, DC: Hemisphere.
- Janson, K., Schomburg, H. & Teichler, U. (2009). The Professional Value of ERASMUS Mobility. ACA Papers on International Cooperation in Education. Bonn: Lemmens. http://www.aca-secretariat.be/fileadmin/aca_docs/images/members/2009_The_Professional_Value_of_ERASMUS_Mobility_01.pdf
- Lianos, T.P., Asteriou, D. & Agiomirgianakis (2004). Foreign University Graduates in the Greek Labour Market; Employment, salaries and over-education. International Journal of Finance and Economics 9 (6) 151-164.
- Kaplan (2016). Going Global: Are graduates prepared for a global workforce? Economist Intelligence Unit. Retrieved from <https://kaplan.com/wp-content/uploads/2016/09/Going-Global-Are-graduates-prepared-for-a-global-workforce-EIU-Kaplan-WhitePaper-2016.pdf>
- Karasek, R., & Theorell, T. (1990). Healthy Work: Stress, Productivity, and the Reconstruction of Working Life. New York: Basic Books.
- Knapstad, M., Heradstveit, O. & Sivertsen B. (2018). Studentenes Helse- og Trivselsundersøkelse 2018. Oslo: SIO (Studentsamskipnaden i Oslo og Akershus).

- Knight, J., and H. de Wit. 1995. Strategies for internationalisation of higher education: Historical and conceptual perspectives. In de Wit, H (ed) Strategies for internationalisation of higher education. A comparative study of Australia, Canada, Europe, and the United States. PP 5-32. Amsterdam: European Association for International Education.
- Kunnskapsdepartementet (2018). Tilstandsrapport for høyere utdanning 2018. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Kratz, F. & Netz, N. (2018). Which mechanisms explain monetary returns to international student mobility? *Studies in Higher Education* 43 (2): 375-400.
- Liwski, J. (2016) Does it pay to study abroad? Evidence from Poland. Working paper nr 25. Warsaw: Faculty of Economic Sciences.
- Lånekassen, 2018. <https://data.lanekassen.no/statistikk/temasider/hoeyere-utdanning-i-utlandet/#Studenter-i-utlandet> nedlastet 23.01.19.
- Murphy-Lejeune, E. (2002). Student mobility and narrative in Europe. London: Routledge.
- OECD (2016). Education at a Glance 2016. OECD Indicators. Paris: OECD.
- Oosterbeek, H. & Webbink, D. (2011). Does Studying Abroad Induce a Brain Drain? *Economica* 78: 347-366.
- Opper, S., Teichler, U. and J. Carlsson (1990), Impacts of Study Abroad Programmes on Students and Graduates. London: Jessica Kingsley publishers.
- Parey, M. & Waldinger, F. (2010) Studying abroad and the effect on international labour market mobility: evidence from the introduction of ERASMUS. *The Economic Journal*, 121 pp. 194-222.
- Petzold, K. (2017). The role of international student mobility in hiring decisions. A vignette experiment among German employers. *Journal of Studies in International Education* 30 (8): 893-911.
- På Høyden (2018) <http://pahoyden.no/2018/10/nybo-vil-ha-rad-fa-flere-til-studere-i-utlandet>. Nedlastet 23.01.19.
- Rigotti, T., Schyns, B., & Mohr, G. (2008). A short version of the occupational self-efficacy scale: Structural and construct validity across five countries. *Journal of Career Assessment* 16(2): 238-255. DOI: 10.1177/1069072707305763
- Rodrigues, M. (2013). Does Student Mobility During Higher Education Pay? Report EUR 26089. Luxembourg. European Commission.
- Saarikallio-Torp, M. & Wiers-Jenssen, J. (2010). Nordic students abroad. *Studies in social security and health* 100. Helsinki: The Insurance Institution of Finland
- Sam, D.L. (2001). Satisfaction with life among international students: an exploratory study. *Social Indicators Research* 53(3): 315-337.
- Sawir, E., Marginson, S., Deumert, A., Nyland, C., & Ramia, G. (2008). Loneliness and international students: an Australian study. *Journal of Studies in International Education* 12(148). DOI: 10.1177/1028315307299699.

- Sin, Cristina; Antonowicz, Dominik; Wiers-Jenssen, Jannecke (2019). Attracting International Students to Semi-peripheral Countries: A Comparative Study of Norway, Poland and Portugal. Higher Education Policy.
- Sherry, M., Thomas, P., & Chui, W.H. (2010). International students; a vulnerable student population. *Higher Education* 60(1): 33-46.
- Spence, M. (1973). Job market signalling. *The Quarterly Journal of Economics* 87 (3): 355-374
- Stensaker, B. og Wiers-Jenssen J. (1998) Utvidet utbytte? Norske studenter i Glasgow, Stockholm, Berlin og København. Oslo: NIFU rapport 5/98.
- Stortingsmelding nr. 14 (2008-2009). Internasjonalisering av utdanning. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Stortingsmelding nr. 15. (2016-2017). Kultur for kvalitet i høyere utdanning. Oslo: Kunnskapsdepartementet.
- Stortingsmelding nr. 19 (1996-97). Om studier i utlandet. Oslo: Kunnskapsdepartementet
- Stortingsmelding nr. 27 (2000-2001). Gjør din plikt – krev din rett. Oslo: Kirke-utdannings og forskningsdepartementet.
- STAMI, 2015 (10. juni 2015). Arbeidsrelatert helseproblem og sykefravær. <https://stami.no/arbeidsrelaterte-helseproblemer-og-sykefravaer/>
- Støren, L.A. (2019), Spesialkandidatundersøkelsen 2019: Arbeidsmarkedet 2-3 år etter eksamen, (18) Arbeidsnotat, Nordisk institutt for studier av forskning, innovasjon og utdanning, NIFU
- Støren, Liv Anne; Nesje, Kjersti; (2018) *Kandidatundersøkelsen 2017: Nyutdannede masteres møte med arbeidslivet og vurdering av relevans, studiekvalitet og læringsutbytte*. (170). Rapport. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning NIFU.
- Støren, L. A., Nesje, K., Salvanes, K. V. & Arnesen, C. Å. & I. Reymert (2018) Kompetanseutnyttelse blant mastere to–tre år etter eksamen: Resultater fra Spesialkandidatundersøkelsen 2017. Rapport 2/2018. Oslo: NIFU.
- Støren, Liv Anne; Reiling, Rune Borgan; Skjelbred, Siv-Elisabeth; Ulvestad, Marte E.S.; Carlsten, Tone Cecilie; Olsen, Dorothy Sutherland; (2019) *Utdanning for arbeidslivet: Arbeidsgivers forventninger til og erfaringer med nyutdannede fra universiteter, høyskoler og fagskoler*. (288). Rapport. Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning NIFU.
- Teichler, U. (2015). 'The impact of temporary study abroad'. In: Mitchell, R.
- Tinto, V. (1993). Leaving college: Rethinking the causes and cures of student attrition (2nd edn). Chicago: University of Chicago Press.
- Tracy-Venturan, & McMansus, K. (eds.): Social Interaction, Identity and Language Learning During Residence Abroad. Eurosla Monographs Series, 4 (2015), 15–32.

- Van Mol, C. (2017). Do employers value international study and internships? A comparative analysis of 31 countries. *Geoforum* 78: 52-60.
- Waibel, S., Rüger, H., Etter, A. & Sauer, L. (2017). Career consequences of transnational educational mobility: A systematic literature review. *Educational Research Review* 20: 81-98.
- Waibel, S., Petzold, K., & Rüger, H. (2018). Occupational status benefits of studying abroad and the role of occupational specificity – A propensity score matching approach. *Social Science Research*. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ssresearch.2018.05.006>
- Wiers-Jenssen, J. & Sandersen, H. (2017). 'The Norwegian framework for educational cooperation with Russia. Educational Policy with a hint of foreign affairs. In: Sundet, M., Forstorp, P.A. & Örtenblad, A. (eds.): Higher Education in the High North. Academic Exchanges Between Norway and Russia. Dordrecht: Springer.
- Wiers-Jenssen, J. (2009). Studier i utlandet – karrierefremmer eller karrierehemmer? *Søkelys på arbeidslivet* 26: 179-93.
- Wiers-Jenssen, J. (2008). Does Higher Education Attained Abroad Lead to International Jobs? *Journal of Studies in International Education* 12: 101-130.
- Wiers-Jensen, J. (2008). Studiemobilitet og arbeidsmarkedstilpasning. Nordisk kandidatundersøkelse 2007 – landrapport fra Norge. Rapport 22. Oslo: Norsk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.
- Wiers-Jenssen, J. & Try, S. (2005). Labour market outcomes of higher education taken abroad. *Journal of Studies in Higher Education* 30 (6): 681-705.
- Wiers-Jensen, J. (2005). Utbytte av utdanning fra utlandet. Overgang fra utdanning til arbeid blant nordmenn med høyere utdanning fra utlandet. Rapport 3. Oslo: Nordisk institutt for studier av forskning og utdanning
- Wiers-Jenssen, J. (2003). Norwegian students abroad: experiences of students from a linguistically and geographically peripheral European country. *Studies in Higher Education* 28 (4): 391 – 411. DOI: 10.1080/0307507032000122251
- Wiers-Jenssen, J. (1999) Utlendighet eller utflukt? Norske studenters vurderinger av å studere i utlandet, Rapport 9. Oslo: Norsk institutt for studier av forskning og utdanning.
- Zimmermann, J. & Neyer, F.J. (2013). Do We Become a Different Person When Hitting the Road? Personality Development of Sojourners. *Journal of Personality and Social Psychology* 105 (3): 515-530.

Vedlegg 1 Representativitet

I alt svarte 6188 personer på undersøkelsen. Det utgjør 35 prosent av det anslåtte bruttoutvalget. Dette er en middels høy svarprosent og det er derfor noe risiko for selvseleksjon blant de kandidatene som velger å svare på undersøkelsen. Det kan tenkes at det er systematiske skjevheter i svartilbøyelighet langs dimensjoner som vi ikke lett kan måle, for eksempel kan det være slik at de som er arbeidsledige i større grad deltar i undersøkelsen enn de som er i arbeid, Dette er vanskelig å kontrollere for, men vi har tidligere sett at andelen arbeidsledige i liten grad er påvirket av hvorvidt det er rundt 30 prosent eller 50 prosent som har svart (Støren og Nesje, 2018) Det er også gjennomført en frafallsanalyse hvor vi sammenligner respondentene som svarte på undersøkelsen med alle som mottok undersøkelsen for å undersøke om det er vesentlige forskjeller på kjennetegnene ved de som svarer sammenlignet med de som ikke svarer.

Det er ikke vesentlige forskjeller mellom sammensetningen av populasjonen (de som mottok undersøkelsen) og sammensetning av nettoutvalget (de som svarte på undersøkelsen). Økonomisk administrative fag og naturvitenskapelige og tekniske fag har noe lavere andel i nettoutvalget enn i populasjonen noe som skyldes at disse gruppene har noe lavere svarprosent. Dette er vanlig for denne typen undersøkelser. Kvinner er noe overrepresentert blant respondentene (nettoutvalget) sammenlignet med alle som mottok undersøkelsen (populasjonen). Dette fordi kvinner generelt har en høyere svarprosent enn menn: Dette er igjen vanlig i denne typen undersøkelser.

Gjennomsnittsalderen er svakt høyere i nettoutvalget enn i populasjonen. Forskjellene etter kjønn og alder er små, noe som indikerer at resultatene fra undersøkelsen langt på vei er representativ langs de variablene vi kan måle.

Det er noe høyere svarprosent for studenter fra utenlandske institusjoner enn fra norske institusjoner og som nevnt tidligere er sammensetningen mellom de to gruppene ulike, men innenfor hver gruppe er det samsvar mellom sammensetningen av de som mottok undersøkelsen og de som svarte.

Tabell V 1 Utvalg og svarende etter fagfelt, kjønn og alder. Prosent

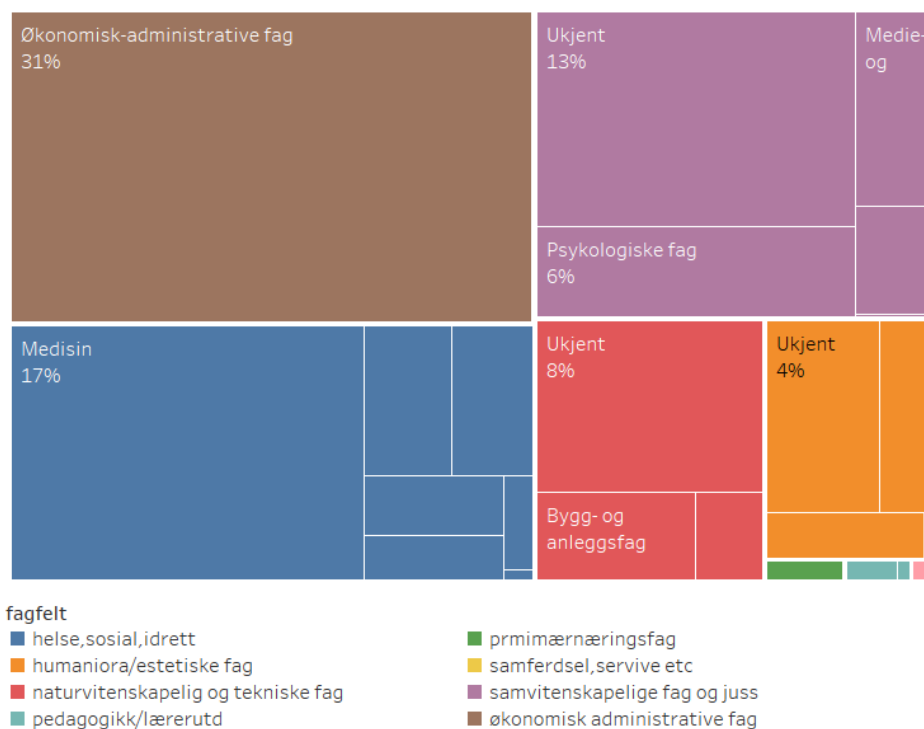
	Norsk grad		Gradsmobile	
	Populasjon	Svarende	Populasjon	Svarende
Fagfelt				
humaniora/estetiske fag	10	11	8	8
pedagogikk/lærerutdanning	11	13	0	0
Samvitenskapelige fag og juridiske fag	20	21	21	23
økonomisk administrative fag	13	10	32	31
naturvitenskapelig og tekniske fag	29	25	10	11
Helse, sosial, idrett	16	17	29	25
Primærnæringsfag	1	1	0	0
Samferdsel, service, sikkerhet	1	1	0	0
Uoppgitt fagfelt	0	0	0	0
Kjønn				
Kvinne	58	62	56	62
Mann	42	38	44	38
Alder (gjennomsnitt)	32,0	33	30,2	30,2
N(=100)	12578	4335	5018	1853

Vedlegg 2 Mer om analyseutvalget

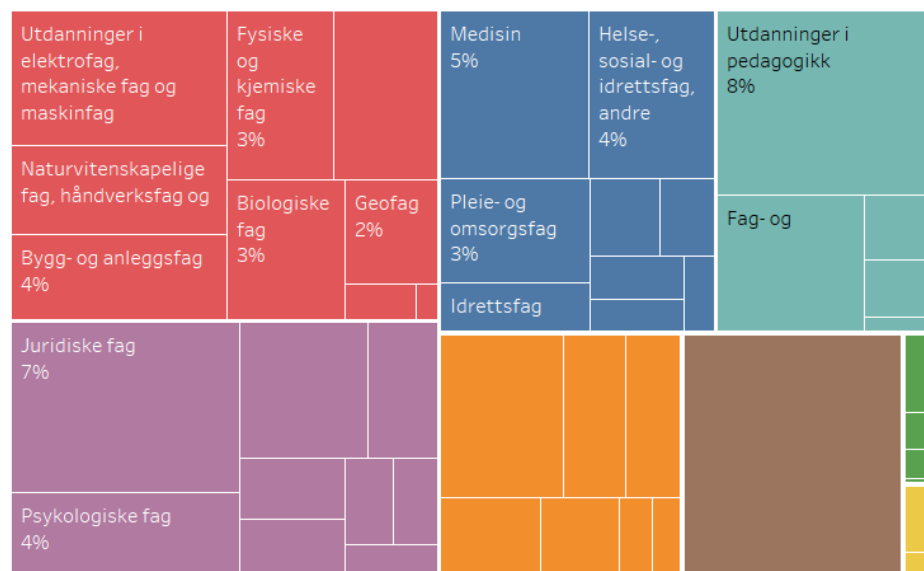
I denne rapporten følger vi i stor grad SSBs standard for utdanningsgruppering når vi grupperer utdanningene inn i fagfelt og faggrupper. Alle som har utdanning fra norske læresteder, har en sekssifret nus-kode som brukes til denne klassifiseringen. Fagfelt er det øverste nivået som grupperer utdanninger sammen etter utdanningens innhold, mens faggruppe er det andre nivået og gir en finere inndeling. Utdanning i utlandet tilordnes også en nus-kode i Lånekassens registre, men detaljnivået på den varierer da det kan være vanskelig å klassifisere utenlandsutdanninger. En stor andel av de gradsmobile er derfor registrert med en nus-kode som kun angir registrert med fagfelt, men med ukjent faggruppe innenfor sitt fagfelt.

Figur V1 viser visuelt fordelingen i populasjonen mellom de ulike faggruppene for henholdsvis de gradsmobile (studenter utdannet ved utenlandske læresteder) og studenter utdannet ved norske læresteder. Faggrupper i samme fagfelt er gitt samme farge. Vi ser tydelig at det er store forskjeller i fordelingen av kandidater til de ulike fagfeltene. Økonomisk administrative fag er det største fagfeltet for kandidatene fra utenlandske læresteder, etterfulgt av helse og sosial, hvor medisin er største faggruppe. For kandidater fra de norske lærestedene er derimot naturvitenskapelige og tekniske fag det største fagfeltet, etterfulgt av samfunnsvitenskapelige fag og juss. Sistnevnte er den største faggruppen innenfor dette fagfeltet fra de norske lærestedene, mens kun et fåtall av kandidatene fra de utenlandske lærestedene har studert juss. Denne rapporten fokuserer på de fagfeltene som har en relativt stor populasjon av studenter både fra norske og utenlandske læresteder. Fagfelt eller faggrupper med få kandidater fra utenlandske læresteder er derfor ekskludert i analysene for at sammenligningsgrunnlaget skal være mest mulig likt.

Fagfelt og faggrupper utenlandske institusjoner



Fagfelt og faggrupper norske institusjoner



Figur V 1 Fordeling av kandidater på fagfelt for kandidater fra henholdsvis norske læresteder og utenlandske læresteder

Det er for enkelte fagfelt store variasjoner mellom studenter fra norske institusjoner og utenlandske institusjoner i hvor stor andel av studentmassen fagfeltet ut-

gjør. Tabell V2 viser hvordan de tre gruppene delmobile, gradsmobile og ikke-mobile fordeler seg på fagfelt for de som har bevar undersøkelsen. Det er stort sett slik at mobiliteten på fagfeltnivå sammenfaller for gradsmobile og delmobile. Det er svært få delmobile fra pedagogiske fag og lærerutdanning, mens det blant de gradsmobile er det så å si ingen. Blant de gradsmobile er fagfeltene økonomiske og administrative fag, samt helse- sosial- og idrettsfag overrepresentert sammenlignet med de ikke-mobile, mens naturvitenskapelige fag er overrepresentert blant de delmobile.

Tabell V 2 Fordeling av delmobile, gradsmobile og ikke-mobile per fagfelt for alle respondenter

	Delmobile	Gradsmobile	Ikke-mobile
Humaniora og estetiske fag	12	8	11
Pedagogikk og lærerutdanning	5	0	17
Samfunnsvitenskapelige fag og juss	22	23	21
Økonomisk og administrative fag	15	31	8
Naturvitenskapelig og tekniske fag	32	11	23
Helse-, sosial-, og idrettsfag	13	25	19
Primærnæringsfag	1	0	1
Samferdsel- og servicefag	0	0	1
N (=100%)	1294	1853	2973

Faggruppe

En stor andel av kandidatene fra de utenlandske institusjonene har ukjent faggruppe. Det er derfor noe vanskelig å sammenligne hvordan kandidatene fordeler seg over de ulike faggruppene, men vi har avklart med Lånekassen at det er rimelig å anta at de som har ukjent faggruppe tilhører en av faggruppene der det er få eller ingen kandidater registrert. Dette fordi Lånekassen har enkelte faggrupper de arbeider spesifikt for å identifisere da disse faggruppene er det særskilt interesse for å studere.

Følgende faggrupper kan vi med sikkerhet si at det er et vesentlig antall studenter fra både utenlandske og norske læresteder: musikk dans og drama og bildende, kunst og kunsthåndverk (humaniora og estetiske fag), psykologiske fag og medie- og informasjonsfag (samfunnsvitenskapelige fag), informasjon og datateknologi og bygg og anleggsfag (naturvitenskapelige fag).

Innenfor helse, sosial og idrettsfag er det ingen som er registrert med faggruppe ukjent. Her er det store forskjeller, ikke overraskende er 72 prosent av den utenlandske studentmassen registrert innenfor medisin, mot bare 31 prosent av den norske studentmassen. I tillegg er det en vesentlig andel på veterinærfag (9 prosent), tannhelsefag (8 prosent) og terapeutiske fag (8 prosent). Det er derimot ingen på pleie og omsorgsfag, en faggruppe som utgjør 15 prosent av den norske studentmassen innenfor dette fagfeltet. Vi har derfor valgt å fokusere kun på faggruppene medisin, tannhelsefag, terapeutiske fag og veterinærfag i dette fagfeltet (som forklart i kapittel 3). Den fulle oversikten over faggruppedeling er vist i vedleggstabell V3.

Tabell V 3 Hvilket fagfelt respondentene er uteksaminert ved og hvilken andel av dette fagfeltet de ulike faggruppene utgjør

	Norske læresteder	Utenlandske læresteder
Språkutdanninger	16 %	1 %
Litteratur- og bibliotekutdanninger	3 %	1 %
Historisk-filosofiske utdanninger	32 %	0 %
Religionsutdanninger	15 %	2 %
Musikk, dans og drama	18 %	21 %
Bildende kunst og kunsthåndverk	13 %	34 %
Humanistiske og estetiske fag, andre	3 %	0 %
Faggruppe ukjent	0 %	41 %
Humaniora og estetiske fag (N=100%)	1264	391
Førskole/Barnehagelærerutdanning	1 %	0 %
Allmennlærerutdanninger	8 %	0 %
Fag- og yrkeslærerutdanninger	30 %	0 %
Utdanninger i pedagogikk	55 %	7 %
Lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk, andre	7 %	0 %
Faggruppe ukjent	0 %	93 %
Pedagogikk/lærerutdanning (N=100%)	1328	14
Statsvitenskapelige fag	14 %	0 %
Sosiologiske fag	3 %	0 %
Samfunnsgeografiske fag	3 %	0 %
Samfunnsøkonomiske fag	5 %	1 %
Medie- og informasjonsfag	5 %	14 %
Psykologiske fag	16 %	27 %
Juridiske fag	42 %	7 %
Sosialantropologiske fag	4 %	0 %
Samfunnsfag og juridiske fag, andre	8 %	0 %
Faggruppe ukjent	0 %	51 %
Samvitenskapelige fag og juss (N=100%)	2506	1035
Økonomisk-administrative fag	97 %	99 %
Handel og markedsføring	1 %	0 %

Hotell- og reiselivsfag	2 %	0 %
Faggruppe ukjent	0 %	0 %
Økonomisk-administrative fag (N=100%)	1608	1594
Biologiske fag	12 %	0 %
Fysiske og kjemiske fag	13 %	0 %
Matematikk og statistikk	2 %	0 %
Informasjons- og datateknologi	15 %	10 %
Utdanninger i elektrofag, mekaniske fag og maskinfag	21 %	0 %
Geofag	7 %	0 %
Bygg- og anleggsfag	14 %	26 %
Fabrikasjon og utvinning	1 %	0 %
Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag, andre	17 %	0 %
Faggruppe ukjent	0 %	63 %
Naturvitenskapelig og tekniske fag (N=100%)	3683	487
Pleie- og omsorgsfag	15 %	0 %
Sosialfag	6 %	0 %
Medisin	31 %	72 %
Tannhelsefag	6 %	6 %
Terapeutiske fag	3 %	8 %
Apotekfag	6 %	0 %
Veterinærfag	3 %	9 %
Idrettsfag	9 %	2 %
Helse-, sosial- og idrettsfag, andre	21 %	3 %
Faggruppe ukjent	0 %	0 %
Helse-, sosial- og idrettsfag (N=100%)	1973	1476
Fiske og havbruk	19 %	0 %
jordbruk	3 %	0 %
Skogbruk	20 %	0 %
Primærnæringsfag, andre	57 %	0 %
Faggruppe ukjent	0 %	100 %
Primærnæringsfag (N=100%)	115	11
Samferdsel	61 %	-
Sikkerhet	39 %	-
Faggruppe ukjent	0 %	-
Samferdsel-, sikkerhets- og servicefag (N=100%)	101	0
Ukjent fagfelt	0	10
Total	12578	5018

Vedlegg 3 Mer om andre påminnelse

NIFU ønsker å utvikle kunnskap om hvordan man øker svarprosenten på spørreundersøkelser. Kandidatundersøkelsen har i noen år nå hatt tradisjon for at den andre påminnelsen sendes både per post og per e-post. Å sende ut brev er kostbart og tidkrevende. Vi ønsket derfor å øke kunnskapen om hvordan brev påvirker svarprosenten gjennom et randomisert kontrollert eksperiment. Av de som skulle motta andre påminnelse trakk vi derfor ut et tilfeldig utvalg på 1000 respondenter som kun mottok brev, og ikke e-post og et annet utvalg som kun mottok e-post og ikke brev. Majoriteten av respondentene fikk både brev og e-post. Sammenligningen mellom de tre gruppene kan gi oss informasjon om hvor mye svarprosenten øker som følge av å sende brev og hvorvidt den økte svarprosenten øker representativiteten av respondentene. Analysene av eksperimentet var ikke ferdig da rapporten ble ferdigstilt, men vil bli publisert i en vitenskapelig artikkel.

Vedleggstabeller

Tabell V 4 Fordeling av studenter fra Norge i høyere utdanning på *høyere* nivå i utlandet på fagfelt, per år Kilde: SSB

	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018
Allmenne fag	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Humanistiske og estetiske fag	7	7	6	6	6	6	5	6	5	5	5
Lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0
Samfunnsfag og juridiske fag	12	13	13	13	13	13	14	14	14	14	15
Økonomiske og administrative fag	13	15	16	18	18	18	19	17	16	16	16
Naturvitenskapelige fag, håndverksfag og tekniske fag	7	7	7	7	7	7	7	7	8	10	10
Helse-, sosial- og idrettsfag	61	58	56	55	56	55	54	56	57	55	54
Primærnæringsfag	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Samferdsels- og sikkerhetsfag og andre servicefag	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Uoppgitt fagfelt	0	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0
N (=100%)	4854	5248	5710	6113	6526	6541	7021	7030	6842	6913	6870

Tabell V 5 Antall gradsstudenter fordelt på utdanninger, Studieåret 2018/2019.**Kilde: Lånekassen**

Fagfelt	Antall studenter
Medisin	3 097
Økonomi/business/administrasjon/ledelse	3 066
Samfunnsfag	1 312
Psykologi	955
Ingeniørfag	775
Humanistiske fag	724
Realfag	680
Bildende kunst / kunsthåndverk	481
Veterinærmedisin	410
Arkitektur	393
Musikk	359
Juridiske fag	355
Journalistikk	326
Fysioterapi	305
Informasjons- og kommunikasjonsteknologi	291
Odontologi	284
Forsker	274
Lærerutdanning	222
Film	174
Sykepleie	170
Kiropraktikk	139
Teater / skuespiller	114
Hotellfag og turisme	100
Terapifag	101
Helsevern	66
Teknologiske fag	53
Dans og ballett	52
Ernæringsfag	44
Primærnæringsfag	39
Sosionom	32
Samfunnsøkonomi	24
Farmasi	22
Teologi	14
Ergoterapi	8
Uspesifisert utdanning	481
Totalt	15 942

Tabell V 6 Antall utreisende norske studenter på utvekslingsopphold i utlandet 2017 etter land og fagfelt. Kilde: Database for statistikk om høgre utdanning.

Land	Antall	Fagfelt	Antall
Australia	1115	Økonomisk-administrativ utdanning	1554
USA	890	Teknologi	895
Storbritannia	560	Samfunnsvitenskap	729
Frankrike	320	Historisk-filosofiske fag	601
Danmark	315	Matematisk-naturvitenskapelige fag	525
Spania	315	Sykepleierutdanning	507
Tyskland	260	Lærerutdanninger og utdanninger i pedagogikk	484
Italia	235	Juridiske fag	319
Nederland	235	Ingeniørutdanning	233
Tanzania	200	Psykologi	214
Canada	190	Medisin	172
Sør-Afrika	180	Barnehagelærerutdanning	118
Portugal	165	Sosionomutdanning	88
Japan	160	Vernepleierutdanning	81
Singapore	145	Arkitektur	75
Kina	130	Idrettsutdanning	73
Sverige	125	Journalist-/fotoutdanning	68
New Zealand	100	Barnevernspedagogutdanning	62
Namibia	95	Utøvende musikkutdanning	54
Østerrike	90	Utvikling og miljø	53
Belgia	75	Helsefag	51
Sveits	75	Terapeutiske fag	47
Cuba	65	Designutdanning	35
Irland	65	Visuell kunst	34
Sør-Korea	65	Annet	223
Andre	1125		
Sum	7295	Sum	7295

Tabell V 7 Andeler med ulike kjennetegn for hver av mobilitetsgradene

	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil
Kjønn			
Andel kvinner	61	57	54
Alder			
Gjennomsnitts alder	27	27	29
Andel 26 år eller yngre	57	55	45
Andel 29 år eller eldre	15	21	35
Bakgrunn			
Innvandrere	4	14	9
Norskfødt med innvandrerforeldre	3	1	2
Foreldrenes utdanning			
Minst en forelder med høyere utdanning	82	81	73
N	1776	1039	1826

Tabell V 8 Andel som har bosatt seg i utlandet av antallet respondenter, per studie-land

Studieland	Antall respondenter (N=100)	Andel av respondentene som er bosatt i utlandet
Sverige	42	48
Tyskland	19	47
Nederland	35	43
Frankrike	22	36
USA	102	29
Storbritannia	516	23
Spania	18	22
Danmark	358	21
Tsjekkia	25	12
Ungarn	77	12
Australia	55	11
Latvia	15	7
Slovakia	40	5
Norge	2.668	4
Polen	122	3

Tabell V 9 Andel som har en arbeidsplass med hovedkontor utenfor Norge av de som arbeider i Norge, per fagfelt og mobilitetsgrad

fagfelt	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil
humaniora/estetiske fag	7	7	6
Samfunnsvitenskapelige fag	16	9	9
økonomisk administrative fag	31	37	20
naturvitenskapelig og tekniske fag	17	19	19
Utvalgte fag i helse	3	3	3
Total	17	18	13

Tabell V 10 Andel av de som arbeider i Norge som har en arbeidsplass med hovedkontor i Norge, men som har avdelinger utenfor Norge, per fagfelt og mobilitetsgrad

fagfelt	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil
humaniora/estetiske fag	13	13	18
Samfunnsvitenskapelige fag	17	13	10
økonomisk administrative fag	38	34	22
naturvitenskapelig og tekniske fag	29	37	34
Utvalgte fag i helse	5	4	4
Total	23	27	22

Tabell V 11 Andel som har utenlandsreiser som en del av sitt arbeid, per fagfelt og mobilitetsgrad

fagfelt	mobilitet		
	Gradsmobil	Delmobil	Ikke-mobil
humaniora/estetiske fag	34	41	22
Samfunnsvitenskapelige fag	30	31	21
økonomisk administrative fag	48	39	26
naturvitenskapelig og tekniske fag	32	35	34
Utvalgte fag i helse	5	13	7
Total	29	34	25

Tabell V 12 Andel som bruker engelsk minst ukentlig per mobilitetsgrad (av de som har indikert at de bruker språket)

	engelsk
Gradsmobil	64
Delmobil	68
Ikke-mobil	64

Tabell V 13 Andelen som svarer at de er fornøyd eller svært fornøyd med studiets faglige innhold, undervisningskvaliteten og tilbakemelding/veiledning per fagfelt og for personer med norsk grad og gradsmobile separat.

		Humaniora og estetiske fag		Samfunnsvitenskapelige fag		Økonomisk administrative fag		Naturvitenskapelig og tek- niske fag		Utvalgte fag i helse	
		Norsk grad	Gradsmobile	Norsk grad	Gradsmobile	Norsk grad	Gradsmobile	Norsk grad	Gradsmobile	Norsk grad	Gradsmobile
Studiets faglige innhold	Fornøyd	39	28	42	33	47	35	44	33	36	34
	Svært fornøyd	49	62	44	61	41	56	45	62	58	56
Undervisningskvaliteten	Fornøyd	43	27	50	38	49	43	51	44	55	40
	Svært fornøyd	41	57	28	53	28	43	24	44	25	29
Tilbakemelding/veiledning	Fornøyd	32	37	35	33	39	35	38	38	35	32
	Svært fornøyd	43	45	29	43	20	37	23	42	15	19
N		497	146	584	404	444	576	1.101	211	286	439

Tabell V 14. Lineær regresjon av sannsynligheten for overutdanning for mastergradsutdannede i Norge, 2019

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5	
	b	se	b	se	b	se	b	se	b	se
Mobilitet (ref. ikke-mobil)	(ref.)									
Gradmobil	-0.06*	(0.03)	-0.06*	(0.03)	-0.09**	(0.03)	-0.04	(0.03)	-0.05	(0.03)
Delmobil	-0.07**	(0.02)	-0.06*	(0.02)	-0.05*	(0.02)	-0.07**	(0.02)	-0.07**	(0.02)
Mann			-0.02	(0.02)	-0.04	(0.02)	-0.03	(0.02)	-0.04	(0.02)
Alder(sentrert)			0.00	(0.00)	0.00	(0.00)	-0.00	(0.00)	-0.00	(0.00)
Gift/samboer/partner			-0.04	(0.02)	-0.03	(0.02)	-0.03	(0.02)	-0.03	(0.02)
Omsorgsansvar for barn u/18 år			-0.00	(0.03)	0.01	(0.03)	0.02	(0.03)	0.02	(0.03)
Innvandrere			0.04	(0.04)	0.08*	(0.04)	0.06	(0.03)	0.06	(0.03)
Foreldre høyere utdanning			-0.07**	(0.02)	-0.04	(0.02)	-0.04	(0.02)	-0.04	(0.02)
Karakterer VGS (ref. 4,5-4,9)					(ref.)					
Lave enn 3					0.04	(0.14)	0.06	(0.14)	0.05	(0.14)
3,0-3,4					-0.00	(0.08)	0.01	(0.08)	0.01	(0.08)
3,5-3,9					0.05	(0.04)	0.04	(0.04)	0.04	(0.04)
4,0-4,4					-0.03	(0.03)	-0.04	(0.03)	-0.04	(0.03)
5,0-5,4					-0.12***	(0.02)	-0.09***	(0.02)	-0.09***	(0.02)
5,5 eller høyere					-0.25***	(0.03)	-0.17***	(0.03)	-0.17***	(0.03)
Relevant jobb ved siden av studiene					-0.09***	(0.02)	-0.08***	(0.02)	-0.08***	(0.02)
Fagfelt (ref. øk.adm.)							(ref.)			
Humanistiske/estetiske fag							0.12***	(0.04)	0.14***	(0.04)
Samfunnsvitenskapelige fag							-0.03	(0.03)	-0.00	(0.03)
Naturvitenskapelige og tekniske fag							-0.04	(0.03)	-0.04	(0.03)
Utvalgte helsefag							-0.22***	(0.04)	-0.18***	(0.04)
Privat sektor									0.08***	(0.02)
Konstantledd	0.36***	(0.01)	0.45***	(0.03)	0.54***	(0.03)	0.55***	(0.04)	0.49***	(0.04)
N	2270		2270		2270		2270		2270	
r ²	0.00		0.01		0.06		0.09		0.09	

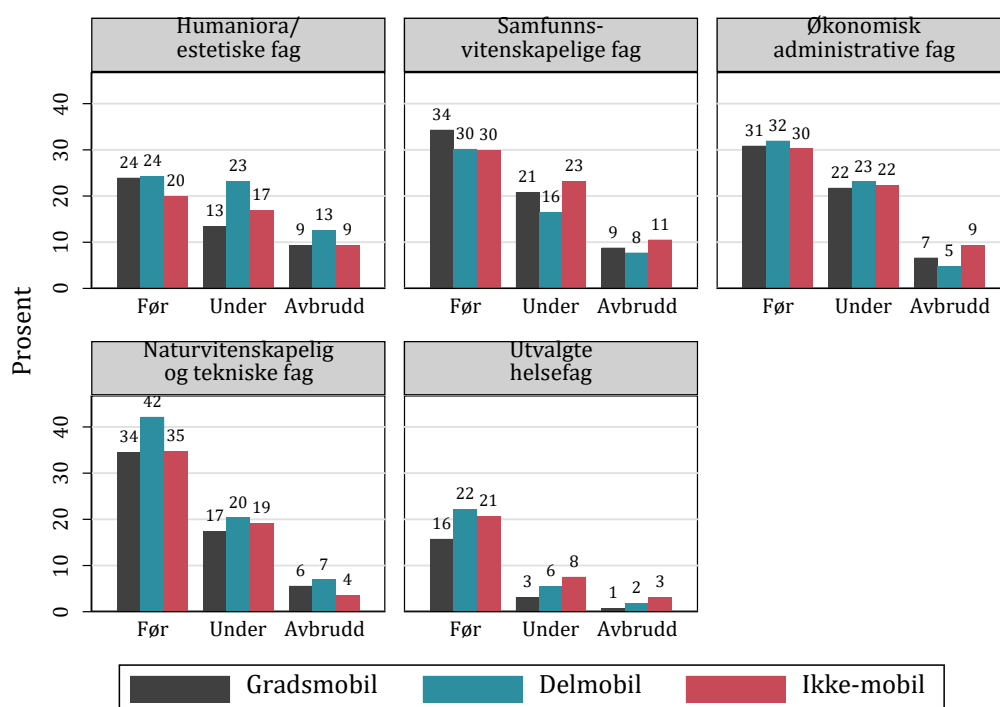
* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Tabell V 15. Lineær regresjonsanalyse av logaritmen til månedslønn for kandidater i full stilling som arbeider i Norge

	Model 1		Model 2		Model 3		Model 4		Model 5		Model 6	
	b	se	b	se	b	se	b	se	b	se	b	se
Mobilitet (ref. ikke-mobil)	(ref.)											
Gradmobil	0.05	(0.03)	0.08*	(0.04)	0.10**	(0.04)	0.08*	(0.04)	0.07	(0.04)	0.07	(0.04)
Delmobil	-0.00	(0.03)	0.02	(0.03)	0.01	(0.03)	0.03	(0.03)	0.02	(0.03)	0.02	(0.03)
Mann			0.02	(0.03)	0.03	(0.03)	0.02	(0.03)	0.01	(0.03)	0.01	(0.03)
Alder(sentrert)			0.01**	(0.00)	0.01**	(0.00)	0.01**	(0.00)	0.01***	(0.00)	0.01***	(0.00)
Gift/samboer/partner			0.06*	(0.03)	0.06	(0.03)	0.06	(0.03)	0.06*	(0.03)	0.06	(0.03)
Omsorgsansvar for barn u/18 år			0.01	(0.04)	0.01	(0.04)	-0.01	(0.04)	-0.01	(0.04)	-0.01	(0.04)
Innvandrer			-0.08	(0.05)	-0.10*	(0.05)	-0.09	(0.05)	-0.09	(0.05)	-0.08	(0.05)
Foreldre høyere utdanning			0.02	(0.03)	-0.00	(0.03)	-0.00	(0.03)	-0.00	(0.03)	-0.01	(0.03)
Karakterer VGS (ref. 4,5-4,9)					(ref.)							
Lave enn 3					0.05	(0.19)	0.03	(0.19)	0.02	(0.19)	0.02	(0.19)
3,0-3,4					0.08	(0.10)	0.09	(0.10)	0.09	(0.10)	0.10	(0.10)
3,5-3,9					-0.00	(0.06)	0.02	(0.06)	0.02	(0.06)	0.02	(0.06)
4,0-4,4					-0.01	(0.04)	0.01	(0.04)	0.01	(0.04)	0.01	(0.04)
5,0-5,4					0.11**	(0.03)	0.07*	(0.03)	0.07*	(0.03)	0.07*	(0.03)
5,5 eller høyere					0.13**	(0.04)	0.05	(0.05)	0.05	(0.05)	0.04	(0.05)
Relevant jobb ved siden av studiene					0.05	(0.03)	0.04	(0.03)	0.04	(0.03)	0.04	(0.03)
Fagfelt (ref. øk.adm.)							(ref.)					
Humanistiske/estetiske fag							-0.06	(0.05)	-0.04	(0.05)	-0.03	(0.05)
Samfunnsvitenskapelige fag							-0.06	(0.04)	-0.04	(0.04)	-0.04	(0.04)
Naturvitenskapelige og tekniske fag							0.07	(0.04)	0.07	(0.04)	0.07	(0.04)
Utvalgte helsefag							0.20***	(0.05)	0.23***	(0.05)	0.22***	(0.05)
Privat sektor									0.06*	(0.03)	0.06*	(0.03)
Overutdannet											-0.06*	(0.03)
Konstantledd	10.65***	(0.02)	10.58***	(0.04)	10.52***	(0.04)	10.52***	(0.05)	10.48***	(0.06)	10.51***	(0.06)
N	1930		1930		1930		1930		1930		1930	
r ²	0.00		0.01		0.02		0.04		0.05		0.05	

* p<0.05, ** p<0.01, *** p<0.001

Vedleggsfigurer



Figur V 2 Andelen som har hatt relevant arbeid før, under eller som avbrudd i utdanningen (av de som har hatt relevant arbeid overhodet)

Tabelloversikt

Tabell 2.1 Tidsplan for utsendingen.....	30
Tabell 2.2 Bruttoutvalg og svarprosent	30
Tabell 2.3 Klassifisering av land til regioner.....	33
Tabell 2.4 Årskull som er inkludert i analysene i de ulike kapitlene.....	34
Tabell 2.5 Antall kandidater i populasjonen per fagfelt.....	35
Tabell 2.6 Andel av kandidater i fagfeltet helse, sosial og idrett som er innenfor hver faggruppe og om faggruppen er inkludert i denne rapporten.....	35
Tabell 2.7 Antall respondenter i de ulike fagfeltene og mobilitetskategoriene i analyseutvalget for denne rapporten	36
Tabell 3.1 Prosentandelen som har ulike studieopphold.....	38
Tabell 3.2 Prosentandelen utenlandsopphold med de ulike varighetene av alle utenlandsopphold for de med norsk grad	38
Tabell 3.3 Antallet utenlandsopphold med hvert undervisningsspråk og andelen det utgjør av alle utenlandsopphold, for personer med norsk grad	38
Tabell 4.1 Lineær regresjon av tilfredshet med studiet.....	59
Tabell 5.1. Hovedaktivitet februar 2019 – prosent.....	62
Tabell 5.2. Arbeidsmarkedsstatus februar 2019 – prosent.....	62
Tabell 5.3. Ansettelsesforhold for kandidater som arbeider i Norge, 11.-17. februar 2019	63
Tabell 5.4. Antall måneder til første jobb etter fullført utdanning etter mobilitet.....	65
Tabell 5.5. Arbeidsoppgaver sett i forhold til utdanningsnivå, etter mobilitet. Prosent	67
Tabell 5.6. Forholdet mellom utdanningens innhold og arbeidsoppgaver, etter mobilitet	74
Tabell 5.7. Brutto ordinær månedslønn for kandidater i full stilling i Norge, etter mobilitet	74
Tabell 6.1 Antall og andel personer som bor utenlands etter mobilitet	81

Tabell 6.2 Fordeling av bakgrunnskarakteristika på de som er bosatt i utlandet og Norge	82
Tabell 6.3 Antallet respondenter og andelen av disse som er bosatt i utlandet etter studieland.....	83
Tabell 6.4 Arbeidsmarkedsstatus for kandidater etter bosted.....	83
Tabell 6.5 Andelen av de gradsmobile som synes innholdet i arbeidsoppgavene samsvarer godt, middels godt eller dårlig med utdanningen, etter bosted. Prosent.....	85
Tabell 6.6 Andelene av de ulike mobilitetstypene med de ulike internasjonale aspektene av sitt arbeid.....	86
Tabell 6.7 Andelen som svarer ja på at de bruker andre språk enn norsk/skandinavisk i arbeidssituasjonen, blant de som er bosatt i Norge.....	87
Tabell 6.8 Prosentandelen som brukte henholdsvis engelsk, tysk, fransk og spansk i arbeidet (mer enn ett språk per person mulig).....	87
Tabell 6.9 Hvor ofte kandidatene bruker ulike språk i sitt arbeid	87
Tabell 7.1 Gjennomsnittlig jobbmestring etter mobilitet.....	92
Tabell 7.2 Lineær regresjon av jobbmestring.....	95
Tabell 7.3 Lineær regresjon av jobbtfredshet for kandidater utdannet innen økonomisk-administrative fag.....	98

Figuroversikt

Figur 1.1 Antall gradsstudenter i fordelt på de mest populære studielandene 1994/1995 – 2018/2019.....	21
Figur 2.1 Svarprosent etter undersøkelsesdag.....	31
Figur 3.1 Prosentandelen kvinner innenfor hvert fagfelt og i analyseutvalget totalt.....	39
Figur 3.2 Andelen med minst en forelder med høyere utdanning, per fagfelt og mobilitetsgrad.....	40
Figur 3.3 Prosentandel kandidater som har nær familie som har bodd i utlandet eller selv bodd i utlandet. Mastere uten innvandringsbakgrunn.....	42
Figur 3.4 Andelen av mastere med snittkarakter fra videregående innenfor gitte intervaller.....	43
Figur 3.5 Andelen studenter med de karakterer fra videregående innenfor gitte intervaller, etter fagfelt og mobilitetstype	44
Figur 3.6 Andelen innenfor hvert fagfelt som har karakteren A som hovedkarakter/snittkarakter etter fullført høyere utdanning	46
Figur 3.7 Andelen som har relevant arbeidserfaring før fullført grad.....	47
Figur 3.8 Andelen som har relevant arbeidserfaring før, under eller som avbrudd i studiet.....	48
Figur 4.1 Prosentandelen som er svært fornøyd eller fornøyd med utdanningen, blant mastere med norsk grad og gradsmobile mastere. Totalt og etter fagfelt.....	51
Figur 4.2 Tilfredshet med utdanningen blant medisinerne utdannet i ulike studie-regioner. Prosent.....	52
Figur 4.3 Tilfredshet med faglig innhold, undervisningskvalitet og tilbakemelding, etter studieregion. Prosent.....	53
Figur 4.4 Tilfredshet med studiets relevans for arbeidslivet, etter fagfelt for de som er bosatt i Norge. Prosent.....	55
Figur 4.5 Prosentandelen av gradsmobile mastere som er (svært) fornøyd med utdanningens relevans for arbeidslivet, etter fagfelt og om de er bosatt i utlandet eller Norge	56

Figur 4.6 Tilfredshet med det sosiale miljøet, etter fagfelt. Prosent.....	57
Figur 4.7 Tilfredshet med studentmiljø, etter studieregion. Prosent.....	58
Figur 5.1 Gjennomsnittlig antall måneder til første jobb etter fullført utdanning etter mobilitet og fagfelt.....	66
Figur 5.2 Andel overutdannede kandidater sysselsatt i Norge etter utenlandserfaring og fagfelt.....	68
Figur 5.3 Forskjeller i sannsynlighet for overutdanning for gradsmobile og delmobile kandidater sammenlignet med ikke-mobile (referansekategori), kontrollert for andre forhold	70
Figur 5.4 Brutto ordinær månedslønn for kandidater i full stilling i Norge, etter mobilitet og fagfelt.....	75
Figur 5.5 Lineær regresjonsanalyse av logaritmen til månedslønn for kandidater i full stilling som arbeider i Norge	77
Figur 6.1 Andel overutdannede etter bostedsland og fagfelt, for gradsmobile. Prosent	84
Figur 6.2 Gjennomsnittsverdi på internasjonal jobbindeksen per fagfelt, for de ulike mobilitetstypene.....	88
Figur 7.1. Gjennomsnittlig jobbmestring etter mobilitetstype og fagfelt	93
Figur 7.2. Gjennomsnittlig jobbmestring etter samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver samt mobilitetstype	94
Figur 7.3. Gjennomsnittlig jobbtilfredshet etter samsvar mellom utdanningsnivå og arbeidsoppgaver samt mobilitet.....	96
Figur 7.4. Gjennomsnittlig jobbtilfredshet etter mobilitet og fagfelt	97

Nordisk institutt for studier av
innovasjon, forskning og utdanning

Nordic institute for Studies in
Innovation, Research and Education

www.nifu.no